Tampereen yliopisto

Jani Pekkola

HARKINNANVARAISUUS SEGMENTTIRAPORTOINNISSA JA LIIKEARVON ARVONALENTUMIS-TESTAUKSESSA

Analyysi OMXH Large Cap –yritysten liikearvoraportoinnista vuosina 2017-2018

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Ohjaaja: Timo Hyvönen
Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Jani Pekkola: Harkinnanvaraisuus segmenttiraportoinnissa ja liikearvon arvonalentumistestauksessa: Analyysi OMXH Large Cap -yritysten liikearvoraportoinnista vuosina 2017-2018
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kauppatieteiden tutkinto-ohjelma; yrityksen laskentatoimi
Huhtikuu 2020

Liikearvon kirjanpitokäsittely ja segmenttiraportointi sisältävät merkittävää harkinnanvaraisuutta. Molempia aiheeseen liittyviä IFRS -standardeja kohtaan on esitetty akateemisessa keskustelussa kritiikkiä, ja standardit ovat olleet julkistamisensa jälkeen edelleen jatkuvan tutkimus- ja kehitystyön kohteena. Tämän tutkielman tavoitteena on ymmärtää standardeihin liittyvää harkinnanvaraisuutta ja sitä, millaisia riskejä harkinnanvaraisuudesta aiheutuu yritysten liikearvon esittämiseen. Tutkielman empiirisessä osassa aihepiiriä tarkastellaan pörssiyritysten tilinpäätösinformaatiota subjektiivisesti arvioimalla.

Vuonna 2009 käyttöönotettu IAS 14 -standardin korvannut IFRS 8 -standardi sääntelee, millaista segmenttitason informaatiota yritykset julkaisevat. Segmenttitiedon pohjana tulisi olla yrityksen sisäinen johdon raportointi organisaation ylimmälle operatiiviselle päätöksentekijälle. Ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määrittäminen, toimintasegmenttien muodostaminen, toimintasegmenttien yhdistäminen raportoitaviksi segmenteiksi ja segmenttitasolla raportoitavan informaation valitseminen sisältävät merkittävän määrän johdon harkintaa.

Liikearvon kirjanpitokäsittely liittyy tiiviisti segmenttiraportointiin. Liikearvoa sisältäville rahavirtaa tuottaville yksiköille on suoritettava vähintään vuosittain IAS 36 -standardin mukainen arvonalentumistestaus. Testattavien yksiköiden tulee olla enintään IFRS 8 -standardin mukaan määritettyjen toimintasegmenttien laajuisia. Liikearvon arvonalentumistestaus tehdään vertaamalla testattavasta yksiköstä kerrytettävissä olevaa rahamäärää yksikön kirjanpitoarvoon. Mahdollinen arvonalentumistappio kohdistetaan ensimmäisenä liikearvoon, eikä tehtyä arvonalentumiskirjausta voi peruuttaa. Prosessi sisältää kokonaisuudessaan erittäin paljon johdon harkintaa.

Tutkielman teorialuvuissa tarkastellaan IFRS 8 -standardin ja IAS 36 -standardin sisältämää harkinnan- ja tulkinnanvaraisuutta siitä näkökulmasta, kuinka nämä asiat vaikuttavat liikearvon esittämiseen. Aiheeseen liittyvissä tutkimuksissa on saatu tuloksia, joiden mukaan vaikuttaa siltä, että johdon harkinnalla on mahdollista merkittävästi vaikuttaa liikearvosta tehtävien alaskirjausten suuruuteen ja ajankohtaan. Tutkimustuloksissa ja tieteellisessä keskustelussa on myös esitetty, että agenttiteorian mukaiset motiivit voisivat osin selittää tätä ilmiötä. Tutkimustulokset ovat kuitenkin keskenään osittain ristiriitaisia.

Tutkielmassa saatujen tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että tarkastellut yritykset eivät aina noudata raportointisegmenttien kaksivaiheista määrittämistä IFRS 8 -standardin säännösten mukaisesti. Raportoitavien segmenttitietojen ulkopuolelle jätettävä tieto myös vaihtelee yritysten välillä paljon, mikä vaikeuttaa liikearvon arvonalentumistestauksen arvioimista. Segmentti-informaatiossa julkistettu tieto ei välttämättä ole yhdenmukaista arvonalentumistestauksessa annettuun informaatioon nähden. Tutkielmassa tehtiin myös subjektiivisia havaintoja siitä, että joidenkin johdon harkintaa sisältävien raportointivalintojen taustalla saattoi olla liikearvon alaskirjauksen välttäminen.

Avainsanat: liikearvo, segmenttiraportointi, arvonalentumistestaus, herkkyysanalyysi, IAS 36, IFRS 8

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

TUTKIELMASSA KÄYTETYT LYHENTEET

IFRS	International Financial Reporting Standards
IASB	International Accounting Standards Board
IAS	International Accounting Standards
FASB	Financial Accounting Standards Board (United States)
SFAS	Statements of Financial Accounting Standards
OMXH	Helsingin Pörssi
PIR	Post-implementation Review – IASB:n uuden prosessin mukainen kannanotto IFRS-standardien implementoinnista
US GAAP	Generally Accepted Accounting Principles (United States)
ESMA	European Securities and Markets Authority – Euroopan arvopaperimarkkinaviranomainen
FIVA	Finanssivalvonta – Suomalainen eläke- luotto- ja vakuutuslaitoksia valvova viranomainen

TUTKIELMAN TAULUKOT

Taulukko 1: Segmenttikohtaisten tietojen raportointilaajuus ennen ja jälkeen IFRS 8 -standardin implementoinnin, sivu 28.

Taulukko 2: Raportointisegmenttien määrittämisessä käytetty dimensio vuonna 2018, sivu 65.

Taulukko 3: Ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määrittäminen vuonna 2018, sivu 68.

Taulukko 4: OMXH Large Cap-yhtiöiden liikearvointensiteetin luokittelu vuonna 2018, sivu 75.

Taulukko 5: Herkkyysanalyysin käyttökelpoisuuden ja yhtiön liikearvointensiteetin välinen yhteys, sivu 79.

Taulukko 6: Konecranesin arvonalentumistestauksessa käytettyjen oletusten muutos, sivu 85.

Taulukko 7: Cargotecin MacGregor-segmentin liikevaihdon ja vertailukelpoisen liikevoiton kehitys, sivu 86.

Taulukko 8: Cargotecin MacGregor-segmentille kirjatut uudelleenjärjestelykulut ja liikevoiton kehitys vuosina 2016-2019, sivu 87.

TUTKIELMAN KUVIOT

Kuva 1: Liikearvon määrittäminen IFRS 3 -standardin mukaisesti, sivu 36.

Kuva 2: Arvonalentumistestauksen vaiheet, sivu 50.

Kuva 3: Liikearvointensiteetin kehitys OMXH Large Cap -yrityksissä vuosina 2015-2019, sivu 90.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO 6

1.1 KESKEISET KÄSITTEET 6
1.2 TUTKIELMAN AJANKOHTAISUUS JA MERKITYS 7
1.2.1 Taustaa 7
1.2.2 Esimerkkejä nykytilanteesta OMXH Large Cap-yrityksissä 8
1.2.3 Standardien meneillään oleva kehitystyö 9
1.2.4 Tutkielman ajankohtaisuus ja merkitys 11
1.3 TUTKIMUSONGELMA JA RAJAUKSET 12
1.3.1 Tutkimusongelma 12
1.3.2 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset 13
1.3.3 Tutkielman rajaukset 14
1.4 TUTKIMUSMETODIT 16
1.5 TUTKIELMAN KULKU 18

2 RAPORTOINTISEGMENTTIEN MÄÄRITTÄMINEN IFRS 8 -STANDARDIN MUKAAN 21

2.1 RAPORTOITAVIEN TOIMINTASEGMENTTIEN MÄÄRITTÄMINEN JA VALINTA 21
2.1.1 Segmenttiraportoinnin määritelmä ja perustarkoitus 21
2.1.2 Johdon harkinta raportoitavien segmenttien valinnassa 22
2.1.3 Koko yhteisöä koskevat tiedot 24
2.2 IFRS 8 -STANDARDIN ONGELMAT KIRJALLISUUDESSA 25
2.2.1 Raportointisegmenttien määrä ja yhdistäminen 25
2.2.2 Ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määrittäminen 27
2.2.3 Seurannaiskustannusten ja valvonnan lisääntyminen 29
2.2.4 Vertailtavuuden puute 31
2.2.5 Arkaluontoisten tietojen rajoittaminen kilpailullisista syistä 32

3 RAHAVIRTAA TUOTTAVAT YKSIKÖT IAS 36:N MUKAAN 34

3.1 LIIKEARVON MUODOSTUMINEN 34
3.1.1 Liiketoimintojen yhdistäminen 34
3.1.2 Liikearvon määritelmä 35
3.1.3 Varojen ja velkojen yksilöiminen ja arvostaminen 37
3.1.4 Arvostus- ja kirjaamisperiaatteet 39
3.2 RAHAVIRTAA TUOTTAVA YKSIKKÖ 40
3.2.1 Määritelmä 40
3.2.2 Liikearvon kohdistaminen rahavirtaa tuottaville yksiköille 41
3.3 LIIKEARVON ARVONALENTUMISTESTAUS IAS 36:N MUKAAN 42
3.3.1 Taustaa ja periaatteet 42
3.3.2 Käyttöarvon määrittäminen 44
3.3.3 Käyvän arvon määrittäminen 45
3.3.4 Konsernin yhteisten kulujen ja omaisuuserien käsittely 46
3.3.5 Diskonttauskoron määrittäminen 47
3.3.6 Viitteet arvonalentumisesta 47
3.3.7 Testauksen suorittaminen ja arvonalentumisen kirjaaminen 49
3.4 IAS 36 -STANDARDIN ONGELMAT KIRJALLISUUDESSA 52
3.4.1 Liikearvon alaskirjausten oikea-aikaisuus 52
3.4.2 Tietojen salaaminen ja vertailtavuuden puute 53
3.4.3 Agenttiteorian mukaiset motiivit 55
3.4.4 Keskittyminen kassavirran johtamiseen 57
3.4.5 Tuloksen manipulointi 58
3.5 TOIMINTASEGMENTTIEN JA RAHAVIRTAA TUOTTAVIEN YKSIKÖIDEN VÄLINEN YHTEYS 59

4 EMPIIRISESTÄ AINEISTOSTA TEHDYT HAVAINNOT 62

4.1 TOIMINTASEGMENTTIEN MÄÄRITTELY JA YHDISTÄMINEN RAPORTOITAVIKSI SEGMENTEIKSI 62

4.1.1 Segmenttien kaksivaiheinen määrittäminen 62

4.1.2 Raportointisegmenttien määrä, muutokset ja käytetty dimensio 64

4.1.3 Ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määrittäminen 67

4.1.4 Organisaatiorakenteen ja segmenttirakenteen välinen yhteys 69

4.2 RAHAVIRTAA TUOTTAVIEN YKSIKÖIDEN MÄÄRITTELY JA YHTEYS TOIMINTASEGMENTTEIHIN 72

4.3 LIIKEARVON ARVONALENTUMISTESTAUS 74

4.3.1 Käytetyt arvonmääritysmenetelmät ja niiden arviointi 74

4.3.2 Herkkyysanalyysin käyttökelpoisuus 77

4.3.3 Raportoidut viitteet arvonalentumisesta 82

4.3.4 Havaitut viitteet mahdollisista arvonalentumisesta 85

4.4 LIIKEARVOINTENSITEETTI OMXH LARGE CAP-YHTIÖISSÄ 89

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET 91

5.1 YHTEENVETO TUTKIELMAN TÄRKEIMMISTÄ TULOKSISTA 91

5.1.1 Segmenttiraportointi 91

5.1.2 Liikearvon kirjanpitokäsittely 93

5.2 JOHTOPÄÄTÖKSET 95

5.3 JATKOTUTKIMUKSEN AIHEET 97

LÄHDELUETTELO 98

1 JOHDANTO

1.1 Keskeiset käsitteet

Toimintasegmentti – IFRS 8:n mukainen toimintasegmentti on yhteisön liiketoimintaa harjoittava osa, josta on oltava saatavissa taloudellista informaatiota. Kyseessä on yrityksen osa, joka voi saada liiketoiminnastaan tuottoja ja josta voi aiheutua kuluja.

Ylin operatiivinen päätöksentekijä – Henkilö tai toimielin, joka arvioi toimintasegmentin tuottoja säännöllisesti ja tekee päätöksiä segmenteille kohdistettavista resursseista. Usein tässä asemassa oleva henkilö on yhteisön toimitusjohtaja, mutta myös hallitus tai johtoryhmä voi olla ylin operatiivinen päätöksentekijä. IFRS 8:n mukaan raportointi ylimmälle operatiiviselle päätöksentekijälle muodostaa segmenttiraportoinnin perustan. (Halonen ym. 2017, 455).

Raportointisegmentti – Toimintasegmentit muodostavat erikseen raportoitavia segmenttejä, mikäli ne täyttävät IFRS 8 -standardin määrittämät kynnysarvot. Toimintasegmentistä on esitettävä erilliset tiedot, mikäli sen raportoimat tuotot ovat vähintään 10 % kaikkien toimintasegmenttien yhteenlasketuista tuotoista, mikäli sen raportoima taloudellinen liiketoiminnan tulos on absoluuttiselta määrältään vähintään 10 % yhteenlasketusta kaikkien toimintasegmenttien tuloksesta, tai toimintasegmentin varat ovat vähintään 10 % kaikkien toimintasegmenttien yhteenlasketuista varoista. Toimintasegmentit tunnistetaan perustuen siihen, kuinka talousinformaatio esitetään ylimmälle johdolle ja millä tasolla liiketoimintaa tosiasiallisesti näin ollen johdetaan. Toimintasegmenttejä voidaan IFRS 8.12 mukaan yhdistää yhdeksi raportointisegmentiksi, mikäli niiden taloudelliset ominaispiirteet ovat samankaltaiset.

Rahavirtaa tuottava yksikkö – IAS 36 määritelmän mukaisesti pienin yksilöitävissä oleva ryhmä omaisuuseriä, jonka kerryttämät rahavirrat ovat riippumattomia muiden omaisuuserien tai omaisuuseräryhmien rahavirroista. Muun muassa Haaramon ja Rädyn (2009) mukaan yrityksen sisäisestä johdon raportointijärjestelmästä saadaan viitteitä siitä, mitkä ovat rahavirtaa tuottavia yksiköitä.

Liikearvo – IFRS 3:n määritelmän mukaan liikearvoa muodostuu liiketoimintoja yhdistettäessä siitä hankinnan kohteen arvosta, jota ei voida kohdistaa erillisille omaisuuserille, mutta joilla hankinnan tehnyt yritys katsoo olevan taloudellista arvoa. Liikearvolle on tyypillistä, ettei se ole luovutettavissa eteenpäin sellaisenaan, eikä se tuota rahavirtaa ilman muita omaisuuseriä.

1.2 Tutkielman ajankohtaisuus ja merkitys

1.2.1 Taustaa

Vuonna 2009 käyttöönotettu IAS 14 -standardin korvannut IFRS 8 -standardi sääntelee nykyään, millaista segmenttitason informaatiota yritykset julkaisevat. Merkittävimpinä muutoksina IFRS 8:n käyttöönotossa julkaistava segmenttitieto perustuu aiempaa enemmän johdon tekemiin määrittelyihin ja harkintaan. Segmentti-informaation laatua ja raportoinnissa tehtyjä valintoja onkin tutkittu laajasti ja mm. Andrén, Filipin ja Moldovanin (2016) mukaan johto voi päätyä rajoittamaan raportoitavien segmenttien määrää, jotta valvonta- raportointi- ja muut seurannaiskustannukset eivät nousisi liian suureksi. Aboud ja Roberts (2018) ovat tutkineet aihetta EU-kontekstissa ja päätyvät IASB:n (2013) omien seurantaraporttien tavoin siihen, että segmenttiraportoinnin laatu on standardin käyttöönoton myötä parantunut. Samalla he kuitenkin päätyvät siihen johtopäätökseen, että IFRS 8-raportointistandardin aikana segmenttien yhdistely ja tiedon julkaisematta jättäminen on helpompaa kuin aiemmin, mikäli esimerkiksi yrityksen kilpailukyvyn kannalta olennaista tietoa voisi tiedot julkaisemalla paljastua.

IAS 36:n mukaan rahavirtaa tuottava yksikkö on pienin yksilöitävissä oleva omaisuuseräryhmä, jonka yritykselle tuottamat rahavirrat ovat riippumattomia muiden omaisuuserien tai omaisuuseräryhmien tuottamista rahavirroista. Kun määritellään omaisuuserien riippumattomuutta muista omaisuuseristä, arvioidaan muun muassa sitä, kuinka yrityksen johto seuraa toimintoja esimerkiksi toimialoittain. IAS 36.72 mukaan rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrittelyn tulee olla johdonmukaista raportointikausien välillä, ja muutoksista on annettava lisätietoja. Muun muassa yrityskaupoissa muodostuva liikearvo tulee kohdistaa IAS 36.66 mukaan rahavirtaa tuottavalle yksikölle, mikäli

yksittäisen omaisuuserän tuottamat rahavirrat eivät ole luotettavasti määriteltävissä. Näiden IAS 36 -standardin perusperiaatteiden noudattamista tarkastellaan tutkielman empiirisessä osassa OMXH Large Cap -yritysten vuosien 2017-2018 tilinpäätösinformaatioon tukeutuen. IFRS 8:n mukaisessa raportointisegmentin määrittelyssä ja IAS 36:n mukaisen rahavirtaa tuottavan yksikön määrittelyssä on paljon samankaltaisia piirteitä ja molemmissa standardeissa yksiköiden tosiasiallista johtamista käytetään osana määrittelyä.

1.2.2 Esimerkkejä nykytilanteesta OMXH Large Cap-yrityksissä

Jo alustavassa aiheanalyysin jälkeisessä tiedonhaussa ilmeni nopeasti, että OMX Helsingin päälistalle listattujen 34:n Large Cap-yritysten kommunikaatiossa, verkkosivuilla ja yritysten julkaisemassa taloudellisessa informaatiossa on hyvin erilaisia ja toisiinsa nähden ristiriitaisia määritelmiä liiketoiminta-alueista ja liiketoiminnoista. Osalla yrityksistä liiketoiminta-alueiden määrä vastaa yrityksen raportointisegmenttien ja liikearvon testauksessa käytettyjen rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrää, mutta taas osalla nämä eroavat toisistaan. IFRS 8 -standardi ei toistaiseksi pakota yrityksiä nimeämään ylintä operatiivista päätöksentekijää ja kertomaan ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määrittämisestä lisätietoja, mutta IASB on vuonna 2018 julkaistuissa IFRS 8 -standardia koskevassa parannusehdotuksessaan päättänyt lähteä edistämään ylimmän operatiivisen päätöksentekijän nimeämisen tuomista standardiin.

Lähtökohtaisesti IFRS 8 -standardin mukaan määritetyt raportointisegmentit tulisi valita samalla tasolla, kuin millä liiketoimintaa johdetaan. Muun muassa Neste jakoi 19.2.2019 julkaistun pörssitiedotteensa mukaisesti Uusiutuvat tuotteet liiketoiminta-alueensa kolmeen osaan tavoitteenaan edistää kasvustrategiansa menestyksekästä toteuttamista ja nimitti uudistuksessa muodostuneiden yksiköiden johtajat konsernin johtoryhmään. Samalla Neste kuitenkin ilmoitti, että muutokset organisaatiorakenteessa eivät koske sen raportointisegmenttejä. Nesteellä on vuoden 2018 vuosikertomuksen mukaan neljä raportointisegmenttiä, yhtiön johtoryhmään on nimitetty kuuden eri liiketoimintayksikön johtajat ja yhtiö on arvonalentumistestausta varten määrittänyt konsernille vain kolme rahavirtaa tuottavaa yksikköä. Rahavirtaa tuottavien yksiköiden, yrityksen johtoryhmässä istuvien liiketoimintajohtajien, yrityksen talousraportoinnin välillä on siis selkeä ristiriita.

Myös Metso raportoi pörssitiedotteessaan 25.9.2017 vauhdittavansa strategiansa toteutusta uuden toimintamallin ja organisaation avulla. Metso loi uudet liiketoiminta-alueet, joiden vetäjät nimitettiin johtoryhmän jäseniksi, ja he raportoivat suoraan toimitusjohtajalle. Kyseinen muutos ei kuitenkaan IAS 36 -standardin perusperiaatteiden vastaisesti vaikuttanut yrityksen raportoimiin toimintasegmentteihin.

1.2.3 Standardien meneillään oleva kehitystyö

IASB:n IFRS 8 -standardin käyttöönoton jälkeisessä tarkastelussa (PIR) vuonna 2013 tunnistettiin ongelmat operatiivisen päätöksentekijän määrittämiseen liittyen. Operatiivisen päätöksentekijän roolia ei ole standardissa riittävän tarkoin määritelty muun muassa siltä osin, tuleeko roolin olla operatiivinen vai riittääkö pelkästään strateginen rooli johtamisessa. Näin ollen ei ole nykystandardien valossa täysin selvää, tulisiko ylimmän operatiivisen päätöksentekijän olla osa yrityksen organisaatiokaaviota. IASB:n saamien kommenttikirjeiden perusteella ehdotetut muutokset operatiivisen päätöksentekijän rooliin saattaisivat johtaa siihen, että ylin operatiivinen päätöksentekijä määriteltäisi entistä korkeammalle tasolle, mikä voisi johtaa segmenttien määrän laskuun. (IASB 2018). Vuonna 2018 julkaistuissa IFRS 8 -standardin parannusehdotuksissa IASB päättikin, ettei operatiivisen päätöksentekijän määrittämiseen tehdä tarkennuksia, ja operatiivisen päätöksentekijän nimeämistä sen sijaan lähdetään edistämään.

IFRS 8 -standardin mukaisesta segmenttiraportoinnista on muodostunut sijoittajien kannalta yksi tärkeimmistä tilinpäätösraportoinnin osa-alueista (Talha & Salim 2010, 17-18). Aihetta on tutkittu eniten sijoittajien näkökulmasta. Esimerkiksi Kajüterin ja Nienhausin (2017) saamat tulokset liittyen segmenttiraportoinnin käytettävyyteen vahvistivat aiempia tutkimustuloksia siitä, että IFRS 8:n käyttöönoton myötä segmenttiraportoinnin arvorelevanssi on parantunut verrattuna aiempaan. Aiheeseen liittyvää tutkimusta on tehty paljon Yhdysvalloissa, eivätkä sieltä saadut tutkimustulokset ole suoraan yleistettävissä eurooppalaiseen konseptiin, koska johdon harkinnan lisääntyminen segmenttien valinnassa on pitkälti osa IFRS- ja US GAAP- standardien yhtenäistymistä. IFRS 8 -standardin käyttöönoton yhteydessä Australiassa Kang ja Grey (2013) saivat useissa muissa Euroopan ulkopuolella tehtyjen tutkimusten tapaan tuloksia, joiden mukaan raportointisegmenttien määrä kasvoi standardin käyttöönoton myötä.

Vastaavasti Euroopassa Nichols ym. (2012) havaitsivat, että eurooppalaiset suuryritykset raportoivat saman verran tai vähemmän segmenttejä kuin aiemmin, ja lisäksi heidän mukaansa segmenttikohtaisiin velkoihin ja muihin tase-eriin liittyvä segmenttikohtainen raportointi vähentyi standardin käyttöönoton myötä merkittävästi.

Aiemmat segmenttiraportointiin liittyvistä tutkimuksista saadut tulokset ovat siis keskenään ristiriitaisia. Lisäksi IFRS 8 -standardissa on havaittu paljon kehitettävää, ja IASB on paneutunut kehitystyöhön muihin standardeihin verrattuna enemmän.

PwC:n (2019) mukaan Nasdaq Helsingin päälistan yhtiöillä oli vuonna 2019 taseissaan liikearvoa 37 miljardia euroa, mikä oli neljäsosa yhtiöiden yhteenlasketusta omasta pääomasta. Finanssikriisin jälkeisenä matalien korkojen aikana Helsingin pörssin päälistan yhtiöt ovat tehneet paljon yrityshankintoja, mikä on näkynyt myös liikearvon kokonaismäärän kasvuna. Liikearvon kokonaismäärä oli PwC:n (2019) mukaan lähes kaksi kertaa yhtiöiden yhteenlaskettujen liiketulosten suuruinen vuonna 2018. IASB:n alustava kanta kesäkuun 2019 kokouksessa on ollut, että oma pääoma tulee jatkossa taseessa esittää omana välisummanaan ilman liikearvoa. PwC:n (2019) mukaan tämä tulee korostamaan liikearvon kokonaismäärän merkitystä ja näkyvyyttä. Sitä kautta myös hankintamenolaskelmien huolellisen laatimisen merkitys kasvaa.

IASB on aloittanut vuonna 2015 liikearvon kirjanpitokäsittelystä tutkimusprojektin. IASB:n jäsenten keskustelun, kannanottojen ja saatujen kommenttikirjeiden osalta näkemykset liikearvon kirjanpitokäsittelystä eroavat toisistaan selkeästi myös perustavanlaatuisissa kysymyksissä. Osassa kommenttikirjeistä on ehdotettu arvonalentumistestauksesta luopumista ja palaamista liikearvopoistoihin. IASB:n tutkimusprojektin tavoitteena on tutkia, voidaanko liikearvosta kohtuullisin kustannuksin tuottaa paremmin sidosryhmiä palvelevaa informaatiota. IASB julkaisi juuri ennen tutkielman valmistumista 19.3.2020 tutkimusprojektista keskustelupaperin, jota asiasta kiinnostuneet voivat kommentoida vuoden 2020 loppuun saakka.

Syyskuussa 2019 julkaisemassaan projektin statuksesta kertovassa artikkelissa IASB:n jäsen Tom Scott tiivistää yhteen projektissa esille tulleet asiat, jotka ovat hyvin linjassa myös aiheesta tehdyn tutkimuksen kanssa. 1) Yritykset eivät hankinnan jälkeen tarjoa riittävästi tietoa hankkimiensa yritysten suorituskyvystä. 2) Liikearvon alaskirjauksia ei

usein tehdä tai tunnisteta ajallaan. 3) Arvonalentumistesti on kallis ja hankala suorittaa. 4) Osa sidosryhmistä haluaisi palata liikearvopoistoihin. 5) Aineettomien omaisuuserien erillinen tunnistaminen ja niiden arvonmääritys on haastavaa ja on esitetty, että arvot ovat liian subjektiivisia.

IASB:n (2019) alustavat kannat liikearvon kirjanpitokäsittelyn tulevaan kehitykseen ovat tiivistetysti: 1) Tiedonantovaatimuksia ja -velvoitteita tarkennetaan niin, että hankinnan jälkeisen taloudellisen suorituskyvyn seuranta helpottuu. 2) Arvonalentumistestauksen tehokkuutta ei ole mahdollista järkevästi parantaa. 3) Arvonalentumispoistoihin palaaminen ei antaisi tilinpäätösinformaation käyttäjille merkittävästi parempaa informaatiota. 4) Arvonalentumistestauksen kustannuksia ja monimutkaisuutta tulee vähentää. 5) Liikearvoon ei saa sisällyttää nykyistä enempää aineettomia omaisuuseriä. 6) Läpinäkyvyyttä tulee parantaa vaatimalla yrityksiä esittämään taseissaan välisumman omasta pääomasta ilman liikearvoa.

1.2.4 Tutkielman ajankohtaisuus ja merkitys

Sekä IFRS 8 -segmenttiin liittyvä tutkimus että liikearvojen kirjanpitokäsittely ovat siis erittäin ajankohtaisia aiheita, eikä IFRS 8-segmenttiin liittyvää tutkimusta ole aiemmin liitetty siihen, kuinka segmenttiraportoinnissa tehdyt valinnat liittyvät yritysten liikearvon esittämiseen. Suomalaisyritysten liikearvoista ei ole juurikaan tehty tutkimusta, ja saatavilla oleva ulkomainen tutkimus keskittyy hyvin pitkälti joko kirjanpitostandardeissa tehtyihin muutoksiin tai tehtyjen liikearvon alaskirjausten tarkasteluun jälkikäteen. Muun muassa Nichols, Street ja Tarca (2013) mainitsevat johdon kommunikaation ja ylimmästä operatiivisesta päätöksentekijästä annetun informaation tärkeänä jatkotutkimuksen aiheena.

Erityisesti vuoden 2009 finanssikriisistä pitkään jatkuneen noususuhdanteen jälkeen kaikki osakkeet olivat tutkielmaa aloitettaessa vuoden 2019 lopulla ennätyskorkeissa lukemissa, ja vuoden 2020 alussa alkanut globaali COVID-19 -pandemia ja epidemian rajoittamiseen tähtäävät toimet saivat aikaan maailmankauppaan vaikuttavia ennennäkemättömän suuria rajoituksia ihmisten liikkumiseen, julkisiin kokoontumisiin ja liiketoiminnan harjoittamiseen. Vaikka pandemian taloudelliset vaikutukset ovatkin

keväällä 2020 vielä erittäin epävarmoja, voidaan perustellusti kysyä ja kriittisesti tarkastella, kuinka valideja Helsingin pörssiin listattujen yritysten lyhyen ja pitkän aikavälin kasvutavoitteet ovat taloudellisen epävarmuuden vallitessa, ja kuinka suuria liikearvon alaskirjausriskejä päälistan Large Cap -yrityksissä vuonna 2020 on.

Osakkeiden arvostustasot romahtivat OMXH-indeksissä kuukaudessa yli 30% ja yritysten tuloksentekokykyä on keväällä 2020 varsin hankalaa ennustaa. Myös tasepohjaisiin arvostuskertoimiin liittyy osakemarkkinoilla tämän tyyppisessä tilanteessa merkittävää epävarmuutta, koska mahdollisten alaskirjausten myötä taseessa oleva epävarmuus on paljon normaalia suurempaa, ja sitä kautta osakkeiden arvonmäärityksestä on tullut entistä hankalampaa. Tämä on näkynyt todella suurena volatiliteettina osakemarkkinoilla kevään 2020 aikana. Tulee myös ottaa huomioon, että kun yritykset valmistelivat vuoden 2019 vuosikertomuksiaan, epidemian rajoittamistoimet eivät olleet läheskään maaliskuun 2020 tasolla, eivätkä yritykset näin lausuneet mitään COVID-19 -epidemian vaikutuksista toimintaansa. Vuoden 2020 alussa annetuissa lukuisissa tulosvaroituksissa on toistunut pääosin yhdistävä piirre; aiemmin vuosikertomuksessa annettu ohjeistus perutaan kokonaisuudessaan, eikä koko vuodelle 2020 anneta tulos- eikä liikevaihtoennustetta.

1.3 Tutkimusongelma ja rajaukset

1.3.1 Tutkimusongelma

Tutkimusongelmana on tarkastella IFRS 8 -standardin mukaista raportoitavien segmenttien määrittämistä ja IAS 36 -standardin mukaista arvonalentumistestausta ja näihin standardeihin liittyvän tulkinnan- ja harkinnanvaraisuuden aiheuttamia riskejä liikearvon kirjanpitokäsittelyyn. Tutkielman empiirisessä osassa tarkastellaan Helsingin pörssiin listattujen Large Cap -yritysten IFRS 8:n mukaisten toimintasegmenttien määrittämistä, yhdistämiskriteerejä, yhteyttä yrityksen organisaatiokaavioon sekä segmenttimuutosten mahdollisia motiiveja suhteessa yhtiön kommunikaatioon. Tavoitteena on samalla selvittää, kuinka segmenttiraportointi ja liikearvoraportointi

kytkeytyvät tarkastelluissa yrityksissä toisiinsa, ja voiko havaittavilla asioilla olla mahdollista vaikuttaa liikearvon esittämiseen.

1.3.2 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää teoreettisen lähestymistavan kautta, millaisia harkinnanvaraisuuksia toimintasegmenttien määrittäminen ja niiden yhdistäminen raportoitaviksi segmenteiksi IFRS 8 standardin säännösten mukaan sekä rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrittäminen ja liikearvon kohdistaminen IAS 36 -standardin mukaisesti sisältävät. Tutkielman empiirisessä osassa tarkastellaan, onko Helsingin pörssin päälistan Large Cap -kokoluokan yhtiöissä havaittavissa yleistettävissä olevia eroja seuraavissa asioissa:

- Yhtiön yleisessä viestinnässä kommunikoimien liiketoiminta-alueiden ja yhtiön raportoimien segmenttien määrän välillä
- Yhtiön raportoimien segmenttien ja liikearvon testauksessa käytettyjen rahavirtaa tuottavien yksiköiden välillä
- Yhtiön liikearvon arvonalentumistestauksessa käyttämien kasvuprosenttien ja segmenttikohtaisten toteutuneiden kasvuprosenttien välillä

Selvityksen jälkeen tutkimuksen tavoitteena on arvioida induktiivisen päättelyn ja sisältöanalyysin keinoin aiheesta julkaistuun aiempaan akateemiseen keskusteluun nojautuen valittujen yhtiöiden raportointisegmenttien valintaa, niiden liikearvon arvonalentumistestauksesta sekä siihen liittyvästä herkkyysanalyysistä antamien liitetietojen laatua kriittisesti ja saada vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Onko tarkasteltavien yritysten organisaation, raportoitavien segmenttien ja liikearvon arvonalentumistestauksessa käytettyjen rahavirtaa tuottavien yksiköiden yhteys selkeästi todennettavissa?
- Mitkä tekijät ovat todennäköisimmin valittujen yritysten osalta vaikuttaneet siihen, että raportointisegmenttien määrä eroaa johdettavien liiketoiminta-alueiden määrästä?

- Onko raportointisegmenttien tai rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrässä tehty vuosina 2017-2018 muutoksia? Ovatko muutokset johdonmukaisia ja ovatko niiden syyt perusteltavissa ja raportoitu osana vuosikertomusten liitetietoja?
- Millaisia puutteita yhtiöiden tilinpäätösten liitetiedoissa on raportointisegmenttien määrittämiseen ja liikearvon arvonalentumistestaukseen liittyen?

1.3.3 Tutkielman rajaukset

Tutkielman kohteeksi valittiin kaikki 34 OMX Helsingin Large Cap -kokoluokkaan listatut yritykset, eli Ahlström-Munksjö, Cargotec, Citycon, DNA, Elisa, Finnair, Fiskars, Fortum, Huhtamäki, Kemira, Kesko, Kojamo, KONE, Konecranes, Metso, Metsä Board, Neste, Nokia, Nokian Renkaat, Nordea, Orion, Outokumpu, Sampo, Sanoma, SSAB, Stora Enso, Telia, Terveystalo, TietoEVRY, UPM-Kymmene, Uponor, Valmet, Wärtsilä ja YIT. Large Cap -kokoluokan yhtiöt on valittu tutkimuksen kohteeksi, koska niiden tilinpäätösinformaation laatu on pienyhtiöihin verrattuna suhteellisesti korkealla tasolla ja liitetiedot ovat laajemmat. Näin ollen tutkielman empiirinen aineisto on luotettavasti saatavilla.

Toiminta- ja raportointisegmenttien määrittämisen ja valinnan osalta keskitytään ainoastaan Yhdysvaltojen ulkopuolella tehtyihin tutkimuksiin ja pääosin sivuutetaan varsin suuri määrä Yhdysvalloissa saatuja tutkimustuloksia tähän liittyen. IFRS 8:n käyttöönottoa edeltäneet standardit olivat US GAAP:issa huomattavan erilaiset Eurooppaan verrattuna, eivätkä tutkimustulokset esimerkiksi segmenttien määrän muutokseen liittyen ole näin ollen suoraan sovellettavissa Eurooppaan ja Suomeen. Sen sijaan liikearvon alaskirjausten osalta tarkastellaan myös Yhdysvalloissa tehtyjä tutkimuksia, koska US GAAP -standardien vuonna 2001 käyttöönotettu SFAS 142 vastaa keskeisiltä periaatteiltaan IAS 36 -standardin säädöksiä, ja myös edeltävät standardit ovat olleet samankaltaisia sekä Yhdysvalloissa että Euroopassa.

Liikearvon osalta tutkielmasta rajataan ulos varojen ja velkojen arvostaminen yritysjärjestelytilanteissa, eli toisin sanoen vuosikertomuksissa esitettyjen

hankintamenolaskelmien muiden aineettomien hyödykkeiden kuin liikearvon tarkastelu. Liikearvojen suuruudet otetaan näin ollen annettuina, kun liikearvot on lopullisesti kirjattu. IFRS 13 -standardin määräyksiä käyvän arvon määrittämisestä ei tutkielmassa käsitellä ja sitä kautta myöskään omaisuuserien alkuperäisen arvonmäärityksen arviointia ei tehdä. Joissain tapauksissa liikearvon suuruuteen voi tulla muutoksia esimerkiksi loppuvuonna tehtyjen yrityshankintojen osalta. Hankintamenolaskelmat saadaan valmiiksi usein vasta seuraavan vuoden puolella, ja lopullinen liikearvon suuruus määräytyy muiden omaisuus- ja velkaerien arvostamisen kautta. Joskus yrityshankinnassa myös kauppasumma voi olla alustavaan sopimukseen perustuva. Rajaus tehdään tutkielman laajuuden rajoittamisen takia.

IFRS 3 -standardiin liittyen on tehty tutkimusta aineettomien omaisuuserien arvostamisesta, ja tämä tutkimus rajautuu yllä olevan valinnan takia pääosin pois tarkastelusta ja tutkielman teoreettisesta viitekehyksestä. Muiden aineettomien hyödykkeiden kirjanpitokäsittely arvonalentumisineen on huomattavasti loogisempaa ja johdonmukaisempaa kuin liikearvon käsittely on. Muihin aineettomiin hyödykkeisiin sisältyy hankinnan ja hankintamenolaskelmien jälkeen myös huomattavasti vähemmän tulkinnan- ja harkinnanvaraisuutta kuin liikearvoon, eivätkä ne näin ollen ole olleet sijoittajien kiinnostuksen kohteena samalla tavoin kuin liikearvo. Muiden aineettomien hyödykkeiden arvostamisesta ei myöskään löydy riittävästi liitetietoja kvalitatiivisen tutkimuksen suorittamiseen sisältöanalyysin keinoin. Arvostamisessa tehtyjen valintojen arviointi onkin pääosin tilintarkastajan vastuulla.

Tutkimus rajataan laajemman sisältöanalyysin osalta koskemaan vuosia 2017 ja 2018 koskeviin tilinpäätöstietoihin ja vuosikertomuksiin sekä vuosina 2017-2019 julkaistuihin pörssitiedotteisiin. Vuoden 2020 alkupuoliskolla julkaistut vuotta 2019 koskevat tilinpäätöstiedotteet ja vuosikertomukset rajataan sisältöanalyysin osalta pääosin tarkastelun ulkopuolelle, koska niitä kaikkia ei tutkielman aineistoa kerätessä ollut saatavilla. Mikäli yritysten liikearvossa kuitenkin on selkeitä viitteitä arvonalentumisesta, kuten selkeitä muutoksia segmenttirakenteissa tai puutteita arvonalentumistestauksessa annetuissa liitetiedoissa, tarkastelua laajennettiin myös aiempiin tai myöhempiin tilinpäätöksiin eli vuoden 2016 ja vuoden 2019 tilinpäätöksiin ja niiden liitetietoihin. Tarvittaessa on tarkasteltu myös vanhempia tilinpäätöstietoja. Liikearvointensiteetin kasvua tarkastellaan vuosien 2015-2019 tilinpäätöstiedotteista, eli kaikkien valittujen

yhtiöiden taseista kerättiin viiden vuoden tiedot. Nämä tiedot kerättiin pääosin tietokantahakua käyttämällä.

1.4 Tutkimusmetodit

Tutkielma on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan todellisuutta ja tutkimuskohdetta kokonaisvaltaisesti, ja mittausvälineiden sijaan luotetaan tutkijan omiin havaintoihin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161-168). Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä soveltuu tutkielmaan parhaiten, koska sillä voidaan syventää aiemmin löydettyä tietoa. Tutkimus toteutetaan sisältöanalyysin keinoin tutkimalla ja analysoimalla valittujen yritysten tilinpäätösinformaation laatua ja laajuutta.

Liiketaloustieteen tutkimusotteet jaetaan Neilimon ja Näsin (1980, 31) mukaan neljään ryhmään; käsiteanalyyttiseen, nomoteettiseen, päätöksentekometodologiseen ja toiminta-analyyttiseen tutkimusotteeseen. Näiden neljän tutkimusotteen rinnalle on sittemmin lisätty Kasasen, Lukan ja Siitosen (1991, 315) toimesta konstruktiivinen tutkimusote.

Tämän tutkielman tutkimusote on toiminta-analyyttinen ja se nojaa pääosin empiiriseen aineistoon, joka on laajuudeltaan tiedostetusti varsin rajallinen. Toiminta-analyyttisen tutkimusotteen myötä tavoitteena ei ole löytää laajasta aineistosta tilastollisesti merkitseviä lainalaisuuksia, vaan tutkia ja analysoida subjektiivisesti valittuja yhtiöitä ja yksittäistapauksia mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja ymmärtää taustalla vaikuttavia tekijöitä syvällisesti. (Lukka 1991, 170-171). Lukan (2001) mukaan käsiteanalyyttinen tutkimusote eroaa muista tutkimusotteista luonteensa perusteella, ja se tuottaa uutta tietoa ensisijaisesti päättelyn metodilla. Tutkimuksessa korostetaan ymmärtävää tulkitsemista. Valittuja tutkimuskysymyksiä tarkastellaan kirjallista aineistoa analysoimalla. Keskeisenä tutkimusmetodina on siis kirjallisen aineiston analyysi, jossa nojaudutaan sekä aihepiiriä käsittelevään asiantuntijakirjallisuuteen, suunniteltujen tulevaisuuden toimenpiteiden analyysiin sekä alan asiantuntijalehdissä julkaistuihin artikkeleihin. Standardien kehitystä on tarkasteltu IASB:n saamien kommenttikirjeiden ja aiheesta julkaistujen asiantuntijalausuntojen pohjalta. Empiirinen aineisto on kerätty OMX

Helsingin Large Cap -yritysten verkkosivuilta. Tutkimustulosten analyysissä käytetään induktiivisen päättelyn keinoja ja havainnoissa tukeudutaan aiheesta aiemmin saatuihin tutkimustuloksiin sekä IFRS -standardien säännöksiin. Tilinpäätösten, vuosikertomusten ja pörssitiedotteiden osalta tarkastelu on usein laaja-alaista tarkastelua, jossa on samanaikaisesti arvioitu tilinpäätöksen laatimisperiaatteita, vuosikertomuksen liiketoimintakatsauksia, tulosinformaatiota, tilinpäätöksen liitetietoja eri luvuista sekä tietoja yritysten verkkosivuilta. Vertailevaa tarkastelua on tehty myös samanaikaisesti usean eri vuoden tilinpäätösten tietoja vertailemalla. Laaja-alaisessa tarkastelussa sivukohtaisten viittausten tuominen mukaan tekstiin olisi vaarantanut tekstin luettavuuden ja tieteellisen esittämistavan, joten tarkat viittaukset vuosikertomuksiin ja tilinpäätöksiin on jätetty kokonaisuudessaan tarkoituksellisesti pois. Kaikki tiedot ovat tarkistettavissa julkisista lähteistä yritysten itsensä julkaisemasta materiaalista.

Kaikkien tarkasteltavien yhtiöiden (34 kappaletta) on käyty läpi tutkielman rajausten mukaisesti vuosilta 2017-2018 tilinpäätösinformaatio, joka voi sisältyä joko taloudelliseen katsaukseen, vuosikertomukseen tai erilliseen julkaistuun tilinpäätökseen yhtiön valitsemasta raportointitavasta riippuen. Materiaalia on julkistettu sekä suomeksi että englanniksi. Mikäli yhtiön osalta on ilmennyt jotain tutkielman kannalta erityisen kiinnostavaa, tarkastelua on laajennettu tarpeen mukaan vuosien 2016 ja 2019 tilinpäätösinformaatioon. Yksittäisiä tarkastuksia esim. aikaisemmin tehtyjen yrityshankintojen ja niissä muodostuneen liikearvon tai tehtyjen hankintamenolaskelmien osalta on tehty myös tätä aiempien vuosien tilinpäätöstietoihin tarvittaessa. Lisäksi on käyty läpi mahdollisiin organisaatiomuutoksiin ja suurimpiin yrityshankintoihin ja yritysmyynteihin liittyvät pörssitiedotteet.

Keskeisimmät tarkasteltavat asiat kaikilta yhtiöiltä ovat olleet tilinpäätöksen laatimisperiaatteet segmentti-informaation osalta, julkaistu segmenttikohtainen informaatio ja siihen liittyvät liiketoimintakatsaukset, konsernitase, sekä johtoryhmän koostumuksesta vuosikertomuksessa ja yrityksen internet-sivuilla annettu tieto. Lisäksi on tarkasteltu kaikki liikearvosta annettu tilinpäätösinformaatio niin laatimisperiaatteiden ja raportoinnin johdonmukaisuuden kuin jatkuvuudenkin näkökulmasta, keräten myös määrälliset tiedot niissä tapahtuneista muutoksista taulukoihin. Tehtyjä liikearvon alaskirjauksia on tarkasteltu myös edellisenä vuonna tehtyyn arvonalentumistestaukseen

peilaten, ja arvioitu, olisiko tilinpäätösinformaation lukijalla ollut käytettävissä riittävästi tietoa alaskirjausriskin tunnistamiseen.

Liikearvon arvonalentumistestauksesta annettujen liitetietojen osalta on kerätty kerrytettävissä olevan rahamäärän määrittämiseen käytetty menetelmä, sekä rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrät ja muutokset niissä. Lisäksi on subjektiivisesti arvioitu, kuinka hyvin arvonalentumistestauksessa käytetystä herkkyysanalyysistä on annettu tietoja. Analyysi on tehty siltä kannalta, kuinka hyvin käytettyjä muuttujia on mahdollista havainnoida tilinpäätöstiedoista, kuinka hyvin kassavirtaennusteissa käytetyistä oletuksista on annettu tietoja, ja kuinka käyttökelpoista herkkyysanalyysistä annettu sanallinen tieto on liikearvon validiteetin arvioimiseksi ulkopuolisen käyttäjän näkökulmasta. Mikäli arvonalentumisesta on ollut viitteitä, tai rahavirtaa tuottavan yksikön kerrytettävissä oleva rahamäärä oli lähellä kirjanpitoarvoa, tehtyjä ennusteita on myös verrattu tuleviin ja/tai menneisiin ennusteisiin.

Laajemman kokonaiskuvan muodostamiseksi tarkastelua on laajennettu Orbis-tietokannasta kerätyllä tilinpäätösaineistolla. Orbis-tietokannasta on kerätty tarkasteltavien yhtiöiden liikearvojen kokonaissummat ja taseen loppusummat euroina vuosilta 2015-2019. Puuttuvat tiedot on haettu ja täydennetty saatuun aineistoon manuaalisesti yritysten tilinpäätöksistä.

1.5 Tutkielman kulku

Tutkielman johdantoluvussa esitellään lyhyesti aiheeseen liittyviä ajankohtaisia tutkimuksia, ja lisäksi muutamia alustavassa aiheen kartoituksessa esiin tulleita havaintoja, joiden perusteella tutkimuksen aihe on valittu ja perusteltu. Sekä valittujen yhtiöiden kommunikaatiosta että standardien meneillään olevasta kehitystyössä on havaittavissa erittäin mielenkiintoisia näkökulmia, jotka yhdistyessään erittäin epävakaaseen taloudelliseen tilanteeseen tekevät tutkielman aiheesta todella ajankohtaisen.

Johdantoluvussa pyritään luomaan kokonaiskatsaus tutkittavaan aihepiiriin ja yhdistämään segmenttien valintaan ja liikearvon muodostumiseen sekä sen allokointiin liittyvät kysymykset toisiinsa yhdeksi yhtenäiseksi tutkimusaiheeksi. Lisäksi johdannossa esitetään katsaus aiheeseen liittyvien IFRS -standardien meneillään olevasta kehitystyöstä. Tarkempi teoreettinen pohja tarkasteltaviin aiheisiin on kuitenkin sisällytetty tutkielman päälukuihin.

Tutkielman toisessa luvussa tarkastellaan IFRS 8 -standardin mukaista raportoitavien segmenttien määrittämistä. Aiheeseen luodaan kattava teoreettinen katsaus standardin perusmääritelmien, viranomaislausuntojen, aiemmin tehtyjen tutkimusten ja standardien meneillään olevan kehitystyön pohjalta. Samalla tarkastellaan myös segmenttien määrittämiseen liittyvää harkinnanvaraisuutta ja tulkinnanvaraisuutta sekä muihin standardeihin että standardien sanamuotoihin ja sisältöön tukeutuen. Luvun loppupuolella standardiin liittyviä ongelmia tarkastellaan aikaisemman tutkimuksen pohjalta luokittelemalla aikaisemmin aiheeseen saadut tutkimustulokset viiteen eri aihepiiriin.

Tutkielman kolmannessa luvussa tarkastellaan IAS 36 -standardia lähtien liikkeelle rahavirtaa tuottavan yksikön määritelmästä ja siitä, kuinka niille kohdistetaan liikearvoa. Luvussa käydään läpi liikearvon arvonalentumistestauksen prosessi alusta loppuun eri vaihtoehtoineen, ja tarkastellaan arvonalentumistestaukseen liittyvää harkinnan- ja tulkinnanvaraisuutta analysoimalla standardin sisältöä ja sanamuotoja. Kolmannessa luvussa tarkastellaan myös arvonalentumistestauksesta saatuja tutkimustuloksia, jotka on luokiteltu viiteen osittain toisiaan sivuavaan kategoriaan. Luvun lopussa luodaan lyhyt katsaus siihen, kuinka toimintasegmentit ja rahavirtaa tuottavat yksiköt liittyvät toisiinsa, ja mitä eroja näiden kahden yksikön välillä on.

Tutkielman neljännessä pääluvussa käydään läpi empiirisestä aineistosta, eli tarkasteltavien yhtiöiden tilinpäätöksistä, vuosikertomuksista ja pörssitiedotteista kerätyt havainnot. Ensimmäisessä alaluvussa havaintoja lähestytään toimintasegmenttien kautta, eli tarkastellaan, kuinka ylin operatiivinen päätöksentekijä ja toimintasegmentit on tarkasteltavissa yrityksissä määritelty, ja kuinka hyvin nämä liittyvät yritysten organisaatiokaavioihin. Toisessa alaluvussa käydään läpi sitä, kuinka tarkasteltavien yhtiöiden IAS 36 -standardin mukaan määritetyt rahavirtaa tuottavat yksiköiden ja IFRS 8 -standardin mukaan määritettyjen raportointisegmenttien välinen yhteys on

todennettavissa. Kolmas alaluku käsittelee yritysten liikearvon arvonalentumistestauksesta ja siihen liittyvästä herkkyysanalyysistä antamia liitetietoja ulkoiseen tarkasteluun perustuen. Lisäksi käydään läpi tarkasteluajalla yhtiöiden itsensä ilmoittamia viitteitä arvonalentumisista sekä kirjattuja arvonalentumisia. Kaikki havainnot suhteutetaan yrityksen kokoon ja tuloksentekokykyyn. Luvun lopuksi luodaan katsaus, kuinka liikearvon määrä tarkasteluaineistossa on kokonaisuutena viime vuosina muuttunut.

Tutkielman viidennessä luvussa käydään läpi tutkielman tärkeimmät tulokset, tehdyt johtopäätökset ja esitetään joitakin jatkotutkimuksen aiheita. Tutkielman tulokset ovat linjassa aikaisemmin saatujen tutkimustulosten ja Finanssivalvonnan sekä ESMA:n valvontaraporttien kanssa. Keväällä 2020 meneillään oleva koronaviruspandemia vaikuttaa vähintään lyhyellä aikavälillä useimpien yritysten tuloksentekokykyyn ja näkymiin, mikä tekee liikearvosta myös jatkossa erittäin mielenkiintoisen tutkimusaiheen.

2 RAPORTOINTISEGMENTTIEN MÄÄRITTÄMINEN IFRS 8 -STANDARDIN MUKAAN

2.1 Raportoitavien toimintasegmenttien määrittäminen ja valinta

2.1.1 Segmenttiraportoinnin määritelmä ja perustarkoitus

IFRS 8 -standardin perusperiaatteena on, että yhteisön on annettava tietoja, joiden avulla tilinpäätöksen käyttäjät voivat arvioida sen harjoittamien liiketoimintojen ja taloudellisten toimintaympäristöjen luonnetta ja taloudellisia vaikutuksia (IFRS 8.1). IASB:n tarkoituksena ja päämääränä standardia käyttöönotettaessa oli, että sijoittajat pystyvät katsomaan liiketoimintaa johdon silmin. Lisäksi uskottiin, että vuosikertomusten eri osiot yhdistyisivät toisiinsa aiempaa paremmin, ja tärkeimmät riskit nousisivat esiin helpommin. Myös tilinpäätösten laatimisen uskottiin helpottuvan merkittävästi sekä ajallisesti että kustannusmielessä, koska johdon raportointijärjestelmää uskottiin voitavan käyttää uuden segmenttiraportoinnin pohjana. (Nichols ym. 2012, 263-266).

Toimintasegmentti on määritelmänsä (IFRS 8.5) mukaisesti yhteisön osa, joka harjoittaa liiketoimintaa, josta se voi saada tuottoja ja josta voi aiheutua kuluja. Kulut ja tuotot voivat olla yrityksen sisäisiä tai yrityksen ulkopuolelta tulevia. Toimintasegmentistä tulee myös olla saatavilla erillistä taloudellista informaatiota, ja sen yhteisön ylimmän operatiivisen päätöksentekijän on tarkasteltava tätä informaatiota säännöllisesti. Uudet liiketoiminnot voivat olla toimintasegmenttejä jo ennen tuottojen kertymistä, koska niistä voi aiheutua kuluja, vaikka niistä saatavat tuotot kertyisivät vasta myöhemmin. IFRS 8.8 mukaan standardin viidennen kappaleen määritelmä tarjoaa usein pohjan yhteisöjen toimintasegmenttien määrittelylle. Jos kuitenkaan näin ei ole, ja ylimmälle operatiiviselle päätöksentekijälle esitetään säännöllisesti tästä poikkeavaa segmentti-informaatiota, voidaan toimintasegmenttien määritelmää tarkastella muun muassa liiketoiminnan luonteen, vastuullisten johtajien tai hallitukselle esitettävien tietojen pohjalta.

Toimintasegmentit muodostavat erillisen raportointisegmentin, kun yksikin kymmenen prosentin kynnysarvoista ylittyy, eli toimintasegmentin varat, yhteenlasketut tuotot tai

absoluuttinen tulos on yli kymmenen prosenttia kaikkien toimintasegmenttien yhteenlasketusta luvusta. Raportoitavien segmenttien määrittely tuleekin IFRS 8 -standardin mukaan tehdä kaksivaiheisesti: ensin määritellään kaikki toimintasegmentit, minkä jälkeen niistä voidaan yhdistää raportointisegmenttejä, mikäli toimintasegmenttien taloudelliset ominaispiirteet ovat keskenään samankaltaisia. Finanssivalvonnan (2011, 1) mukaan toimintasegmenttien yhdistämiskriteereiden soveltamisessa on havaittu Euroopan tasolla epäyhtenäisiä käytäntöjä. Standardissa kuvattuja yhdistämiseen oikeuttavia taloudellisia ominaispiirteitä ovat esimerkiksi tuotteiden ja palvelujen luonne, tuotantoprosessin luonne, asiakastyyppi, tuotteiden jakelussa käytettävät menetelmät ja bruttokatteiden samankaltaisuus.

Finanssivalvonnan (2011, 1-3) mukaan segmenttitiedoista annettavia liitetietovaatimuksia on ehdotettu tarkennettavaksi siten, että yhtiöiden tulisi kuvata entistä tarkemmin toimintasegmentit ennen niiden yhdistämistä sekä kuvata yhdistämisessä käytettyjä kriteerejä. Tämä parantaisi sijoittajille annettavaa informaatiota raportointisegmenttien tosiasiallisesta sisällöstä. Näiden tietojen antamisessa on Finanssivalvonnan (2011, 1-3) ollut Suomessa selkeitä puutteita. Eurooppalaisessa laajemmassa viitekehyksessä ESMA:n loppuraportti (2011) toteaa, että vain 29 % yrityksistä oli antanut riittävät tiedot segmenttien kaksivaiheisesta yhdistämisestä.

Halosen ym. (2017, 457) mukaan toimintasegmenttien määrittämisessä tulee ottaa myös huomioon ylimmälle operatiiviselle päätöksentekijälle raportoitujen tietojen yksityiskohtaisuus – pystytäänkö niiden perusteella tosiasiallisesti tekemään päätöksiä. Finanssivalvonnan (2011, 3-4) mukaan nykymalli ei riittävällä tavalla ohjaa siihen, että ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi määritettäisi yhtiön hallitusta alempi taso, ja sitä kautta myöskään raportointisegmenttien määrittely ei välttämättä vastaa standardin perusperiaatetta ottaen huomioon, ettei standardi nykyisellään selkeästi pakota nimeämään ylintä operatiivista päätöksentekijää lainkaan.

2.1.2 Johdon harkinta raportoitavien segmenttien valinnassa

IFRS 8 -standardin perusperiaate ei siis suoranaisesti määrää, kuinka yritykset määrittävät omat toimintasegmenttinsä, ja määrittelyihin sisältyykin paljon johdon harkintaa.

Halosen ym. (2017, 459) mukaan ylin operatiivinen päätöksentekijä voi saada tietoa useissa eri muodoissa, esim. tuotantolaitosten, asiakastyyppien tai tuotelinjojen perusteella. Tässä tapauksessa jää yhteisön omaan harkintaan, minkä näistä jaoista katsotaan parhaiten palvelevan standardin perusperiaatetta. Käytännössä jako toimintasegmentteihin perustuu usein joko maantieteelliseen jakoon tai liiketoiminnan eri tyyppeihin. Mikäli yrityksen organisaatiorakenne on matriisityyppinen, eli joitain tuote- tai palvelulinjoja johdetaan maailmanlaajuisesti ja osaa maantieteellisesti, yrityksen tulee tässäkin tapauksessa IFRS 8.10 mukaan päättää, kumpi yhdistelmä palvelee perusperiaatetta paremmin. Finanssivalvonnan (2011, 2) mukaan on tullut esiin tapauksia, joissa matriisiorganisaatioissa rahavirtaa tuottavia yksiköitä ei ole määritetty saman organisaatiodimension mukaan kuin toimintasegmentit on määritelty.

Raportoitavien segmenttien valintaa ohjaa segmenttikohtaisten kymmenen prosentin kynnysrajojen lisäksi 75 prosentin sääntö. IFRS 8.15 mukaan toimintasegmenttejä määritellään raportoitaviksi segmenteiksi niin paljon, että toimintasegmentin raportoimien ulkoisten tuottojen yhteismäärä on vähintään 75 prosenttia yhteisön kokonaistuotoista. Loput segmentit voidaan yhdistää ryhmään ”kaikki muut segmentit” ja niiden tuottojen lähteet on kuvattava tilinpäätöstiedoissa. Tämä mahdollistaa johdolle harkinnanvaraista toimintaa siitä, mitkä liiketoiminnat määritellään raportoitaviksi segmenteiksi. IFRS 8.5 mukaan esimerkiksi käynnistyvät liiketoiminnat voivat olla toimintasegmenttejä jo ennen tuottojen kertymistä, eli käytännössä uusien liiketoimintojen kuluja pitäisi raportoida, mikäli johto uskoo, että näistä liiketoiminnoista on muodostumassa tulevaisuudessa standardin perusperiaatteen mukaista liiketoimintaa, joka ylittää kynnysarvot tai on muuten tilinpäätösinformaation käyttäjille luonteeltaan merkittävää. Useimmiten uudet liiketoiminnot kuitenkin raportoidaan osana muita toimintasegmenttejä esimerkiksi konsernitason funktioiden kanssa, jolloin niiden kuluja ja tuottoja ei voi pelkästään tilinpäätösinformaatiota tarkastelemalla saada selville.

Finanssivalvonnan (2011) vuonna 2010 tekemälle 20:n yhtiön laajuisesta tarkastelusta ilmeni, ettei yksikään tarkastetuista yrityksistä muuttanut IFRS 8:n käyttöönoton myötä raportoitavia segmenttejään, raportointisegmenttien kaksivaiheisessa määrittämisessä ja yhdistämiskriteerien avaamisessa oli selkeitä puutteita. Käytännössä yritysten johto voi myös vedota standardin kuvaukseen, jonka mukaan ylimmän operatiivisen päätöksentekijän on tarkasteltava raportoitavaksi tulevan segmentin tietoja säännöllisesti.

Säännöllisen ja epäsäännöllisen tarkastelun rajaa ei ole tarkemmin määritelty, ja käytännössä yrityksen sisällä liikkuu valtava määrä eri tasoista johdon raportointia eri dimensioissa, eikä tilinpäätösinformaation ulkoisilla käyttäjillä ole minkäänlaista pääsyä yritysten sisäiseen johdon raportointiin. Näin ollen tilintarkastajien rooli on keskeinen, kun segmenttivalintoja ja niiden perusteita tarkastetaan ennen tilinpäätösinformaation julkaisemista.

IASB sai IFRS 8 -standardin käyttöönoton jälkeisessä tarkastelussa kommenttikirjeet kaikista merkittävistä tilintarkastusyhteisöistä, ja toteaa yhteenvedossaan vuodelta 2014, että segmenttien yhdistämiskriteereissä on ongelmia. Esimerkkinä Deloitte (2012, 3-4) toteaa, että ylin operatiivinen päätöksentekijä pääsee käsiksi suureen määrään johdon raportointitietoa. Deloitten (2012) mukaan rajanveto on nykyisissä johdon raportointijärjestelmissä tämän takia vaikeaa. Raportointi ei aina ole standardimuotoista, ja johdolla on pääsy tarvittaessa hyvinkin tarkan tason tietoihin. Kommenttikirjeistä tehdyssä yhteenvedossa (IASB 2013) vastaavan tyyppiset näkökulmat nousevat esiin kaikista tilintarkastusyhteisöistä. Yleisesti ottaen tilintarkastusyhtiöiden näkemys on, että heidän on vaikeaa haastaa johdon tekemiä segmenttimäärittelyjä, koska ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määritelmä on haastava. Sen sijaan tilintarkastusyhteisöt ovat ehdottaneet, että segmenttimääritelmän tulisi enemmän lähteä liikkeelle siitä, kuinka liiketoimintoja tosiasiallisesti johdetaan.

2.1.3 Koko yhteisöä koskevat tiedot

Vaikka toimintasegmenttien määrittäminen ja yhdistäminen raportoitaviksi segmenteiksi on mahdollista tehdä maantieteelliseen jakoon, liiketoiminnalliseen jakoon, tuotelinjoihin, asiakastyyppiin, matriisiorganisaatioon tai joidenkin näiden yhdistelmään perustuen, osa yrityksistä päätyy silti edelleen raportoimaan liiketoiminnastaan vain yhdessä raportointisegmentissä. Tässäkin tapauksessa IFRS 8 -standardin kappaleet 32-34 määräävät, millaisia koko yhteisöä koskevia tietoja yritysten on annettava, mikäli kyseisiä tietoja ei ole annettu osana segmentti-informaatiota.

Yhteisön on raportoitava ulkoisista tuotoistaan kustakin tuotteesta ja palvelusta tai niiden ryhmästä saadut ulkoiset tuotot, joiden määrät on Halosen ym. (2018, 464) ilmoitettava

IFRS-standardien mukaisesti määritettynä. Lisäksi yhteisöjen on esitettävä saamiensa ulkoisten tuottojen erittely maantieteellisesti, eli ensisijaisesti jako yhteisön kotivaltion ja kaikkien muiden maiden välillä. Lisäksi, jos yksittäisistä maista saadut tuotot ovat olennaisia, niistä on esitettävä erilliset tiedot.

Vakiintunut raportointikäytäntö on, että liikevaihdon jaottelussa käytetään lisäksi IFRS 8.33 mukaista jaottelua, eli ulkoiset tuotot raportoidaan maaryhmittäin esim. maanosiin jaoteltuina. Kolmas pakollinen koko yhteisöä koskeva tieto on, kuinka sen toiminta riippuu yhteisön tärkeimmistä asiakkaista. Mikäli yli kymmenen prosenttia yhteisön tuotoista koostuu yksittäiseltä asiakkaalta saaduista tuotoista, näistä tuotoista on annettava erittelyt segmenttikohtaisesti. Halosen (2017, 465) mukaan sellaisten yhteisöjen ryhmää (konsernia), joiden tiedetään olevan yhteisessä määräysvallassa, käsitellään yksittäisenä asiakkaana.

2.2 IFRS 8 -standardin ongelmat kirjallisuudessa

2.2.1 Raportointisegmenttien määrä ja yhdistäminen

IFRS 8 -standardin käyttöönoton jälkeen tehdyt vertailututkimukset raportoitavien segmenttien määrään ja valintaan liittyen ovat saaneet eri ympäristöissä hyvin erilaisia tuloksia siitä, onko standardin käyttöönotto parantanut segmentti-informaation laatua, ja miten raportoitavien segmenttien määrä on muuttunut. Tutkimuksista on kokonaisuutena havaittavissa myös, että ne ovat hyvin maa- tai aluekohtaisia, ja taustalla oleva aiempi maakohtainen lainsäädäntö vaikeuttaa tulosten tulkintaa tai laajempaa yleistettävyyttä. IASB:n omissa odotuksissa oli esim. Nicholsin ym. (2013) mukaan, että raportoitavien segmenttien määrä nousisi standardin käyttöönoton myötä.

Eurooppalaisessa viitekehyksessä raportointisegmenttien määrän muutosta ovat tutkineet esimerkiksi Pisano ja Landriana (2012), Nichols ym. (2012), Weissenberger ja Franzen (2012), Lenormand ja Touchais (2014) sekä Crawford ym. (2012). Yhdysvalloissa tehdyn tutkimuksen määrä on huomattavasti suurempi. Tutkielman kannalta otokseltaan relevanteimman Nicholsin ym. (2012) tutkimuksen mukaan raportoitavien segmenttien

keskiarvoinen määrä nousi vajaalla kymmenellä prosentilla 3,84:stä 4,19 kappaleeseen IFRS 8 -standardin käyttöönoton myötä. Otoksena oli eurooppalaisia suuryrityksiä, joihin kuului myös muutamia tämän tutkielman kanssa päällekkäinen OMXH Large Cap-yrityksiä. Nicholsin mukaan segmentit määritettiin käyttöönoton aikaan yleisimmin liiketoimintalinjoihin perustuen (67%), pelkästään maantieteelliseen jakoon segmentit oli määritetty 12 %:issa otoksen yrityksistä ja näiden yhdistelmää tai matriisimallia käytti 15 % yrityksistä.

Aleksanyan ja Danbolt (2015) esittävät, että osa IFRS 8 -standardin käyttöönoton jälkeisestä segmenttiraportoinnista tehdystä tutkimuksesta on sekoittanut keskenään standardin tarkoittamien koko yhteisön laajuisten tietojen esittämisen ja varsinaisen segmenttiraportoinnin. Tämä on heidän mukaansa tapahtunut siksi, koska standardin edeltäjässä IAS 14R:ssä vastaavia tietoja kutsuttiin toissijaisiksi segmenteiksi. Tätä ajatusta tietyllä tavalla tukevat myös segmenttiraportoinnin tietomäärään keskittyneet tutkimukset, jotka pääosin osoittavat, että vaikka raportoitavien segmenttien määrä olisikin noussut, niistä annettavien tietojen määrä on vähentynyt.

Nicholsin ym. (2012) jo aiemmin mainitussa tutkimuksessa havaittiin, että segmenteistä annettujen tietojen kokonaisvaltainen kattavuus väheni merkittävästi IFRS 8 -standardin käyttöönoton myötä. Vaikka tulosta ja sen muodostumista koskevia tunnuslukuja annettiinkin aiempaa enemmän, erityisesti taseen vastattavaa -puolen erittelyt vähenivät todella merkittävästi. Myös investointeihin ja pääomarakenteisiin liittyvät tiedot vähenivät eurooppalaisissa suuryrityksissä välittömästi standardin käyttöönoton jälkeen huomattavasti. Samanlaisia tuloksia saivat vuonna 2014 myös Lenormand ja Touchais. ESMA:n loppuraportissa vuodelta 2011 todettiin, että standardin käyttöönoton myötä segmentti-informaatio pysyi Euroopassa hyvin samanlaisena kuin aiemmin.

IASB:n (2013) omassa yhteenvedossa tämä ilmiö ja saatavilla olevan informaation vähentyminen havaittiin, ja siitä puhutaan osana IFRS 8 -standardia koskevaa suurempaa kritiikkiä, jonka mukaan tietojen julkaisuvelvollisuuden ei tulisi perustua pelkästään siihen, mitä tietoja ylin operatiivinen päätöksentekijä tarkastelee *säännöllisesti.* Segmenttikohtaisen taseinformaation saatavuus vähentää sijoittajien näkyvyyttä liiketoimintaan merkittävästi.

Päinvastaisia tuloksia raportoitavien segmenttien määrän osalta ovat saaneet muun muassa Aleksanyan ja Danbolt (2015) Isoon-Britanniaan kohdistuneella tutkimusaineistollaan. Otos 127:stä Iso-Britanniassa kotipaikkaansa pitävästä pörssiyrityksestä osoitti, että raportoitavien toimintasegmenttien määrä vähentyi merkittävästi. Yritykset olivat myös ottaneet edeltäneestä IAS 14R -standardista toissijaiset segmentit käyttöönsä koko yhteisöä koskevia tietoja antaessaan, mutta vähentäneet niistä raportoimaansa informaatiota.

Toimintasegmenttien määrittämisen kynnyssäännöt mahdollistavat, että mikäli 75 prosentin sääntö täyttyy, ja pienemmät segmentit eivät ylitä 10 prosentin kynnysarvoja, jäljelle jäävät toimintasegmentit yhdistellään kaikkien konsernin funktioiden ja esimerkiksi käynnistyvien liiketoimintojen kanssa standardin ohjeiden vastaisesti. Tämä ilmiö on havaittavissa tämänkin tutkielman aineistossa. Muun muassa ESMA (2017,7) on ollut huolissaan ilmiöstä, ja ehdottaa kommenttikirjeessään, ettei pääkonttorin toimintoja tulisi voida esittää osana kaikkia muita toimintasegmenttejä, vaan ne tulisi esittää osana eliminointi- ja täsmäytystietoja. Kokonaisuutena tämä lisäisi segmenttitietojen läpinäkyvyyttä selkeästi, ja esimerkiksi käynnistyvien liiketoimintojen kuluja ja tuottoja voitaisi arvioida nykyistä huomattavasti helpommin.

2.2.2 Ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määrittäminen

Muun muassa Nicholsin ym. (2012) standardien vaatimuksista kokoaman yhteenvedon mukaan (Taulukko 1) operatiivisen päätöksentekijän valinnalla on mahdollista vaikuttaa paljon raportoitavien tietojen laajuuteen. IFRS 8 -standardia edeltäneessä IAS 14R:ssä useimmat segmenttitiedot olivat pääasiallisille segmenteille pakollisia, kun taas IFRS 8 -standardin määritelmä lähtee liikkeelle hyvin pitkälti siitä, mitä tietoja ylin operatiivinen päätöksentekijä tarkastelee säännöllisesti. Vastaavia tietoja tilinpäätösten laatijoiden tulisi raportoida samoihin ylimmälle operatiiviselle päätöksentekijälle esitettyihin tunnuslukuihin perustuen.

Taulukko 1: Segmenttikohtaisten tietojen raportointilaajuus ennen ja jälkeen IFRS 8 -standardin implementoinnin. Taulukko mukaillen Nichols, Street ja Tarca (2012, 264)

Segmenttikohtaisten tietojen raportointivaatimukset	IAS 14R	IFRS 8	
	Pakollinen	Pakollinen	Pakollinen tietyin ehdoin
Tuotot muiden toimintasegmenttien kanssa tehdyistä liiketoimista	X		X*
Liiketoiminnan tulos	X	X	
Varat yhteensä	X		X*
Velat yhteensä	X		X*
Lisäykset pitkäaikaisiin varoihin	X		X*
Poistot ja arvonalentumiset	X		X*
Muut merkittävät ei kassavirtavaikutteiset erät	X		X*
Omistusosuuksiin tai tytäryhtiöosakkeisiin perustuvat tuotot	X		X*
Sijoitukset tytäryhtiöosakkeisiin	X		X*
Korkotuotot			X*
Korkokulut			X*
Tuloverot			X*
Vertailukelpoisuuteen vaikuttavat erät			
* Pakollinen, jos kuuluu ylimmälle operatiiviselle päätöksentekijälle säännöllisesti esitettäviin tietoihin esim. osana tuloslaskelmaa, tai osana mittareita, joilla päätöksiä resurssien kohdistamisesta tehdään.			

Euroopan arvopaperimarkkinavalvontaviranomainen (ESMA) on ollut ilmiöstä erittäin huolissaan ja pyrkinyt vaikuttamaan IASB:hen, jotta standardi selkiytyisi ylimmän operatiivisen päätöksentekijän osalta. ESMA:n ensimmäisen loppuraportin (2011) mukaan vain 51 % otoksen eurooppalaisista yrityksistä ylipäätään nimesi ylimmän operatiivisen päätöksentekijän. 41 % operatiivisen päätöksentekijän nimenneistä yrityksistä oli nimennyt tähän toimeen hallituksen, vaikka oli selkeästi nähtävissä, että hallitus ei johda liiketoimintaa. ESMA on tutkielman tekohetkellä meneillään olevaan IFRS 8 -standardin kehitysprosessiin lähettämässään kommenttikirjeessä (2017, 3-4) ilmaissut huolensa siitä, että ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määritelmään liittyy kaksi eri ongelmaa. Ensinnäkin ylin operatiivinen päätöksentekijä on strategisissa asioissa kuten resurssien allokoinnissa useimmiten eri taho kuin operatiivisissa asioissa. Toiseksi suorituskykyä säännöllisesti arvioiva taho voi myös erota ylimmästä

operatiivisesta päätöksentekijästä. ESMA esittääkin, että tällaisissa tilanteissa rooleja tulisi selkiyttää ja niiden keskinäistä arvojärjestystä tulisi avata nykyistä paremmin.

Koska ylintä operatiivista päätöksentekijää ei nykyisellään aina nimetä tilinpäätöstiedoissa, sijoittajien on erittäin hankalaa arvioida yritystä johdon näkökulmasta katsoen kuten standardien kehittäjät ovat tarkoittaneet.

2.2.3 Seurannaiskustannusten ja valvonnan lisääntyminen

Segmenttiraportoinnin takana mahdollisesti piileviä motiiveja on tutkittu pitkään jo ennen IFRS -standardien käyttöönottoa, ja yhtenä teoriana tutkimuksissa on käsitelty seurannaiskustannusten vaikutusta. Seurannaiskustannuksiksi voidaan katsoa sekä kilpailulle arkojen tietojen paljastuminen, jota käsitellään seuraavassa luvussa, tai suorien kustannusten nousu muun muassa kasvaneina raportointikustannuksina. Lisääntynyt segmenttimäärä lisää käytännössä suoraan tuotettavan tiedon määrää ja voi sitä kautta lisätä yrityksen talousosaston resurssitarvetta. Muina esimerkkeinä voidaan mainita, että segmentteihin tehdyistä muutoksista on laadittava vertailutiedot edelliseltä raportointikaudelta, lisääntyneen analyytikko- ja sijoittajaseurannan myötä johdolle ja sijoittajasuhdeviestinnälle voi tulla aiempaa enemmän kysymyksiä vastattavaksi, tilintarkastuspalkkiot nousevat suuremmiksi suuremman tietomäärän kautta ja joissain tapauksissa myös viranomaisvalvonta voi lisääntyä.

Teoriassa seurannaiskustannusten nimeäminen ja teorian perustelu on yksinkertaista, mutta tähän liittyvä tutkimus on haastavaa ja tutkimustulokset ovat ristiriitaisia, koska seurannaiskustannuksia on haastavaa ja mahdollisesti yritysten itsensä kannalta tarpeetonta mitata. Lisäksi on otettava huomioon, että tutkimustiedon kerääminen haastattelututkimuksiin perustuen on käytännössä mahdotonta, koska yritysten johdosta tuskin annettaisi tukea heidän segmenttimäärittelyjään ja harkintaansa kyseenalaistavalle tutkimukselle. Yhdysvalloissa tehdyt tutkimukset eivät myöskään ole suoraan yleistettävissä Eurooppaan, koska taustalla vaikuttaneet edeltävät US GAAP -standardit ovat erilaiset. Yhdysvalloissa aihetta on tutkittu laajemmin ja monesta näkökulmasta.

Aleksanyanin ja Danboltin (2015) saamien tulosten mukaan näyttää siltä, että vaikka segmenttitason tieto voi olla sijoittajille kaikista tärkein tiedonlähde liiketoiminnan seurannassa, yritykset voivat olla vastahakoisia antamaan näitä tietoja riittävästi nimenomaan kasvaneiden seurannaiskustannusten takia. Isossa-Britanniassa tehdyn Aleksanyanin ja Danboltin (2015) tutkimuksen tuloksissa näkynyt maantieteellisten alueiden tulostietojen merkittävä väheneminen näytti kuitenkin johtuvan jo aikaisemmasta siirtymästä Ison-Britannian paikallisista kirjanpitostandardeista IAS 14R -standardiin eikä niinkään IFRS 8 -standardin käyttöönotosta.

Bugeja, Czernkowski ja Moran (2015) eivät pystyneet selkeästi osoittamaan, että seurannaiskustannuksilla olisi ollut merkittävää roolia segmenttiraportoinnin rajoittamisessa. Tutkimus tehtiin Australiassa, ja siellä saadut tulokset kyllä antoivat jonkin verran tukea teorialle, jonka mukaan seurannaiskustannukset saattoivat vaikuttaa raportoitujen segmenttien määrään. Paljon voitollisia segmenttejä sisältäneet yritykset vähensivät standardin käyttöönoton myötä julkaisemiensa tietojen määrää suhteessa enemmän tappiollisia segmenttejä sisältäviin yrityksiin, vaikka muutoksia raportoitavien segmenttien määrään ei oltukaan tehty.

Kun segmenttiraportointiin tehdään muutoksia, näistä annettavat liitetietovaatimukset ovat IFRS 8 -standardissa varsin laajat. Kun raportointisegmenttien rakennetta muutetaan, IFRS 8.29 ja 8.30 määräävät, että muutoksentekovuonna kyseistä kautta koskeva segmentti-informaatio on joko esitettävä sekä uuden että vanhan segmenttijaon mukaisesti tai oikaistava. Käytännössä tämä tarkoittaa, että mikäli johto päätyy muuttamaan raportointirakennetta kesken vuoden esimerkiksi vuoden alussa, kaikki edellisen vuoden osavuosikatsausten luvut on ensisijaisesti laadittava uudelleen kaikille kvartaaleille uuden segmenttijaon mukaisesti. Poikkeuksena mainitaan, ettei tietoja tarvitse raportoida, mikäli niitä ei ole saatavilla tai niiden tuottamisesta aiheutuisi kohtuuttomasti menoja, mikä tarkastellaan tapauskohtaisesti. Pörssiyhtiöillä kynnys tiedon julkaisematta jättämiseen kohtuuttomiin menoihin vedoten on todennäköisesti kuitenkin varsin korkea, koska omistuspohja on laaja, ja sijoittajat vaatisivat tiedot vertailutarkoituksiin ennen pitkää joka tapauksessa.

2.2.4 Vertailtavuuden puute

Raportoitavien segmenttien määrittely eroaa eri yhteisöjen ja toimialojen välillä merkittävästi, koska ylin operatiivinen päätöksentekijä voidaan määritellä eri tavoilla erilaisissa liiketoimintaympäristöissä. Tämä vaikeuttaa tilinpäätöstietojen vertailtavuutta sijoittajien näkökulmasta. Muun muassa Ettredgen ja Wangin (2013) mukaan segmenttien tunnuslukujen ei tarvitse olla IFRS-standardien mukaan laadittuja ja yhteisöt voivat antaa segmenteille vaihtoehtoisia tunnuslukuja. IFRS 8.25 mukaan kunkin segmenttikohtaisen erän määrän on oltava sama luku, jota ylin operatiivinen päätöksentekijä käyttää tuloksellisuuden arviointia varten ja tehdessään päätöksiä resurssien kohdistamiseksi toimintasegmenteille. Tästä syystä yritykset usein esittävät segmenteille vaihtoehtoisia tunnuslukuja vuosikertomuksissaan. Vaihtoehtoiset tunnusluvut on täsmäytettävä konsernin tuloslaskelman IFRS -pohjaisiin tunnuslukuihin ja niiden laskentakaavat on annettava liitetiedoissa, mutta esimerkiksi Nicholsin, Streetin ja Tarcan (2013) mukaan täsmäytyslaskelmia ja niiden hyötyjä sijoittajille ei varsinaisesti ole tutkittu. Laajempaa tutkimusta siitä, mitä vaihtoehtoisia tunnuslukuja yritykset käyttävät segmenttiraportoinnissa, ei ole tehty.

Kajüterin ja Nienhausin (2017) mukaan jopa Euroopan parlamentti oli huolissaan johdon harkinnan laajentamisesta toimintasegmenttien ja raportointisegmenttien määrittämisessä, koska tämä vähentäisi yritysten vertailukelpoisuutta keskenään. Heidän tutkimustuloksensa antoivat kuitenkin viitteitä siitä, että IFRS 8:n mukainen segmenttiraportointi on arvorelevanssiltaan aikaisempaa parempaa sijoittajien kannalta. Uuden segmenttiraportoinnin myötä saatavat hyödyt sijoittajille ovat heidän mukaansa suurempia kuin esimerkiksi yritysten välisen vertailtavuuden heikentymisestä aiheutuvat haitat.

Segmenttien määrittely voi olla siinä käytettävän johdon harkinnan takia yrityksissä vaihtelevaa, eikä IFRS 8 -standardissa ole riittävän tarkoin määritelty, kuinka laajat liitetiedot yritysten on annettava raportointisegmentteihin tehtyjen muutoksien jälkeen esimerkiksi siltalaskelmien osalta. Muun muassa Chenin ja Zhangin (2007) yrityksillä voi myös olla kannusteita siirtää tuottoja ja erityisesti tappioita segmentistä toiseen parantaakseen yrityksen markkina-arvoa. Tämän tyyppiset muutokset vähentävät segmenttikohtaisen informaation käytettävyyttä ja vertailukelpoisuutta merkittävästi.

Vertailukelpoisuuden heikkenemistä voi myös esiintyä saman yrityksen sisällä esimerkiksi toimitusjohtajan vaihdoksissa tai suuremmissa organisaatiomuutoksissa. Kuten aiemmassa kappaleessa mainittiin, muutosten tapahtuessa vertailutiedot on annettava edelliseltä raportointikaudelta, mutta jos yrityksen rakenne muuttuu merkittävästi, esimerkiksi pitkän aikavälin trendien seuraamisesta segmenttikohtaisesti tulee haastavaa.

2.2.5 Arkaluontoisten tietojen rajoittaminen kilpailullisista syistä

Aleksaniyanin ja Danboltin (2015) mukaan maantieteellistä jakoa segmenttiraportoinnin pohjana käyttävät yritykset pyrkivät käyttämään todella laajoja maantieteellisiä alueita ollakseen näyttämättä tulostietoja tarkalla tasolla. Siirryttäessä IFRS -pohjaisiin standardeihin, maantieteellisesti saatavilla olevat tulostiedot vähenivät aiempaan verrattuna todella merkittävästi. Myös Australiassa Bugeja, Szernkowski ja Moran (2015) havaitsivat, että segmenttitasolla raportoitavien tietojen määrä laski kokonaisuutena merkittävästi. Näitä tutkimustuloksia on osittain selitetty kilpailullisilla motiiveilla, koska yritykset eivät selkeästi halua paljastaa kannattavimpia markkina-alueitaan. Usein Helsingin pörssissäkin maantieteellisenä alueena osana segmenttiraportointia käytetään esimerkiksi EMEA-aluetta, johon kuuluu Eurooppa, Keski-Itä ja Afrikka, vaikka tämä alue yhdistää yhteen kolmelta mantereelta keskenään lainsäädännöllisesti hyvin eri tyyppisiä liiketoimintaympäristöjä.

Crawfordin ym. (2012) laajalle joukolle tekemässä haastattelututkimuksessa useat tilinpäätösinformaation käyttäjäryhmät olivat huolissaan siitä, että yritykset voivat muuttaa ylimmälle operatiiviselle päätöksentekijälleen säännöllisesti tuottamaansa informaatiota ja luoda lisääntyneen harkinnan myötä entistä laajempia raportointialueita. Näin toimimalla yritykset voivat piilottaa kaikista voitollisimmat liiketoiminnot ja välttyä antamasta niistä liian tarkkoja tietoja. Myös Bugeja ym. (2015, 345) havaitsivat, että parempaa tulosta tekevät yritykset eivät kasvattaneet raportoitavien segmenttien määrää suhteessa vähemmän voitollisiin yrityksiin.

Lisäksi segmenttiraportoinnissa tehtyjä valintoja on tutkittu muun muassa agenttiteorian näkökulmasta. Aboudin ja Robertsin (2018) mukaan IFRS 8 -standardin käyttöönoton

myötä muun muassa henkilökohtaiset kannustimet, mahdollinen lisääntynyt ulkoisen seurannan lisääntyminen ja epäonnistuneiden liiketoimintapäätösten peittely voivat johtaa päätöksiin yksinkertaistetumman segmentti-informaation esittämisestä.

3 RAHAVIRTAA TUOTTAVAT YKSIKÖT IAS 36:N MUKAAN

3.1 Liikearvon muodostuminen

3.1.1 Liiketoimintojen yhdistäminen

IFRS 3 -standardi määrää, kuinka liiketoimintojen yhdistämisessä hankkijaosapuoli merkitsee ja arvostaa hankitut yksilöitävissä olevat varat, vastattaviksi otetut velat ja mahdollisen määräysvallattomien omistajien osuuden hankinnan kohteesta. Standardin tavoitteena on myös antaa periaatteet ja vaatimukset siitä, kuinka hankittu liikearvo arvostetaan ja merkitään tilinpäätökseen, sekä mitä tietoja liiketoiminnan yhdistämisestä esitetään.

Liiketoiminta määritellään toisiinsa liittyvien toimintojen ja varojen muodostamaksi kokonaisuudeksi, jota voidaan johtaa ja hallita tarkoituksena saada tästä taloudellista hyötyä. IFRS 3 -standardia ei siis sovelleta, jos tarkoituksena on muodostaa yhteisyritys tai muun tyyppistä yhteistoimintaa. Myöskään yksittäisten omaisuuserien tai niiden ryhmän hankinta ei muodosta liiketoimintaa. Tämän tyyppisistä järjestelyistä ei voi muodostua liikearvoa, vaan arvo kirjataan taseeseen yksittäisille omaisuuserille niiden käypien arvojen suhteessa. Tuotoksia liiketoiminnalta ei kuitenkaan hankintahetkellä edellytetä, vaan esimerkiksi kehitysvaiheessa oleva kokonaisuus prosesseineen ja aineettomine oikeuksineen voi muodostaa liiketoiminnan. Mikäli liiketoiminnan määritelmään liittyy hankintahetkellä epävarmuutta, tilannetta voidaan arvioida siltä kannalta, pystyisivätkö markkinoilla toimivat osapuolet liittämään hankinnan kohteen osaksi omia prosessejaan ja saamaan siitä mahdollisesti aikaan taloudellisia hyötyjä. (Halonen ym. 2017, 194-197).

Jos liiketoimi tai muu tapahtuma määritetään liiketoimintojen yhdistämiseksi, kirjanpitokäsittelyssä on sovellettava hankintamenetelmää, jonka soveltaminen edellyttää hankkijaosapuolen nimeämistä, hankinta-ajankohdan määrittämistä, varojen ja velkojen arvostamista ja liikearvosta syntyvän voiton kirjaamista tai määrittämistä. (IFRS 3.3-3.5.)

Hankkijaosapuoleksi nimitetään sitä osapuolta, joka saa määräysvallan toisessa yhteisössä, eli hankkijaosapuoli yleensä luovuttaa käteis- tai muita varoja, laskee liikkeelle oman pääoman ehtoisia osuuksia tai on suhteelliselta kooltaan merkittävästi suurempi. (Halonen ym. 2017, 196-197).

Hankinta-ajankohdaksi määritetään IFRS 3.8 mukaisesti se päivä, jona hankkijaosapuoli saa määräysvallan hankinnan kohteessa. Hankinta-ajankohdasta eteenpäin hankkijaosapuolen on yhdisteltävä hankinnan kohteena olevat omaisuus- ja velkaerät sekä tulos konsernitilinpäätökseensä. Lisäksi hankinta-ajankohtaa käytetään varojen ja velkojen arvostamisessa käypään arvoon. Hankinta-ajankohdan määräytymisessä on tarkasteltava tosiasiallista määräysvallan siirtymistä. Määräysvalta ei esimerkiksi voi kauppasopimukseen perustuen siirtyä kauppakirjan allekirjoituksella, jos kaupalle tarvitaan kilpailuviranomaisten lupa. Myös kaupan peruuttamisehdot voivat vaikuttaa hankinta-ajankohdan määrittämiseen. (Halonen ym. 2017, 197).

3.1.2 Liikearvon määritelmä

IFRS 3 määrittelee liikearvon omaisuuseräksi, joka edustaa vastaista taloudellista hyötyä muista liiketoimintojen yhdistämisessä hankituista omaisuuseristä, joita ei yksilöidä yksinään eikä merkitä taseeseen. Yleisesti ottaen liikearvo koostuu tulevaisuudessa saatavista synergiaeduista, joihin voi kuulua esimerkiksi ostettava erityisosaaminen, markkinaosuuden lisäys, uudet jakelukanavat tai toimintaverkostot. Liikearvoa muodostuu yrityksen toiminnassa, ja tulonodotukset, joiden takia liiketoimintaa harjoitetaan, perustuvat liikearvoon (Leppiniemi & Leppiniemi, 2012, 245). Halosen (2017, 225) mukaan liikearvo muodostuu tekijöistä, jotka eivät täytä varojen tai velkojen määritelmiä, eikä niitä siten ole mahdollista kirjata erillisinä omaisuuserinä taseeseen.

Liikearvon luonteeseen kuuluu, että se on siis muodostunut yrityksen toiminnassa pidemmän ajan kuluessa, ennen kuin se liiketoimintojen yhdistymisen eli käytännössä yritysoston hetkellä kirjataan ostavan yrityksen taseeseen. Liikearvon olemusta voidaan myös kuvailla kauppahinnan ylijäämänä tai preemiona, joka on maksettu liiketoiminnan siitä osasta, joka ei olisi enää hankintahetken jälkeen eroteltavissa ja eteenpäin

myytävissä ilman muiden omaisuuserien myyntiä. Liikearvon teknistä laskentaa IFRS 3 -standardin näkökulmasta on kuvattu alla olevassa kuvassa 1.

Kuva 1: Liikearvon määrittäminen IFRS 3 -standardin mukaisesti

Keskeisiä rajanvetoja kaupasta maksettavan vastikkeen osalta on, että hankintaan suoraan liittyviä transaktiomenoja ei voida aktivoida osaksi vastiketta, eikä tätä voida myöskään kiertää sillä, että luovuttava osapuoli maksaisi nämä menot. (Halonen 2017, 225). IFRS 13.25 määrittää, että transaktiomenot eivät ole omaisuuserän tai velan ominaispiirre, ja niiden suuruus määräytyy luonteeltaan ainoastaan siitä, kuinka kahden yhteisön välinen liiketoimi tai liiketoimintojen yhdistäminen toteutetaan. Näin ollen kaikkia hankintaan liittyviä menoja käsitelläänkin IFRS 3.53 mukaan, eli ne kirjataan kuluiksi kausilla, joiden aikana menot toteutuvat ja palvelut otetaan vastaan. Tämä koskee kaikkia neuvonta- lakiasia- kirjanpito- arvonmääritys- asiantuntija- ja konsultointipalkkioita, joita hankintaan liittyen voi muodostua varsin merkittäväkin määrä.

3.1.3 Varojen ja velkojen yksilöiminen ja arvostaminen

Varojen ja velkojen arvostamisessa sovelletaan tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta IFRS 13 -standardin säännöksiä käyvän arvon määrittämisestä. IFRS -normisto suosii arvonmäärityksessä markkinaperusteisia arvonmääritysmenetelmiä, mutta myös tuotto- tai kustannusperusteinen arvonmääritys on mahdollista, mikäli esimerkiksi soveltuvia markkinahintaverrokkeja ei ole saatavilla. Kauppakirjaan kirjattuja omaisuuserien ja velkojen arvoja tulee tarkastella harkintaa käyttäen, ja joissain tapauksissa niitä ei ole merkitty lainkaan tai ne on merkitty tasearvoihin perustuen. Omaisuuserän arvostamiseen ei vaikuta se, kuinka hankkijaosapuolen on tarkoituksena käyttää hankittua omaisuuserää. Mikäli hankkijaosapuolen ei siis ole tarkoituksena käyttää hankittua omaisuuserää lainkaan, tai tarkoituksena on käyttää omaisuuserää eri tavalla kuin markkinaosapuolet sitä yleisesti käyttäisivät, arvonmääritys on silti tehtävä perustuen omaisuuserän normaaliin käyttöön markkinaosapuolten välillä. Omaisuuserän käypä arvo ei myöskään ole yhteisökohtainen, eli hankkijaosapuoli ei voi arvostaa omaisuuserää käypää arvoa korkeammalle ainoasta sillä perusteella, että siitä on normaalia arvokkaampia strategisia hyötyjä sille itselleen. (Halonen 2017, 202-204).

IFRS 3 -standardin määritelmän mukaisesti omaisuuserä on yksilöitävissä, kun se on joko: a) erotettavissa, eli se on mahdollista irrottaa, myydä, siirtää, lisensoida, vuokrata tai vaihtaa sellaisenaan tai siihen liittyvän sopimuksen kanssa tai b) se johtuu sopimukseen perustuvista tai muista laillisista oikeuksista riippumatta siitä, ovatko nämä oikeudet siirrettävissä tai erotettavissa yhteisöstä tai muista oikeuksista ja velvoitteista. Näitä kahta kriteeriä kutsutaan erotettavuuskriteeriksi ja sopimus-oikeudelliseksi kriteeriksi ja ne pätevät sekä aineellisiin että aineettomiin omaisuuseriin.

Yksilöiminen ja arvostaminen on selkeästi haastavinta aineettomien oikeuksien osalta, koska niiden osalta kriteerien täyttymisen arviointi ja arvonmääritys on usein aineellisiin omaisuuseriin verrattuna haasteellista. Tarkastelun tulee olla erittäin kokonaisvaltaista, ja siinä tulee ottaa huomioon markkinoilla tapahtuneet samantyyppisiä omaisuuseriä koskevat vaihtotapahtumat, vaikka ne olisivat harvinaisia ja riippumatta siitä, onko hankkijaosapuolen tarkoituksena tehdä samantyyppistä transaktiota (IFRS-Standardit 2019, 174-175). Yrityskaupassa voi Halosen ym. (2017, 202) mukaan tulla kirjattavaksi myös sellaisia varoja, joita hankinnan kohde ei aiemmin ole sisällyttänyt omaan

taseeseensa. Näin voi olla esimerkiksi tuotemerkkien osalta, eikä tuotemerkin tuleva käyttö vaikuta sen arvonmääritykseen. Mikäli tuotemerkki ostetaan esimerkkinä siinä tarkoituksessa, että se poistetaan markkinoilta ja hankkijaosapuoli saa sitä kautta enemmän markkinaosuutta omille tuotemerkeilleen, hankittu tuotemerkki tulisi silti aktivoida taseeseen siihen arvoon, jonka markkinaosapuolet sille antaisivat. Tuotemerkin käytön loppuessa myöhemmin siitä kirjattaisi arvonalentuminen ja tuotemerkki poistettaisi taseesta.

Erotettavuus- ja sopimus-oikeudellisten kriteerien arvioinnin rajatapauksia ovat esimerkkeinä asiakassuhteet ja ammattitaitoinen työvoima. Molempiin näistä, ja aiheen kokonaisvaltaiseen tarkasteluun liittyvät tiiviisti myös IAS 38 -standardin kirjaamisperiaatteet, joiden mukaan aineeton hyödyke kirjataan taseeseen vain siinä tapauksessa, jos on todennäköistä, että siitä johtuva odotettavissa oleva taloudellinen hyöty koituu yhteisön hyväksi ja omaisuuserän hankintameno on luotettavasti määritettävissä.

Jos asiakassuhde perustuu sopimukseen, se täyttää sopimus-oikeudellisen kriteerin, eivätkä sopimuksen ehdot ole Halosen ym. (2017, 207) mukaan este sille, että tätä kriteeriä voitaisi soveltaa ja omaisuuserää ei tästä syystä voitaisi tunnistaa. IFRS 3 -standardin soveltamisohjeissa ohjeistetaan, että asiakasluettelot ovat myös erotettavuuskriteerin perusteella eriteltäviä aineettomia hyödykkeitä, koska asiakas- ja tilaajaluetteloita voidaan lisensoida (IFRS-Standardit 2019, 175). Määritelmät perustuvat kokonaisuudessaan hankinta-ajankohdan tilanteisiin, eli esimerkiksi potentiaaliset asiakassuhteet tulee sisällyttää liikearvoon, koska niitä ei voida vielä hankintahetkellä yksilöidä.

Osaavan työvoiman arvo voi erityisen teknologian alalla tai esimerkiksi IT-alalla olla erittäin keskeinen osa yrityshankintaa ja hankinnan kautta saatavia synergiaetuja ja kasvumahdollisuuksia. Työvoima perustuu myös sopimuksiin, ja sinänsä henkinen pääoma voisi teoriassa myös olla yksilöitävissä ostettavan yhtiön palkkalistoilla oleviin henkilöihin. Työvoiman osalta IFRS 3 -standardin soveltamisohjeet (IFRS-Standardit 2019, 176) kuitenkin määräävät erikseen, ettei työvoima ole yksilöitävissä oleva ja erillään liikearvosta kirjattava omaisuuserä, ja se on näin ollen osa liikearvoa. Laajemmasta tarkastelunäkökulmasta katsoen työvoima ei myöskään ole sellainen

omaisuuserä, johon yhteisöllä olisi riittävä määräysvalta ja kontrolli, koska työntekijät voivat halutessaan vaihtaa työpaikkaa koska tahansa. Henkisen pääoman työntekijäkohtainen arvo ei myöskään ole IAS 38 -standardin periaatteiden mukaan luotettavasti määritettävissä, vaikka liiketoimintojen yhdistymisessä luotettavaa arvonmääritystä ei Halosen ym. (2017, 205) mukaan ole tarvetta tarkastella yhtä tarkasti kuin yksittäisiä aineettomia omaisuuseriä hankittaessa.

3.1.4 Arvostus- ja kirjaamisperiaatteet

Kun yksilöitävissä olevien omaisuuserien tunnistaminen ja arvostaminen on saatu suoritettua, kuvan 1 mukaan laskettu erotus jää liikearvoksi. Mikäli arvostamista ei ole tilinpäätöshetkellä saatu valmiiksi, arvot tulee antaa tilinpäätöksessä sen hetkisiin parhaisiin arvioihin perustuen, ja tämän jälkeen tarkentaa arvot oikeiksi seuraavalla raportointikaudella. IFRS 3 -standardin tavoitteena on selkeästi, että kaikki yksilöitävissä oleva ja erilleen arvostettava omaisuus pystyttäisi erittelemään, ja liikearvon suuruus olisi näin ollen mahdollisimman pieni. Kun hankintamenolaskelmat ovat lopulliset ja liikearvo on kirjattu taseeseen, sitä tarkastellaan IAS 36 -standardin säännösten mukaisesti arvonalentumisen varalta vuosittain tai useammin, mikäli arvonalentumisesta on viitteitä. Liikearvon kohdistamista rahavirtaa tuottaville yksiköille tarkastellaan tarkemmin luvussa 3.2 ja liikearvon arvonalentumistestausta käsitellään tarkemmin luvussa 3.3. Liikearvo esitetään taseessa alkuperäiseen hankintamenoon arvostettuna, ja siitä vähennetään kertyneet arvonalentumistappiot. Mikäli liikearvosta kirjataan arvonalentumistappio, sitä ei saa IAS 36.124 mukaan peruuttaa myöhemmällä kaudella, eikä edes saman tilikauden aikana (Halonen ym. 2017, 228).

Liikearvon määrä voi myös olla negatiivinen, ja tällöin kyseessä on edullisesta kaupasta syntyvä voitto. Esimerkiksi merkittäviin rahoitus- tai muihin vaikeuksiin ajautunut yritys voi pyrkiä myymään liiketoimintaansa edullisesti välttääkseen konkurssin, ja tällaisessa tapauksessa on mahdollista, että varojen ja velkojen käypien arvojen nettosumma ylittää hankintamenon (Halonen ym. 2017, 228). IFRS 3 -standardi ei mahdollista negatiivisen liikearvon esittämistä taseessa, vaan IFRS 3.36 mukaan hankkijaosapuolen on tarkasteltava arvonmääritykset toiseen kertaan uudelleen ja mikäli kaikki liiketoimintojen

yhdistämisen komponentit on arvioitu standardin periaatteiden mukaisesti oikein, tuloutettava hankinnasta syntynyt voitto hankinta-ajankohtana.

3.2 Rahavirtaa tuottava yksikkö

3.2.1 Määritelmä

IAS 36.6 määrittelee rahavirtaa tuottavan yksikön pienimmäksi yksilöitävissä olevaksi omaisuuseräryhmäksi, jonka kerryttämät rahavirrat ovat pitkälti riippumattomia muiden omaisuuserien tai omaisuuseräryhmien kerryttämistä rahavirroista. Kun määritellään, ovatko omaisuuseräryhmän kerryttämät rahavirrat riippumattomia, on yhtiön otettava IAS 36.69 mukaan huomioon, miten johto seuraa yhteisön toimintoja, ja miten tehdään päätöksiä omaisuuserien ja toimintojen säilyttämisestä tai niistä luopumisesta. Rahavirtaa tuottavan yksikön tunnusmerkkejä ovat, että yksikön tuottavat tuotteet tai palvelut myydään sellaisenaan pääosin ulkopuolisille, yksikön mahdollisuuksia hyödyntää tuotantokapasiteettiaan ei ole rajoitettu konsernin sisällä ja muun konsernin sisällä toimivan yksikön lopettaminen ei vaikuttaisi yksikön toimintaan. Rahavirtaa tuottava yksikkö on tyypillisesti oma tulosyksikkönsä, jolle on laadittu budjetit ja ennusteet. Pelkästään sisäisesti tuotteita tai palveluita myyvä yksikkö tulee myös määritellä rahavirtaa tuottavaksi yksiköksi, mikäli sen tuotteille tai palveluille olisi sellaisenaan ulkopuoliset markkinat. (Halonen ym. 2017, 248-249).

Rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrittäminen voi yritysten välillä vaihdella todella merkittävästi, ja riippuen toimintamallista ne voidaan määrittää hyvin eri tavoin. Rahavirtaa tuottavat yksiköt on kuitenkin määritettävä johdonmukaisesti samantyyppisille omaisuuserille tilikaudesta toiseen, ja mikäli omaisuuseriä siirretään rahavirtaa tuottavasta yksiköstä toiseen, tästä on annettava lisätietoja, mikäli kyseiseen yksikköön liittyy arvonalentumistappio (IAS 36.72-73). Halosen ym. (2017, 248) mukaan yksiköt kuuluvat samaan rahavirtaa tuottavaan yksikköön, mikäli konsernin johto tekee päätöksiä esimerkiksi saatujen myyntitilausten tai tuotannon osalta.

Halosen ym. (2017, 249) mukaan tuotanto- ja myyntiyhtiöiden toiminta kytkeytyy toisiinsa niin tiiviisti, ettei niitä ole mahdollista käsitellä erillisinä rahavirtaa tuottavina yksiköinä. Erilaisten siirtohinnoittelumenetelmien käyttö kuitenkin mahdollistaa hyvin erilaisia toimintamalleja myyntiyhtiöiden osalta, ja myös käytettävä siirtohinnoittelumenetelmä voi antaa johdolle viitteitä rahavirtaa tuottavien yksiköiden muodostumisesta, vaikka valitun siirtohinnoittelumenetelmän tarkastelua ei IFRS-standardeissa osana tehtävää kokonaisharkintaa mainitakaan. Matalan jalostusasteen toiminnassa (esim. sahateollisuus) konsernin täyden riskin myyntiyhtiö voisi olla itsenäinen rahavirtaa tuottava yksikkö, mikäli se pystyisi ostamaan vastaavia tuotteita myös kolmansilta osapuolilta. Vastaavasti korkeamman teknologian yrityksissä, joissa tuotteiden lisäarvo muodostuu pääosin tuotekehityksessä ja tuotannossa, siirtohinnoittelumenetelmänä on useammin käytetty rajoitetun riskin myyntiyhtiömalleja, joissa tuotanto- ja myyntiyhtiöitä olisi hyvin todennäköisesti vaikeaa erottaa toisistaan.

3.2.2 Liikearvon kohdistaminen rahavirtaa tuottaville yksiköille

Kuten liikearvo määritellään kappaleessa 3.1.2, se ei kerrytä itsenäisiä rahavirtoja, eikä ole erotettavissa muista omaisuuseristä. Näin ollen, jotta sen arvonalentumista voitaisi tarkastella, se on kohdistettava IAS 36.80 mukaisesti hankinta-ajankohdastaan lähtien rahavirtaa tuottaville yksiköille. Kohdistaminen on tehtävä siinä suhteessa, kuinka rahavirtaa tuottavien yksiköiden tai niiden ryhmien oletetaan hyötyvän yrityshankinnasta saatavista synergiaeduista. Toisin sanoen liikearvoa voidaan kohdistaa johdon harkinnan mukaan varsin vapaasti eri rahavirtaa tuottaville yksikölle tai niiden ryhmille. Halonen ym. (2017, 271) mainitsee esimerkkinä kilpailijayrityksen ostamisen myötä parantuneen kannattavuuden, joka voi hyödyttää useita konsernin osia. Myös IAS 36.80 määritelmä sanoo, että liikearvoa voidaan kohdistaa yksiköille siitä riippumatta, onko niille kohdistettu muita hankinnan kohteen varoja tai velkoja.

Liikearvon kohdistamisessa rahavirtaa tuottavia yksiköitä on mahdollista myös ryhmitellä. IAS 36.80 määrää, että liikearvoa voidaan kohdistaa alimmillaan sellaiselle tasolle, jolla liikearvoa seurataan sisäistä johtamista varten ja toisaalta liikearvoa voidaan kohdistaa enintään niin laajalle tasolle kuin IFRS 8:n mukaan ensimmäisessä vaiheessa määritelty toimintasegmentti on ennen näiden yhdistämistä raportoitaviksi segmenteiksi.

IAS 36.81:ssä todetaan, että liikearvoa ei välttämättä ole mahdollista kohdistaa yksittäisille rahavirtaa tuottaville yksiköille, ja näin ollen sitä voidaan kohdistaa myös rahavirtaa tuottavien yksiköiden ryhmille. Kohdistamisperusteita ei ole tarkemmin määrätty oletettavasti sillä perusteella, että liikearvoon sisältyvät synergiaedut voivat olla niin laaja-alaisia, että yksilöiviä periaatteita olisi hankalaa antaa, ja ne saattaisivat ohjata tilinpäätösinformaation laatijoita liikaa.

Mikäli muuta parempaa jakoperustetta ei ole saatavilla, voidaan liikearvoa allokoida muihin standardin periaatteisiin perustuen tasearvojen suhteessa. Tasearvojen suhdetta käytetään yrityksen yhteisten kulujen allokoinnissa rahavirtaa tuottaville yksiköille arvonalentumistestausta varten, ja toisaalta IAS 36.86 ohjeistaa käyttämään jäljelle jäävän osan arvojen suhdetta määritettäessä luovutettavaan toimintoon liittyvää liikearvoa. Liikearvon kohdistaminen on kuitenkin saatava valmiiksi IAS 36.84 mukaan viimeistään hankinta-ajankohdan jälkeisen tilikauden loppuun mennessä. Rahavirtaa tuottaviin yksiköihin tehdyistä muutoksista on raportoitava esimerkiksi, jos kyseisiin yksikköihin on kohdistettu liikearvoa ja jostain tällaisesta toiminnosta luovutaan (IAS 36.86). Mikäli yritys organisoi raportointirakenteensa uudelleen, myös liikearvojen kohdistaminen on tehtävä uudelleen (IAS 36.87). Käytännössä liikearvon alkuperäisestä kohdistamisesta voi olla kauan aikaa, liikearvoa voi olla kohdistettuna yksiköille useista eri hankinnoista, ja mikäli tämän lisäksi arvonalentumiskirjauksia ei ole tehty, arvojen suhteeseen perustuva lähestymistapa voi olla järkevin jakoperuste vanhan liikearvon uudelleenallokoinnille.

3.3 Liikearvon arvonalentumistestaus IAS 36:n mukaan

3.3.1 Taustaa ja periaatteet

IAS 38 –standardi määrittää, että yhteisön hallussa olevat aineettomat hyödykkeet tulee luokitella taloudelliselta vaikutusajaltaan rajallisiin ja rajoittamattomiin. IAS 38.88:n määritelmän mukaisesti aineettoman hyödykkeen taloudellinen vaikutusaika on rajoittamaton, kun laaja-alaisen analyysin jälkeen ei ole ennakoitavissa olevaa rajaa sille ajanjaksolle, jona aikana omaisuuserä tulee kerryttämään yhteisölle nettorahavirtoja.

Liikearvo kuuluu taloudelliselta vaikutusajaltaan rajoittamattomiin aineettomiin hyödykkeisiin, ja näin ollen IAS 38:n mukaan siitä ei saa tehdä poistoja, ja sille on tehtävä arvonalentumistesti vertaamalla siitä kerrytettävissä olevaa rahamäärää sen kirjanpitoarvoon vähintään vuosittain, mutta aina kun on viitteitä arvonalentumisesta. Liikearvo ei kuitenkaan kerrytä itsenäisiä rahavirtoja ja arvonalentumistestauksen suorittamiseksi se on näin ollen kohdistettava rahavirtaa tuottaville yksiköille. Tätä kohdistamista on käsitelty tarkemmin kappaleessa 3.2.

Liikearvon käsittely muuttui vuonna 2004, kun IASB julkaisi IFRS 3 -standardin. Samalla uudistettiin IAS 36 ja IAS 38 -standardit. Tätä ennen liikearvoista tehtiin poistoja ja liikearvolla oli rajallinen taloudellinen vaikutusaika, kuten nykyäänkin esimerkiksi Suomen kirjanpitolaissa. Kappaleessa 3.1.3 käsitellyt varojen ja velkojen yksilöimisen periaatteet ovat hyvin pitkälti peräisin IAS 36R -standardista, ja niitä on näin ollen sovellettu 31.3.2004 alkaen. Myös tämä muutos on osa enemmän käypiin arvoihin perustuvaa esittämistapaa, ja vastaava muutos tehtiin Yhdysvalloissa jo aiemmin vuonna 2001, kun SFAS 142 otettiin käyttöön. Muutosten tavoitteena oli IASB:n (2004) mukaan parantaa aineettomista hyödykkeistä saatavan informaation laatua, ja parantaa liiketoimintojen yhdistymiseen liittyvien tilinpäätöskäytäntöjen yhtenäisyyttä eri lainsäädäntöjen välillä.

Arvonalentumistestauksessa rahavirtaa tuottavan yksikön kerrytettävissä olevan rahamäärän selvittämiseen on IAS 36.18 mukaan kaksi vaihtoehtoa, joita käsitellään seuraavissa luvuissa; käypä arvo vähennettynä luovutuksesta johtuvilla menoilla tai käyttöarvo. Molempia ei ole tarpeen selvittää, vaan IAS 36.19 mukaan omaisuuserän arvo ei ole alentunut, mikäli kumpi tahansa näistä ylittää omaisuuserän kirjanpitoarvon. Näin ollen arvonalentumistestauksessa ja arvonalentumistestauksessa on todella selkeä periaatteellinen ero verrattuna taloudellisen informaation esittämisen yleiseen varovaisuuden periaatteeseen. Vastaava varovaisuuden periaate ilmenee IFRS-säännöstössä omaisuuserien arvostamisessa esimerkiksi IAS 2 -standardissa, jonka mukaan vaihto-omaisuus on arvostettava joko hankintamenoon tai nettorealisointiarvoon sen mukaan, kumpi niistä on alempi (IAS 2.9). Rahavirtaa tuottavien yksiköiden tapauksessa kirjanpitoarvoja ei kuitenkaan ole tarpeen laskea alaskirjauksilla, vaikka niiden käypä arvo tai käyttöarvo olisi kirjanpitoarvoja alempi.

3.3.2 Käyttöarvon määrittäminen

Kun omaisuuserän käyttöarvoa määritetään, arvioidaan tulevat ja lähtevät rahavirrat, jotka aiheutuvat omaisuuserän jatkuvasta käytöstä ja lopullisesta luovutuksesta. Rahavirrat diskontataan asianmukaisella diskonttauskorolla. (IAS 36.30-31). Rahavirtaennusteiden budjetointi ja ennustaminen tähän tarkoitukseen on käytännössä käyttöarvon ennustamisen haastavin vaihe (Halonen ym. 2017, 257). Rahavirtaennusteiden perustan on oltava johdon paras arvio tulevaisuudesta ja olosuhteista, jotka vallitsevat omaisuuserän jäljellä olevana taloudellisena vaikutusaikana. Rahavirtaa kerryttävät yksiköt ovat usein yhteisön sisäisiä tulosyksiköitä, joten on todennäköistä, että tulosyksikkökohtaisia budjetteja voidaan käyttää rahavirtaennusteen pohjana. Ennusteiden on katettava enintään viiden vuoden aikajakso, ja johdon on verrattava aikaisempia ennusteita toteumaan. Lisäksi painoarvoa on annettava ulkopuolelta saatavalle näytölle, kuten yhteisön toimialan ja bruttokansantuotteen sekä markkina-alueiden kasvuennusteille. (IAS 36.30-36.38).

IAS 36.44 määrittää pitkälti periaatteet käyttöarvon määrittämiselle. Sen mukaan rahavirrat on arvioitava omaisuuserän nykyisen kunnon perusteella, eli omaisuuserän suorituskyvyn parantamisesta tai lisäämisestä johtuvia rahavirtoja tai uudelleenjärjestelykuluja, joihin yhteisö ei ole sitoutunut, ei saa sisällyttää rahavirtaennusteisiin. Näin ollen esimerkiksi uudelleenjärjestelyjen myötä parantunutta kannattavuutta ei voida ottaa rahavirtaennusteissa huomioon. Jos taas investointeihin tai uudelleenjärjestelyihin on jo sitouduttu, niiden kassavirtavaikutukset on huomioitava sekä kirjanpitoarvossa että tulevissa kassavirroissa, vaikka IAS 37 -standardin mukaiset varauksen kirjaamisen edellytykset eivät täyttyisikään (Halonen ym. 2017, 261-262). Sen sijaan vuosihuoltomenot ja muut vastaavat omaisuuserän jatkuvasta käytöstä johtuvat kulut on sisällytettävä rahavirtaennusteisiin kokonaisuudessaan. Rahoituksesta tai tuloveroista johtuvia rahavirtoja ei sisällytetä arvioihin. Omaisuuserälle määritetään myös jäännösarvo, eli vastaavanlaisen omaisuuserän vallitseva hinta silloin, kun sen taloudellinen vaikutusaika on päättynyt. (IAS 36.44-50). Käytännössä jäännösarvo voi joissain tapauksissa olla myös negatiivinen, jos kyseessä on esim. rakennus, jolle ei tehdä ylläpitoinvestointeja lainkaan, ja se on tarkoitus purkaa taloudellisen toiminnan päätyttyä.

Mikäli testattavaan yksikköön sisältyy koneita ja kalustoa, joilla on jäljellä toisistaan hyvin erilaisia taloudellisia vaikutusaikoja, ennusteet tuotetaan rahavirtojen tuottamiskyvyn kannalta keskeisimpiä omaisuuseriä arvioiden (Halonen ym. 2017, 259). Koska budjetteja ja ennusteita ei ole sallittua pidentää yli viiden vuoden mittaiselle jaksolle, ennusteperiodin jälkeiset kassavirrat otetaan huomioon ekstrapoloimalla tasaista tai alenevaa kasvuvauhtia käyttäen (Halonen ym. 2017, 258). Mikäli markkinaolosuhteet ovat edulliset, kilpailu markkinoilla todennäköisesti kasvaa, ja tästä syystä yhteisöjen on vaikeaa ylittää pitkällä aikavälillä markkinoiden keskimääräistä kasvua (IAS 36.37).

Myös käyttöpääomassa tapahtuvat muutokset voidaan ottaa huomioon, kun määritetään yksikön kerrytettävissä olevia rahavirtoja. Käyttöpääoma tulee sisällyttää myös testauksen kohteen kirjanpitoarvoon. Käyttöpääoman sitoutuminen voidaan ennakoida tarkastelemalla historiallista nettokäyttöpääoman tarvetta suhteessa liikevaihtoon, ja tämän jälkeen vähentää lisääntynyt käyttöpääoman tarve rahavirroista tai tulouttaa mahdollisesti vähenevä käyttöpääoman tarve. Jos käyttöpääoma ei ole mukana yksikön kirjanpitoarvossa, myöskään käyttöpääoman muutoksia ei tarvitse huomioida rahavirtaennusteissa. (Halonen ym. 2017, 264, 271).

3.3.3 Käyvän arvon määrittäminen

Käyttöarvoon perustuva arvonalentumistestaaminen on huomattavasti yleisempää kuin käypään arvoon perustuva arvon määrittäminen, koska käyttöarvoa voidaan arvioida jo yrityksessä saatavilla olevan informaation perusteella. Käypään arvoon perustuvassa arvonmäärityksessä joudutaan hankkimaan tietoa ulkopuolelta, ja vertailukelpoisen tiedon saamiseen joudutaan käytännössä aina turvautumaan ulkopuoliseen asiantuntemukseen, mistä aiheutuu yrityksille lisäkustannuksia.

Käypä arvo määritetään IFRS 13 -standardin mukaisella viitekehyksellä, ja IAS 36.28 mukaan omaisuuserän myyntikuntoon saattamisesta johtuvat menot sekä muut välittömät menot, kuten varainsiirtoverot ja kaikki muut myyntiin liittyvät kulut tulee vähentää käypään arvoon perustuvasta luovutushinnasta. IAS 36.53A:n mukaan käypä arvo kuvastaa oletuksia, joita markkinoilla toimivat osapuolet käyttäisivät kyseessä olevan omaisuuserän hinnoittelussa. Hintoihin ei kuitenkaan saa sisällyttää informaatiota, joka

ei ole markkinaosapuolten tiedossa, eli käytännössä mitään synergioita, joita hankinnasta voisi saada. Halosen ym. (2017, 255-256) mukaan omaisuuserille voidaan myös käyttää kyseiselle yksikölle soveltuvaa arvostuskertoimiin perustuvaa arvonmääritysmallia, mikäli vastaavia luovutuksia ei ole markkinoilla saatavilla.

Käyvän arvon määrittämiseen sisältyy arbitraarinen riski, kun sitä tarkastellaan arvonalentumistestauksen näkökulmasta, erityisesti jos testattavaan yritykseen sisältyy liikearvoa. Toisaalta yhteisön tiedossa on paljon kilpailullisia tekijöitä, joiden perusteella se on alun perin hankkinut kyseiset omaisuuserät, ja näin ollen yhteisöllä voi olla houkutus perustella käyväksi arvoksi paljon markkinahintaa korkeampi hinta. Näitä tekijöitä ei kuitenkaan saa sisällyttää käyvän hinnan määritykseen, eikä käypä arvo myöskään Halosen ym. (2017, 256) mukaan ole pakkotilanteessa tapahtuvassa realisoinnissa saatava hinta. Mikäli käyttöarvoon perustuvaa arvonmääritystä ei kuitenkaan pystytä käyttämään, eli jos yksikkö esimerkiksi tuottaa tappiota ja ei ole saavuttanut ennusteitaan ja budjettejaan supistuvalla toimialalla tai kannattavuus on muuten heikkoa, yrityksillä voi olla motiiveja vaihtaa käyttöarvoon perustuva määritystapa käypään arvoon arvonalentumiskirjauksen välttämiseksi. Kuten luvussa 3.3.1 todettiin, kumpi tahansa kerrytettävissä olevan rahamäärän määritystapa on pätevä. Käypiin arvoihin perustuvaa määritystapaa voi olla tilintarkastuksessa erittäin vaikeaa haastaa, jos testattavalle omaisuuserälle ei ole saatavissa riittävästi luotettavia verrokkeja.

3.3.4 Konsernin yhteisten kulujen ja omaisuuserien käsittely

Vaikka IAS 36.82 toteaakin, ettei uusien raportointijärjestelmien kehittäminen yleensä ole tarpeen arvonalentumistestauksen suorittamiseksi, konsernin yhteisten kulujen kohdistaminen ja ennen kaikkea konsernin yhteisten omaisuuserien kohdistaminen rahavirtaa tuottaville yksiköille voi olla käytännössä erittäin haastavaa käytetystä toimintamallista riippuen. Periaatteena on IAS 36.102 mukaisesti, että kaikki yrityksen yhteiset omaisuuserät, jotka liittyvät rahavirtaa tuottavaan yksikköön, on yksilöitävä ja kohdistettava rahavirtaa tuottavien yksiköiden kirjanpitoarvoon osana arvonalentumistestausta. Tietyissä siirtohintamenetelmissä konsernin yhteiset kulut veloitetaan kuitenkin yksiköiltä esimerkiksi liikevaihtoon perustuvan rojaltin kautta,

jolloin yhteisiä omaisuuseriä ei ole tarpeen allokoida rahavirtaa tuottavien yksiköiden kirjanpitoarvoon.

3.3.5 Diskonttauskoron määrittäminen

Kun tulovirtoihin ja menoeriin liittyviä oletuksia tehdään, otetaan kantaa rahavirtojen määrään, vaihteluun, ajoitukseen ja kestoon. IAS 36.32 määrittää perusperiaatteen, jonka mukaan yhteisö voi valita, sisällyttääkö se vaihteluun, riskin suuruuteen ja muihin tekijöihin liittyvää epävarmuutta jo esimerkiksi rahavirtaennustetta tehdessään, vai oikaisemalla diskonttauskorkoa. Halosen ym. (2017, 267) mukaan maa-, valuutta- ja hintariskit voidaan huomioida joko rahavirtaennusteissa tai diskonttauskorossa, huomioiden kuitenkin, etteivät riskit tule sisällytettyä laskelmiin kahteen kertaan. Riippumatta lähestymistavasta, tuloksen on kuvastettava vastaisten rahavirtojen nykyarvon odotusarvoa.

Diskonttauskoron on kuvastettava rahan aika-arvoa ja omaisuuserään liittyviä erityisriskejä, joita ei ole otettu huomioon rahavirta-arvioissa. IAS 36.56 mukaan näiden komponenttien suuruutta voidaan arvioida myös suorituspotentiaaliltaan ja riskeiltään samanlaisia omaisuuseriä sisältävän julkisesti noteeratun yhteisön pääomakustannusten painotetun keskiarvon (WACC) perusteella. Diskonttauskoron ei kuitenkaan tule riippua yhteisön omasta pääomarakenteesta tai siitä, kuinka testattava omaisuuserä on rahoitettu, koska näillä ei ole vaikutusta tulevaisuudessa kertyviin rahavirtoihin (IFRS-Standardit 2019, 1145). ESMA:n valvontaraporteissa on Halosen ym. (2017, 267) mukaan korostettu, että käytettävän diskonttauskoron tulee olla omaisuuseräkohtainen, eikä yhteisön omaa keskimääräistä riskiä ei voida sellaisenaan näin ollen käyttää kaikille rahavirtaa tuottaville yksiköille.

3.3.6 Viitteet arvonalentumisesta

Yhteisön on tarkasteltava sisäisiä ja ulkoisia informaatiolähteitä arvioidessaan, voiko taseessa olevien omaisuuserien arvo olla alentunut. IAS 36 määrittää, että mikäli

taloudelliselta vaikutusajaltaan rajoittamattomien aineettomien hyödykkeiden osalta ilmenee viitteitä arvonalentumisesta milloin tahansa raportointikauden aikana, näille omaisuuserille tulee suorittaa arvonalentumistestaus ja mahdollisesti kirjattava arvonalentumistappio tulee kirjata välittömästi. Mikäli arvonalentumistappiota ei tulisikaan kirjattavaksi, yhteisön tulee tarkastella jäljellä olevaa taloudellista vaikutusaikaa ja esimerkiksi omaisuuseräryhmään sovellettavia poistoaikoja uudelleen. (IAS 36.10-17).

IAS 36.12:n mukaan minimivaatimuksena tarkkailtaviksi ulkoisiksi informaatiolähteiksi ovat: 1) Havainnoitavissa olevat viitteet siitä, että omaisuuserän arvo on alentunut nopeammin kuin se normaalisti laskisi, 2) kauden aikana on tapahtunut merkittäviä muutoksia teknologia- tai markkina- tai oikeudellisessa ympäristössä, jossa yhteisö toimii, 3) markkinaperusteisissa tuotoissa tai koroissa on tapahtunut muutoksia, jotka todennäköisesti vaikuttavat rahavirtalaskelmien diskonttauskorkoon, 4) koko yhteisön nettovarallisuuden kirjanpitoarvo on suurempi kuin sen markkina-arvo, eli toisin sanoen julkisesti listatussa yhtiössä P/B-luku laskee alle yhden. Vastaavasti tarkasteltavia sisäisiä informaatiolähteitä ovat: 5) merkit omaisuuserän fyysisestä vahingoittumisesta tai vanhentumisesta, 6) kauden aikana ilmenneet merkit tai suunnitelmat omaisuuserän käyttömäärän tai käyttötavan muutoksista, eli esimerkiksi tilausmäärien selkeä supistuminen, toimintojen lopettamiset ja uudelleenjärjestelyt tai omaisuuserien myyntisuunnitelmat, 7) sisäisestä raportoinnista saadaan viitteitä siitä, että yksikön tai omaisuuserän taloudellinen suorituskyky on odotuksia huonompi.

Koska arvonalentumistestaus tulee tarkasteltavaksi käytännössä jo osavuosikatsausten yhteydessä, mikäli kerrytettävissä olevaa rahamäärää määritettäessä käytettävistä myynti- ja tulostavoitteista on jääty merkittävästi, on Halosen ym. (2017, 251) mukaan erittäin tärkeää, että arvonalentumistestauksen yhteydessä on laadittu perusteelliset herkkyysanalyysit kaikkien merkittävimpien tekijöiden suhteen. Arvonalentumistestauksen suorittaminen kokonaisuudessaan on raskas prosessi, joten hyvin dokumentoituja rahavirtaennusteita ja diskonttauskorkoja muokkaamalla tilannetta voidaan arvioida suhteellisesti huomattavasti pienemmällä vaivalla. Periaatteena voidaan pitää, että lyhyellä aikavälillä tapahtuneet tilapäiset muutokset eivät vaikuta diskontattuihin rahavirtoihin merkittävästi. Kuitenkin keskeisen asiakassuhteen menettäminen, valuuttakursseissa tapahtuneet pitkän aikavälin muutokset tai

markkinaympäristössä tapahtuneet tuonti- tai vastaavat rajoitukset voivat nopeastikin johtaa siihen, että omaisuuserän tai rahavirtaa tuottavan yksikön pitkän aikavälin tulosnäkymät heikkenevät nopeasti.

3.3.7 Testauksen suorittaminen ja arvonalentumisen kirjaaminen

Tässä luvussa käsitelty arvonalentumistestauksen prosessi on vaiheineen tiivistetty kokonaisuudessaan kuvassa 2. Arvonalentumistestaus on prosessi, jossa yrityksen tulevaisuuden näkymät, budjetointi ja johdon raportointi liittyvät tiiviisti toisiinsa. Parhaimmillaan arvonalentumistestauksesta dokumentoiduista herkkyysanalyyseista myös sijoittajat voivat hyvin arvioida mahdollisesti piileviä alaskirjaustarpeita, mikäli herkkyysanalyysissa tehdyt oletukset ja vaihteluvälit on riittävällä tarkkuudella kirjattu myös tilinpäätöksen liitetietoihin. Kun ennusteiden ja budjettien pohjana käytettyjä oletuksia tarkastellaan yrityksessä jatkuvalla syklillä, IAS 36 -standardin mukaisen toimintatavan tulisi johtaa siihen, että arvonalentumistarpeet eivät ilmenisi nopeasti, ja toisaalta myöskään arvonalentumiskirjaukset eivät olisi kertaluontoisia ja suuria. Sekä arvonalentumistestauksessa käytettyjen rahavirtaennusteiden että itse arvonalentumistestausten tulee olla yhteisön hallituksen tai tilintarkastusvaliokunnan hyväksymiä (Halonen ym. 2017, 276).

Arvonalentumistestausta voidaan tarkastella myös kokonaistasolla esimerkiksi vertaamalla yrityksen kokonaissuorituskykyä markkinoiden yleiseen suorituskykyyn ja samalla toimialalla toimiviin verrokkiyrityksiin esimerkiksi analyytikkoraportteihin tukeutuen. Testausprosessissa sekä diskonttauskorkoihin että rahavirtaennusteisiin liittyy merkittävä määrä johdon harkintaa ja subjektiivisuutta, joten IAS 36 antaa ulkopuolelta saatavalle näytölle merkittävästi enemmän painoarvoa kuin sisäisesti tehtäville oletuksille. Tämä ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa ilmene arvonalentumistestauksesta ja siihen liittyvistä herkkyysanalyysistä annetuissa tiedoissa. Myös käytettyä diskonttauskorkoa voidaan vertailla suhteessa markkinoilla toimiviin verrokkiyrityksiin (Halonen ym. 2017, 277). Aina sopivia verrokkiyrityksiä ei kuitenkaan ole saatavilla.

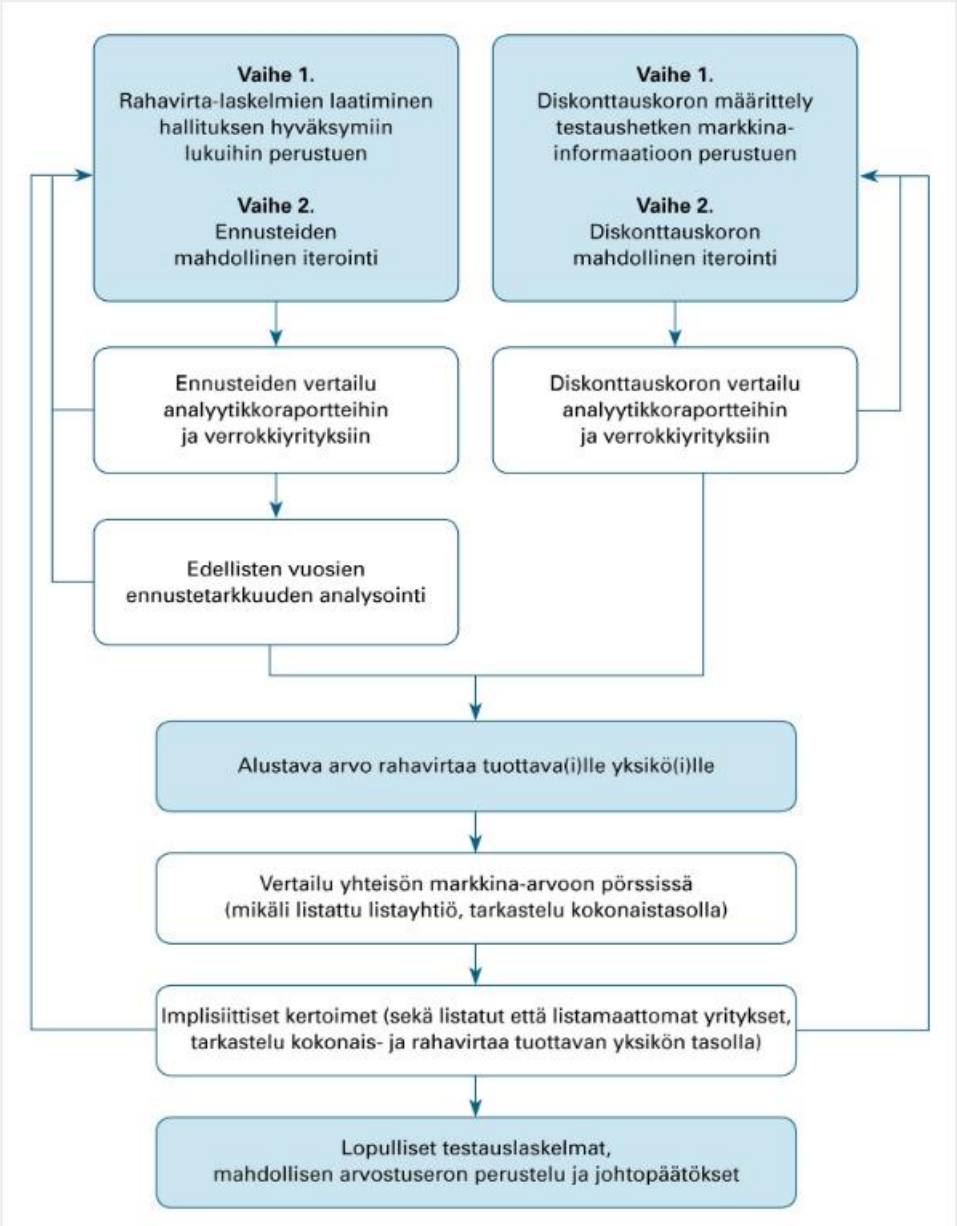

Kuva 2: Arvonalentumistestauksen vaiheet. Kuvan lähde: Halonen ym. 2017, 278.

Mikäli sekä käyttöarvon tai käyvän arvon kautta määritetty kerrytettävissä oleva rahamäärä alittaa testattavan rahavirtaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvon, tämä erotus kirjataan arvonalentumistappiona kuluksi. IAS 36.104 mukaisesti liikearvo menettää arvonsa ensimmäiseksi, eli arvonalentumistappio kohdistetaan ensiksi vähentämään liikearvoa. Mikäli tämä arvonalentuminen ei ole riittävä, loppu erotuksesta kirjataan testattavan yksikön muille omaisuuserille niiden kirjanpitoarvojen suhteessa. Arvonalentumistappiolla muiden omaisuuserien arvoa ei kuitenkaan saa alittaa omaisuuden nettonykyarvoa (käyttöarvo tai käypä hinta luovutuksen menoilla vähennettynä), eikä yksittäisten omaisuuserien kirjanpitoarvosta voi muodostua

negatiivista (IAS 36.105). Mikäli yksittäisten omaisuuserien kerrytettävissä olevaa rahamäärää ei ole mahdollista arvioida järkevästi, voidaan keinotekoisesti käyttää ainoastaan tasearvoja arvonalentumistappion jakoperusteena.

Liikearvosta tehtyä arvonalentumistappiota ei saa myöhemmällä kaudella peruuttaa (IAS 36.124), eli liikearvon osalta arvonalentumistappio on lopullinen. Kyseessä on siis kirjanpidollisesti laajemmin katsoen yritysostoissa muodostuneiden synergia-, kilpailu-, ja osaamisetujen arvon lopullinen aleneminen ja tästä maksetun kauppahinnan preemion kirjaaminen kuluksi. IAS 38:n mukaan sisäisesti aikaansaatua liikearvoa ei voida aktivoida taseeseen, ja IAS 36.125 mukainen tulkinta on, että arvonalentumistappion jälkeen parantunut suorituskyky on sisäisesti aikaansaadun liikearvon lisäystä. IAS 36:n tulkinta on siis, että kun liikearvo on kerran menettänyt arvonsa, yhteisö voi palauttaa sen arvon ainoastaan omilla tehostamistoimilla, myynnin kasvulla, kannattavuuden parantamisella tai muilla toimenpiteillä, jotka eivät enää millään tavalla liity alkuperäiseen hankintaan. Tulkinta on looginen, mutta seuraavassa luvussa käsiteltävien tutkimustulosten valossa on varsin ilmeistä, että nykyisellä arvonalentumisen kirjausmallilla standardeissa olevia joustoja ja harkinnanvaraisuuksia pyritään viimeiseen asti käyttämään hyväksi arvonalentumiskirjausten välttämiseksi. Arvonalentumistappioiden kirjaaminen on myös haastava ja laaja kokonaisuus, jonka tilintarkastaminenkin on siinä mielessä erittäin haastavaa, että tilintarkastajien voi olla erittäin hankalaa haastaa johdon näkemyksiä oman toimialansa ja johtamansa yrityksen kehityksestä.

Arvonalentumistappiot tulee kuitenkin IAS 36:n mukaan peruuttaa, mikäli niitä on kohdistettu muillekin omaisuuserille kuin liikearvolle. Kyseessä on käytännössä tässä luvussa esitetylle arvonalentumistappioiden kirjaamiselle täysin vastakkainen prosessi, jossa tulee seurata kappaleessa 3.3.6 esitettyjä arvonalentumisen viitteitä käänteisesti. Mikäli testattavasta yksiköstä kerrytettävissä oleva rahamäärä siis diskonttauskoron muutoksesta, parantuneesta kilpailutilanteesta tai yksikön omista tehostamistoimenpiteistä johtuen on noussut jälleen yli kirjanpitoarvon, kirjattu arvonalentuminen palautetaan. Käytännössä siis palataan kyseisten omaisuuserien alkuperäiseen poistosuunnitelmaan (Halonen ym. 2017, 287).

3.4 IAS 36 -standardin ongelmat kirjallisuudessa

3.4.1 Liikearvon alaskirjausten oikea-aikaisuus

Liikearvon luonteeseen kuuluu, että se on muodostunut ostettavan yrityksen toiminnassa pitkän ajan kuluessa ennen kuin se kirjataan yrityshankinnan hetkellä ostavan yrityksen taseeseen. Näin ollen sen taloudellisen arvonkaan ei oletettavasti pitäisi olla mahdollista laskea lyhyessä ajassa nopeasti, mikäli IAS 36 -standardin säännöksiä ja jatkuvaa seurantaa noudatettaisi yrityksissä huolellisesti. Arvonalentumistappioiden pitäisi ilman radikaaleja muutoksia ilmetä johdon tarkastelussa hiljalleen ajan kuluessa, kun tehdyt ennusteet eivät toteudu tai rahavirtaa tuottavien yksiköiden kilpailukyky heikkenee suhteessa markkinan kokonaistuottoon.

US GAAP:issa IAS 36-standardia vastaa SFAS 142, ja myös Yhdysvalloissa liikearvoa on käsitelty vuodesta 2001 lähtien arvonalentumistestauksen kautta. Aiheesta on tehty paljon tutkimusta, jossa on vertailtu yritysten liikearvojen käsittelyä ennen ja jälkeen standardin käyttöönoton. Eurooppalaista laaja-alaista tutkimusta on saatavilla suhteessa huomattavasti vähemmän.

Liikearvon alaskirjauksen oikea-aikaisuudesta tehdyn tutkimuksen valossa näyttää siltä, ettei arvonalentumisia tunnusteta ja kirjata ajallaan. Li ja Sloan (2017) esittävät, että suuri osa liikearvon arvonalentumisista tehdään nykyisellä mallilla aikaisempaan kirjanpitokäsittelyyn verrattuna selkeästi useammin kerralla tai ne ovat suuruudeltaan todella merkittäviä. Roychowdhuryn ja Martinin (2013) mukaan tällaiset suuret omaisuuserien arvonalentumiset ovat kumulatiivisia pitkän ajan aikana muodostuneita tappioita, jotka olisi pitänyt esittää aiemmin. Hambergin, Paanasen ja Novakin (2011) mukaan välittömästi IAS 36:n käyttöönoton yhteydessä 80% yrityksistä ainoastaan perui sinä vuonna tehdyt liikearvopoistot.

Jarvan (2009) mukaan yritysten liikearvojen alaskirjaukset eivät seuraa liikearvon taloudellista arvonalentumista, vaan alaskirjaukset tehdään ajallisesti selkeästi oikean taloudellisen arvon alenemista myöhemmin. Ramannan ja Wattsin (2012) saamien tulosten mukaan 69% yrityksistä, joilla oli viitteitä liikearvon alaskirjaustarpeesta, ei

kirjannut liikearvoa alas. Filipin, Jeanjeanin ja Paugamin (2015) saamat tutkimustulokset tukevat ajatusta siitä, että useimmat yritykset tarkoituksella viivästyttävät liikearvon alaskirjausta, kunnes arvonalentuminen on todella suuri, ja kirjaavat koko liikearvon tämän jälkeen kerralla alas. Liikearvosta tehdyt alaskirjaukset ovat heidän mukaansa erittäin suuria, kertaluontoisia ja erittäin epäsäännöllisiä. Liikearvosta kirjatun arvonalentumisen peruuttaminen ei IAS 36:n mukaan ole missään olosuhteissa sallittua. Tämän voidaan katsoa muiden motiivien lisäksi olevan yksi tärkeimmistä tekijöistä siihen, miksi liikearvon arvonalentumiskirjauksia pyritään välttämään mahdollisimman pitkään.

3.4.2 Tietojen salaaminen ja vertailtavuuden puute

Johdon arviot yrityksen tulevaisuuden suorituskyvystä ovat erittäin keskeisessä asemassa, kun yhtiössä laaditaan arvonalentumistestauksia. Erityisesti, kun taloudellinen suorituskyky on joillain osa-alueilla heikompaa, johdon on kyettävä perustelemaan näkemyksensä siitä, kuinka taloudellinen epävarmuus vaikuttaa yhtiön tuleviin rahavirtoihin ja tuloksentekokykyyn. Ongelmana kuitenkin on, etteivät rahavirtaa tuottaville yksiköille tehdyt rahavirtaennusteet ole julkisia, eikä liikearvon alaskirjausriskiä voi välttämättä arvella muutoin kuin tarkastelemalla herkkyysanalyysista annettuja tietoja. Yhtiöt myös antavat näkymänsä ja ohjeistuksensa kokonaistasolla, eikä näin ollen ole aina selvää, minkä tyyppisiä budjetti- ja kasvulukuja yksikkökohtaisessa budjetoinnissa on käytetty. Keskeisenä osana arvonalentumistestausta oleva jatkuva seuranta ennusteiden ja toteumien välillä on yksi asioista, joita tilinpäätöksen liitetiedoissa ei tarvitse avata.

Rahavirtalaskelma ei kuulu pakollisiin segmenttikohtaisiin julkistettaviin tietoihin, eikä segmenttikohtaisiakaan rahavirtalaskelmia näin ollen usein ole saatavilla lainkaan. Näin ollen operatiivisen kassavirran jakautuminen yhtiön sisällä voi usein olla hämärän peitossa, minkä takia liikearvon alaskirjaustarpeen arviointi voi olla haastavaa. Raportointisegmentit ovat joissain tapauksissa yhtenevät konsernin määrittelemien rahavirtaa tuottavien yksiköiden kanssa, joten segmenttikohtaisen rahavirtalaskelman julkaiseminen auttaisi muun muassa arvioimaan nettokäyttöpääoman muutoksista johtuvia kassavirtoja, joita kasvuun usein liittyy.

Lin ja Sloanin (2017) mukaan liikearvon arvonalentumistestaukseen liittyvä kasvanut harkinnanvaraisuus voi heikentää tilinpäätösinformaation läpinäkyvyyttä ja luotettavuutta, ja sitä kautta se tyypillisesti myös kasvattaa sisäpiiriläisten ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välistä epäsymmetriaa. Tämän takia kaikkia merkkejä alaskirjaustarpeista ei havaita osakemarkkinoilla ajoissa, ja yritysten osakekurssit ovat korkealla, vaikka merkkejä liikearvon alaskirjaustarpeista olisikin havaittavissa.

Schatt, Doukakis, Bessieux-Ollier ja Walliser (2016) toteavat, että liikearvo on mahdollista alusta asti jakaa suurelle joukolle rahavirtaa tuottavia yksiköitä, jotta isoja alaskirjauksia ei tarvitsisi tulevaisuudessa tehdä. Heidän mukaansa liikearvon alaskirjaukset myös antavat signaaleja sijoittajille laajemmasta suorituskyvyn heikkenemisestä, ja tästäkin syystä niitä pyritään välttämään.

Yritysten herkkyysanalyysissä antamat tiedot vaihtelevat todella paljon, ja tutkimustulosten valossa näyttää siltä, että herkkyysanalyysissä käytettyjä muuttujia muokataan tarpeen mukaan liikearvon alaskirjausten välttämiseksi. Avallonen ja Quaglin (2015) saamien tulosten mukaan diskonttauskoron muokkaaminen ja pitkän aikavälin kasvuprosentit vaikuttavat olevan tekijöitä, joita muokataan alaskirjausten välttämiseksi. Heidän tutkimuksessaan vertailtiin ulkoisista lähteistä saatavia tietoja keskimääräisestä pääomakustannuksesta ja myynnin sekä myyntikatteen kehityksestä yritysten arvonalentumisissa käyttämiin tietoihin.

Keskeisessä asemassa herkkyysanalyysia arvioitaessa on se, annetaanko herkkyysanalyysissä tietoa siitä, kuinka suuret muutokset itse asiassa johtaisivat alaskirjaustarpeeseen, vai onko testauksesta annettu vain suurpiirteiset tiedot. Myös rahavirtaa tuottavien yksiköiden ryhmittely herkkyysanalyysissä on mahdollista, ja se vähentää entisestään herkkyysanalyysin läpinäkyvyyttä ja tietojen käytettävyyttä. ESMA:n valvontaraportissa (2013) havaittiin, että herkkyysanalyysin tiedoissa on Euroopassa merkittäviä puutteita. Vain neljännes tarkastetuista yrityksistä antoi herkkyysanalyysissään riittävät tiedot IAS 36 -standardin vaatimuksiin verrattuna. Yleisintä oli antaa tietoa ainoastaan diskonttauskoron tai pitkän aikavälin kasvuprosentin muutosten vaikutuksista liikearvoon. ESMA:n (2013) mukaan herkkyysanalyysissä käytetyt pitkän aikavälin kasvuprosentit olivat pääosin normaalia markkinakasvua

korkeammalla, eivätkä ne olleet linjassa myöskään analyytikkojen kasvuarvioiden kanssa. Herkkyysanalyysistä ei annettu riittäviä tietoja edes siinä tapauksessa, jos yrityksen tase-arvo oli markkina-arvoa korkeampi, eikä sijoittajien näin ollen ollut mahdollista arvioida liikearvon alaskirjaustarvetta, vaikka kokonaistasolla tarkasteltuna merkkejä alaskirjaustarpeista olisi ollut.

Finanssivalvonnan (2010, 1-5) mukaan arvonalentumisia kirjattiin finanssikriisin yhteydessä hyvin vähän, vaikka taloudellinen tilanne oli silloin samalla tavalla erittäin epävarma kuin se nyt on. Finanssivalvonta havaitsi, että pitkän aikavälin kehitysnäkymillä oli huomattavasti suurempi painoarvo arvonalentumistestauksessa, ja lyhyen aikavälin muutokset eivät johtaneet alaskirjauksiin. Keskeinen Finanssivalvonnan (2010, 3) havainto oli myös, että johdon lähestymistapa arvonalentumisessa käytettäviin rahavirtaennusteisiin voi muuttua vuodesta toiseen, ja näistä muutoksista tulisi antaa riittävät tiedot, jotta sijoittajat voisivat muodostaa liikearvosta riittävän kokonaiskuvan. Finanssivalvonnan (2014, 5) mukaan johdon arviot keskeisessä asemassa arvonalentumistestauksia. Taloudellisen epävarmuuden jatkuessa on johdon vastuulla antaa sijoittajille läpinäkyvät tiedot sijoittajille, ja tarvittaessa yhtiön on tehtävä arvonalentumistestaus useammin kuin kerran vuodessa.

3.4.3 Agenttiteorian mukaiset motiivit

Tutkimuksissa esitettyjä agenttiteorian mukaisia motiiveja välttää liikearvon alaskirjauksia ovat muun muassa palkkioiden osalta alaskirjausten vaikutus suoraan ylimmän johdon palkkioihin sekä vaikutus osakekurssin kehityksen kautta ylimmän johdon palkkioihin. Lisäksi liikearvojen alaskirjaukset voivat vaikuttaa velkojen kovenantteihin ja nostaa sitä kautta yrityksen rahoituskustannuksia sekä lisätä ulkoista seurantaa ja raportointia. Ylimmän johdon ja hallituksen toiminnan osalta on esitetty, että alaskirjauksia vältetään kasvojen menettämisen takia; epäonnistuneita yrityshankintoja pyritään puolustamaan viimeiseen asti. Myös omistajien painostus ja tuottovaatimukset ohjaavat siihen, että negatiivisia yllätyksiä ei saisi tulla, koska ne heijastuvat suoraan yritysten osakekursseihin ja sitä kautta alentavat omistajien tuottoja.

Darroughin, Gulerin ja Wangin (2014) mukaan liikearvon alaskirjaukset alensivat selkeästi sekä toimitusjohtajien suoria palkkoja että optioihin perustuvia osakepalkkioita. He havaitsivat myös, että toimitusjohtajien palkkojen leikkautuminen riippuu toimitusjohtajan työsuhteen kestosta ja siitä, kuinka teknologiaorientoituneita yritykset ovat. Lin ja Sloanin tutkimuksen (2017) keskeinen johtopäätös on, että johtajat ovat haluttomia tekemään arvonalentumiskirjauksia, koska se osoittaisi heidän epäonnistuneen yritysostoissansa tai osoittaisi, että hankitusta liiketoiminnasta on maksettu liian korkea hinta. Tämä johtaisi maineen menettämiseen ja saisi sijoittajat mahdollisesti kyseenalaistamaan myös tulevaisuudessa tapahtuvat yrityshankinnat.

Jarvan (2014) mukaan aiheesta tehdyt tutkimukset osoittavat, että Yhdysvalloissa SFAS 142:n tarjoama aiempaa suurempi joustavuus mahdollistaa opportunistisen käytöksen johdon harkintaa käytettäessä. Myös Lin ja Sloanin (2017) saamien tulosten mukaan SFAS 142 -standardia sovellettaessa käyttämä johdon harkinta mahdollistaa tuloksen ja yrityksen markkina-arvon tilapäisen kasvattamisen. Heidän mukaansa liikearvoa sisältävät yritykset ovat Yhdysvalloissa markkinoilla yliarvostettuja, ja sijoittajat eivät saa riittävästi tietoa liikearvon alaskirjaustarpeista suhteessa johdon käytössä olevaan informaatioon. Roychowdhuryn ja Martinin (2013) mukaan markkinoilla alle tasearvon arvostetuista yrityksistäkin vain 22-26% teki liikearvosta arvonalentumiskirjauksia, ja lisäksi arvonalentumiskirjausten todennäköisyys väheni selkeästi, jos johdolla oli tulokseen pohjautuva kannustinohjelma. Heidän mukaansa johto oli myös haluton myöntämään epäonnistumisen yrityshankinnoissa.

Liikearvon alaskirjauksia voidaan myös ajoittaa samaan aikaan toimitusjohtajan vaihdoksen, kuten esimerkiksi yhdessä maailman kaikkien aikojen suurimmista liikearvon alaskirjauksista, General Electricin 23 miljardin dollarin alaskirjauksessa vuonna 2018 tapahtui. Financial Timesin (2018) aiheesta kirjoittaman artikkelin mukaan alaskirjaukseen johtanut kirjausketju oli kuitenkin saanut alkunsa siitä, että yrityskauppaan liittyneitä vastuita ei alun perin ollut tunnistettu oikein. Ylimmän johdon vaihdokset voivat yleisemminkin kytkeytyä liikearvon alaskirjauksiin sitä kautta, että johtoa vaihdetaan, jos yritysostoja ei pystytä integroimaan konserniin riittävän hyvin. Tästä ei kuitenkaan ole juurikaan tehty tutkimusta, koska syyt toimitusjohtajien vaihdosten takana eivät useimmiten ole julkisia.

3.4.4 Keskittyminen kassavirran johtamiseen

Kuten luvussa 3.3 on kuvattu, kassavirtaennusteet ja budjetit ovat hyvin keskeisessä asemassa koko liikearvon kirjanpitokäsittelyä. Yrityksen kassavirtaa on mahdollista lyhyellä aikavälillä muokata pitkän aikavälin suorituskyvyn kustannuksilla. Esimerkiksi tuotekehitystoiminnasta ja vuosittaisista huoltoinvestoinneista tinkimällä voidaan parantaa tulosta ja kassavirtaa, mutta yrityksen pitkän aikavälin toimintakyky voi kärsiä. Vastaavaa kassavirtavaikutteista johtamista voidaan lyhyellä aikavälillä tehdä esimerkiksi laskemalla varastotasoja alas, pidättämällä maksuja tavarantoimittajille tai perimällä myyntisaamisia normaalia nopeammalla aikataululla. Pidemmällä aikavälillä tällaiset toimenpiteet kuitenkin yleensä heikentävät yrityksen toimittaja- ja asiakassuhteita. Asiaa on kuitenkin tutkittu liikearvon näkökulmasta, sillä lyhyen tähtäimen johtamisella on mahdollista suojautua liikearvon alaskirjauksilta. Mikäli investoinnista saatavat kassavirrat pysyvät korkealla, alaskirjauksille ei ole tarvetta, ja mahdollista alaskirjausta voidaan mahdollisesti siirtää joillakin vuosilla eteenpäin. ESMA:n (2013) valvontaraportin mukaan 92% testatuista yrityksistä käytti arvonalentumistestauksessaan kerrytettävissä olevan rahamäärän arviota. Käyvän arvon määrittämiseen perustuva arviointi on siis Euroopankin tasolla harvinaisempi tapa tehdä arvonalentumistestausta.

Filipin, Jeanjeanin ja Paugamin (2015) mukaan yritysten johtajat keskittyvät kassavirran johtamiseen pitkän ajan suorituskyvyn kustannuksella estääkseen liikearvon alaskirjausten toteutumista. Greiner (2017) havaitsi, että leikkauksia harkinnanvaraisissa kuluissa ja tutkimus- ja kehityskuluissa tehtiin kassavarojen kasvattamiseksi, mahdollisesti raportointimotiiveihin perustuen. Myös Ramanna ja Watts (2012) saivat tuloksia, joiden mukaan harkinnanvaraisuutta käytetään lyhyen aikavälin johtamiseen erityisesti harkinnanvaraisissa jaksotuksissa, erityisesti jos johtajilla on agenttiteorian mukaisia kannusteita tehdä niin. Roychowduryn (2006) mukaan yritykset käyttävät hinta-alennuksia kasvattaakseen myyntiä tilapäisesti. Lisäksi yritykset voivat tilapäisesti nostaa tuloksellisuutta harjoittamalla ylituotantoa, jolloin pienempi kiinteiden kulujen osuus laskee yksikkökustannusta ja nostaa sitä kautta myyntikatetta. Hänen mukaansa tällainen lyhyen aikavälin tuloksen johtaminen on yhteydessä yrityksen tulostavoitteisiin.

3.4.5 Tuloksen manipulointi

Keskeiset, teoreettisesti mahdolliset keinot tuloksen manipuloimiseen liikearvon kirjanpitokäytäntöä, sen joustavuutta ja tulkinnanvaraisuutta hyväksi käyttäen ovat arvonalentumisten lykkääminen joko käyttämällä optimistisia ennusteita rahavirtalaskelmissa tai johtamalla yrityksen toimintaa lyhyellä aikavälillä arvonalentumisten estämiseksi. Lisäksi arvonalentumisten kirjaamisen yhteydessä on mahdollista korostaa huonoa tulosta (ns. big bath -teorian mukainen käyttäytyminen) kirjaamalla samalle raportointikaudelle mahdollisimman paljon harkinnanvaraisia kuluja ja jaksotuksia. Tätä kautta voidaan mahdollisesti parantaa seuraavien tilikausien tulosta, ja rajata poikkeuksellisen huono tulos vain yhdelle tilikaudelle. Pajusen ja Saastamoisen (2013) Suomalaisille KHT-tilintarkastajille tekemässä haastattelututkimuksessa ilmeni, että näkemykset tuloksen muokkaamisesta ovat tilintarkastajien keskuudessa jakaantuneet. Tilintarkastajien joukossa ollaan yhtä mieltä siitä, että liikearvon arvonalentumiskäsittely mahdollistaa tuloksen muokkaamisen. Kuitenkin näkemykset siitä, käytetäänkö liikearvon alaskirjauskäytäntöjä taloudellisen tulokseen muokkaamiseen tarkoituksella, olivat tilintarkastajien keskuudessa varsin jakaantuneet.

Analyytikoiden rooli muun muassa tulos- ja liikevaihtoennusteiden tekijänä vaikuttaa osaltaan yritysten markkina-arvon määräytymiseen, ja täydentää sitä kautta tilintarkastajien tekemää työtä myös tilinpäätösinformaation laadun valvonnassa. Saastamoisen, Ojalan, Pajusen ja Trobergin (2017) analyytikoille tekemässä haastattelututkimuksessa havaittiin, että laaja-alainen tausta tai tausta tilintarkastuksesta näkyy kriittisenä suhtautumisena standardeihin ja kirjanpitokäytäntöihin. Vastavuoroisesti erityisesti vähäinen talousalan koulutus näkyy siinä, ettei liikearvon kirjanpitokäsittelyyn osata suhtautua kriittisesti ja ongelmia ei tunnisteta. Jarvan (2014) mukaan nykyisen mallin kirjanpitokäsittely on kasvattanut raportoitujen tulosten kausittaista vaihtelua, koska liikearvon arvonalentumisia kirjataan epäsäännöllisesti, ja määrät vaihtelevat. Toisaalta Jarvan (2014) mukaan sijoittajat ja FASB Yhdysvalloissa olivat kritisoineet myös aikaisempaa liikearvopoistojen mukaista käsittelyä siitä, etteivät kaavamaisesti kirjatut arvonalentumiset tarjonneet lainkaan hyödyllistä tietoa sijoittajille suhteessa liikearvon luonteeseen.

Ginerin ja Pardon (2014) mukaan vaikutti siltä, että Espanjassa finanssikriisin molemmin puolin liikearvon arvonalentumiskirjauksia käytettiin epäeettisesti sekä tuloksen tasoittamiseen että big bath-teorian mukaiseen huonon vuoden tuloksen korostamiseen. Suuria arvonalentumisia tehtiin kerralla, kun tilikausi ole muutoinkin huono. Australiassa Carlin ja Finch (2011) kyseenalaistivat koko liikearvon alaskirjausten käsittelyn varsin vahvasti, koska he havaitsivat, ettei arvonalentumistestauksesta annettu Australiassa läheskään riittäviä tietoja Australian suurimmissa yrityksissä. Koska pakottavaa lainsäädäntöä ei ole, ja tilinpäätöskäytäntöjä ei riittävän aktiivisesti valvota, ei ole heidän mukaansa täysin selvää, johtuuko raportointivaatimusten noudattamattomuus standardien haastavasta tulkinnasta vai välinpitämättömyydestä ja mahdollisista agenttiteorian mukaisista motiiveista. Md, Rahman ja Abu (2014) havaitsivat kuitenkin, että liitetietojen laatu oli parempaa niissä yrityksissä, joissa liikearvon osuus omasta pääomasta oli suurempi.

3.5 Toimintasegmenttien ja rahavirtaa tuottavien yksiköiden välinen yhteys

Rahavirtaa tuottavilla yksiköillä ei ole määrällisiä kynnysarvoja, ja yhteisöt saavat näin ollen määritellä rahavirtaa tuottamat yksiköt käytännössä haluamallaan tavalla standardin periaatteisiin nojaten. Tulkinnanvaraisuuden mahdollistama joustavuus on erittäin suuri, koska yhtiö voisi esimerkiksi määritellä kaikki Euroopassa toimivat paperitehtaat yhdeksi rahavirtaa tuottavaksi yksiköksi, mikäli niiden tuotannon kuormaa kontrolloitaisi keskitetysti. Toisena ääripäänä tuotantoyksikön tiloissa toimiva sisäinen henkilöstöravintola tai muutaman henkilön siivoustiimi voitaisi määritellä rahavirtaa tuottavaksi yksiköksi, koska lounasruualle ja siivouspalveluille on olemassa valmiit ulkoiset markkinat sellaisenaan. Vastaavasti toimintasegmenttien määrittämistä määrälliset kynnysarvot ohjaavat vahvemmin.

Toimintasegmenttejä voidaan yhdistää samankaltaisiin taloudellisiin ominaispiirteisiin perustuen ja yhdistäminen ei vaadi, että yhdistettävät toimintasegmentit olisivat muutoin toisiinsa minkäänlaisessa riippuvuussuhteessa. Sen sijaan rahavirtaa tuottavien yksiköiden yhdistämiseen oikeuttaa se perustelu, että ne eivät tuota rahavirtaa muista

yksiköistä itsenäisesti, vaan tarvitsevat toisia yksiköitä arvontuotantoon. Esimerkiksi yksittäisiä tuotantolinjoja tuskin määritellään isommissa konserneissa rahavirtaa tuottaviksi yksiköiksi, vaikka niiden tuotteille olisikin olemassa ulkoiset markkinat, koska yksiköt ovat keskusjohtoisia, ja siten riippuvaisia joistain muista yksiköistä.

Rahavirtaa tuottavien yksiköiden määritelmä lähtee liikkeelle siitä perusolettamuksesta, että tuotteille on olemassa sellaisenaan ulkoiset markkinat, tai tuotteet myydään jo nykyisellään pääosin ulkopuolelle sellaisenaan. Sen sijaan toimintasegmentti on yrityksen liiketoimintaa harjoittava osa, jonka toiminnasta voi syntyä tuottoja tai kuluja. Esimerkiksi uudet liiketoiminnot tulisi jo näin ollen käynnistymisvaiheestaan alkaen luokitella toimintasegmenteiksi, vaikka kehiteltäisi sisäiseen käyttöön tuotteita, joille ei ole valmiita markkinoita. Vastaavasti rahavirtaa tuottavan yksikön määritelmää tällainen liiketoiminta ei täyttäisi.

Johdon raportointirakenteesta tarkastellen toimintasegmenttien ja rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrittely poikkeaa jonkin verran, ja kolmannen dimension tarkasteluun tuo perusohje, että liikearvo tulee allokoida alimmalle sellaiselle tasolle rahavirtaa tuottavia yksiköitä tai niiden ryhmiä, jolla liikearvoa sisäisesti tarkastellaan (IAS 36.80). IAS 36.82 mukaan uusille raportointitasoille ei kuitenkaan IAS 36 -standardin vaatimusten takia tulisi olla tarvetta. Jos asiaa katsotaan pelkästään budjetoinnin näkökulmasta, budjetit tehdään yleensä hyvin matalalla tulosyksikkö- ja kustannuspaikkatasolla. Tulosyksikkötason tulisi tästä syystä toimia rahavirtaa tuottavien yksiköiden perustana. Toimintasegmentin määritelmää tulosyksiköt eivät kuitenkaan välttämättä täytä, koska ylin operatiivinen päätöksentekijä ei yleensä tarkastele suurissa konsernissa niin yksityiskohtaista tietoa säännöllisesti.

Vastaavasti liikearvoa ei välttämättä tarkastella johdon raportoinnissa säännöllisesti lainkaan, koska kyseessä on ei-monetaarinen erä, jonka ei lähtökohtaisesti tulisi vaikuttaa tulosyksiköiden operatiiviseen toimintaan millään tavalla. Liikearvon säännöllinen tarkastelu johdon raportoinnissa rajoittuu hyvin todennäköisesti raportointisegmenttien tasolle. Liikearvon arvonalentumistestauksen voidaan hyvin perustein katsoa olevan ainoastaan ylimmän johdon strategisen tarkastelun kohteena, eikä niinkään jatkuvan johdon raportoinnin säännöllisessä tarkastelussa, kuten IAS 36 -standardi antaa osittain olettaa sen olevan. IAS 36.80b ohjeistaa kuitenkin, että liikearvoa voidaan kohdistaa

enintään ensimmäisessä vaiheessa määritellyn toimintasegmentin kokoiselle yksikölle. Toisin sanoen standardien valossa pikemminkin toimintasegmentit ja niiden määrittely ennen yhdistämistä luovat pohjan liikearvon allokoinnille, kuin rahavirtaa tuottavista yksiköistä muodostuva lähestymistapa. Samaa ajatusta tukee hyvin vahvasti IASB:n IAS 36- standardin perustelu IAS 36 BC150B, jonka mukaan taloudellisten ominaispiirteiden perusteella yhdistetyt raportointisegmentit eivät välttämättä ole samanlaisia taloudellisesti riippumattomia rahavirtaa tuottavia kokonaisuuksia, kuin IAS 36:n perusperiaatteessa on tarkoitettu.

Osa yrityksistä on tulkinnut standardia niin, että liikearvo tulisi allokoida kokonaisuudessaan rahavirtaa tuottaville yksiköille, ja sitä kautta arvonalentumistestauksen suorittamiseksi tarvitsisi luoda kokonaan uusia raportointijärjestelmiä. (IAS 36 BC140). Liikearvon allokointi näin alhaiselle tasolle ei ole ollut IASB:n tavoitteena. Tulkinta on osaltaan saattanut ohjata yrityksiä määrittämään rahavirtaa tuottavat yksiköt mahdollisimman korkealle tasolle, jotta arvonalentumistestauksesta ei tulisi mahdotonta suorittaa. Mitä korkeammalle tasolle rahavirtaa tuottavat yksiköt kuitenkin määritellään, sitä paremmin taloudellisesti hyvin suoriutuvat yksiköt pystyvät kompensoimaan huonosti suoriutuvien yksiköiden tulosta, ja liikearvosta ei tule kirjattavaksi arvonalentumisia Myös IASB on havainnut tämän ongelman (IAS 36 BC149).

IASB:n kanta on, että mikäli johto arvonalentumistestauksen yhteydessä havaitsee, että yrityksessä on alemmilla tasoilla olemassa liikearvon alaskirjaustarpeita, mutta nämä kompensoituvat muiden yksikön tuloksella, tällaisten signaalien tulisi olla myös tilinpäätösinformaation käyttäjien tiedossa (IAS 36 BC150) Tähän ei kuitenkaan nykyisellään ole olemassa selkeämpää ohjeistusta, ja näin ollen luvussa 3.4.2 käsitelty epäsymmetria johdon ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välillä on ilmeinen, koska arvonalentumistestin herkkyysanalyyseistä annetut tiedot ovat usein puutteellisia. IASB on toisin sanoen tunnistanut, että yritykset voivat olla kirjaamatta arvonalentumistappioita pelkästään raportointirakenteensa perusteella, kunhan he tuovat asian ilmi tilinpäätöksen liitetiedoissa.

4 EMPIIRISESTÄ AINEISTOSTA TEHDYT HAVAINNOT

4.1 Toimintasegmenttien määrittely ja yhdistäminen raportoitaviksi segmenteiksi

4.1.1 Segmenttien kaksivaiheinen määrittäminen

Tutkielman pääasiallisessa empiirisessä aineistossa, eli OMX Helsingin Large Cap-yritysten (34 yhtiötä) vuosien 2017-2018 tilinpäätöksissä ja vuosikertomuksissa oli selkeästi havaittavissa, että toimintasegmentin ja raportointisegmentin käsitteitä ei ole nykyisessä muodossaan täysin sisäistetty osaksi raportointikäytäntöä. Läheskään kaikkien yritysten osalta edes tilinpäätöksen liitetietojen laatimisperiaatteista ei ilmene tietoja siitä, kuinka toimintasegmentit on alun perin määritetty, mistä ne koostuvat, ja kuinka toimintasegmentit on yhdistelty raportoitaviksi segmenteiksi. Käsitteistö hallituksen toimintakertomuksissa, tilinpäätöksissä, ja segmentti-informaatiossa ei myöskään kaikissa vuosikertomuksissa ole johdonmukainen, vaan useita toimintasegmenttiin viittaavia käsitteitä käytetään rinnakkain ja osin epäjohdonmukaisesti. Käsitteitä liiketoiminta-alue, operatiivinen segmentti, liiketoimintasegmentti, divisioona, liiketoiminta, liiketoimintalinja, liiketoimintayksikkö, strateginen liiketoimintayksikkö, segmentti, raportointisegmentti, ja toimintasegmentti käytettiin vaihtelevasti, eikä käytettyjä käsitteitä läheskään aina pystynyt yhdistämään yrityksen raportointirakenteeseen tai IFRS -standardin käsitteistöön. Tässä luvussa käytetään yrityksen itsensä määrittämiä käsitteitä, ja verrataan niitä IFRS -standardien käsitteisiin.

Raportoitavien segmenttien kaksivaiheisen määrittämisen osalta 11 yhtiötä oli antanut riittävät liitetiedot. Yksinkertaisin tapa täyttää IFRS 8 -standardin mukainen raportointivaatimus oli toteamus siitä, että raportoitavat segmentit ovat IFRS 8:n mukaisia toimintasegmenttejä, eikä niihin ole yhdistelty alemman tason segmenttejä. *Loppujen 23:n yhtiön osalta ei pysty suoraan tilinpäätöksen liitetietojen perusteella varmasti sanomaan, kuinka raportoitavat segmentit on kaksivaiheisesti määritelty.* Osalla näistä yrityksistä toimintasegmenttirakenne on standardeja tuntevalle

tilinpäätösinformaation käyttäjälle tekstistä tulkittavista, mutta osalla puutteet ovat selkeämpiä.

Esimerkkejä selkeimmistä puutteista on Kemiran segmenttien määrittäminen vuosina 2017-2018. Vuonna 2017 yhtiö raportoi liiketoiminnastaan kolmella raportoitavalla toimintasegmentillä. Vuonna 2018 kaksi näistä toimintasegmenteistä yhdistettiin yhdeksi raportoitavaksi segmentiksi, mutta tilinpäätöksen liitetiedoissa 2018 todetaan, ettei raportoitaviin segmentteihin sisälly kahta tai useampaa toimintasegmenttiä. Segmentteihin tehdyistä muutoksista olisi tullut IAS 36 -standardin antaa laajemmat liitetiedot, koska niille oli kohdistettu liikearvoa.

Toista kautta ilmennyt selkeä esimerkkilöydös on Uponorilla. Yritys ilmoitti vuonna 2018 luopuneensa Uponor Infra -segmentin Pohjois-Amerikan liiketoiminnasta, koska Infra -yksikön liiketoiminnan strateginen painopiste on ollut Euroopan liiketoiminnassa, jossa sen on mahdollista löytää synergioita Talotekniikka -segmentin kanssa. Vuonna 2018 Uponor myi myös muita liiketoimintoja, ja sanoi aloittaneensa myyntiprosessin vuonna 2017. Vuonna 2017 näitä liiketoimintoja ei kuitenkaan luokiteltu myytävänä oleviin omaisuuseriin, ja Uponorin mukaan toimintasegmenttejä ei ollut yhdistelty, vaan raportoitavat segmentit vastasivat sellaisenaan toimintasegmenttejä. Erikseen myytäviä ja erotettavia liiketoimintoja ei siis luokiteltu toimintasegmenteiksi, ja toisaalta olemassa olevien erillisten segmenttien kohdalla kerrottiin keskityttävän niiden välisiin liiketoimintasynergioihin, minkä ei erillisten toimintasegmenttien osalta tulisi olla lähtökohtana.

Myöskään kaikkien liiketoiminnastaan yhdellä segmentillä raportoivien yhtiöiden osalta ei selviä, mitkä yrityksen toimintasegmentit ovat, ja millä perusteilla ne on yhdistetty yhdeksi raportoitavaksi segmentiksi. Esimerkkinä KONE raportoi liiketoiminnastaan vain yhdessä segmentissä ”liiketoimintamallin, toiminnan luonteen ja hallintorakenteen vuoksi”. Tästä toteamuksesta ei voida päätellä, mitä yrityksen toimintasegmentit ovat, ja mitä IFRS 8.12 mukaisia taloudellisia ominaispiirteitä niiden yhdistämiseen on käytetty. KONEen viestintä perustuu pitkälti liiketoimintapohjaiseen rakenteeseen. KONEella on kolme liiketoimintaa; Uudet laitteet, Huoltoliiketoiminta ja Modernisointi. Tällä perusteella ja vuosikertomusta tulkitsemalla nämä liiketoiminnat voisivat todennäköisimmin olla IFRS 8:n tarkoittamia toimintasegmenttejä. Yrityksen

johtokunnassa kuitenkin on sekä maantieteellisen että liiketoiminnallisen dimension johtajia. Vastaavasti liikearvon arvonalentumistestausta varten yritys on määrittänyt rahavirtaa tuottavat yksiköt maantieteellisen dimension mukaan.

4.1.2 Raportointisegmenttien määrä, muutokset ja käytetty dimensio

Raportointisegmenttien keskimääräinen määrä OMXH Large Cap-yrityksissä oli vuonna 2017 3,06 kappaletta, josta määrä nousi vuonna 2018 3,15 kappaleeseen. Raportoitavien segmenttien määrä kasvoi vuodessa kokonaisuudessaan kolmella. Ahlström-Munksjölle muodostui yritysoston myötä uusi raportointisegmentti, ja YIT:lle niitä muodostui Lemminkäisen kanssa sulautumisesta kolme. Orion myi diagnostiikkaliiketoimintansa, joka oli raportoitu omana segmenttinään. Outokumpu eriytti Ferrokromi-liiketoiminnan omaksi raportoitavaksi segmentikseen, ja Citycon yhdisti Suomen ja Viron yhdeksi raportoitavaksi segmentiksi. Muista kuin liiketoimintojen hankinnasta ja myynnistä johtuvia raportoitavien segmenttien määrään johtaneita muutoksia oli siis vain Outokummulla ja Cityconilla. Cityconilla muutoksen kohteena olleille raportointisegmenteille ei ollut kohdistettuna liikearvoa, ja Outokumpu oli antanut segmentin jakautumisesta laadukkaat liitetiedot. Uudelle raportointisegmentille on kohdistettu 114 miljoonaa euroa liikearvoa. Molemmilla Outokummun raportointisegmenteillä olevien rahavirtaa tuottavien yksiköiden käyttöarvo ylittää myös selkeästi arvonalentumistestauksen perusteella niiden kirjanpitoarvon. Ulkopuolisen tarkastelun perusteella näyttää siis siltä, että tutkimustuloksissa ilmennyt liikearvon puolustaminen voisi olla yhdenkään tapahtuneen segmenttien määrän muutoksen taustalla.

Raportointisegmenttien määrittely oli suurimmassa osassa yhtiöitä tehty liiketoiminnalliseen jakoon perustuen. Yhtiöiden lukumäärät dimensioittain on esitetty alla taulukossa 2.

Taulukko 2: Raportointisegmenttien määrittämisessä käytetty dimensio vuonna 2018

Käytetty organisaatiodimensio	**Yhtiömäärä**
Liiketoiminnallinen jako	19
Maantieteellinen jako	2
Liiketoiminnallinen ja maantieteellinen yhdistettynä	7
Yksi raportointisegmentti	6
Kaikki yhteensä	**34**

Yhden raportointisegmentin yrityksistä Wärtsilä, Metsä Board, Valmet ja KONE antavat pelkästään liiketoimintakatsauksia tarkastelemalla kuvan erillisistä liiketoiminnoista, mutta tulostiedot on annettu pelkästään koko konsernin tasolla. Esimerkkinä Wärtsilä puhuu liiketoimintakatsauksessaan 2018 kolmesta liiketoiminta-alueesta: Marine Solutions, Energy Solutions ja Services. Näiden liiketoiminta-alueiden johtajat ovat myös johtoryhmän jäseniä, jotka raportoivat suoraan ylimmälle operatiiviselle päätöksentekijälle (konsernin toimitusjohtaja). Segmenttirakenne ei vaikuta näiltä osin kaikissa yrityksissä vastaavan organisaatiokaaviota ja tosiasiallista johtamista.

Kun verrataan yhden raportointisegmentin yrityksiä useamman raportointisegmentin yrityksiin, niiden keskimääräisessä liikearvon määrässä suhteessa taseen loppusummaan ei ole merkittävää eroa. Yhden raportointisegmentin yrityksissä liikearvoa oli vuonna 2018 keskimäärin 18 prosenttia taseen loppusummasta ja vastaavasti kahden tai useamman raportointisegmentin yrityksissä vastaava luku on 16 prosenttia. Kolme yhtiötä on määrittänyt myös koko konsernin yhdeksi rahavirtaa tuottavaksi yksiköksi liikearvotestauksessa, eikä yhtiön johto ollut näin ollen pystynyt erittelemään yhtäkään yksikköä, jonka rahavirrat olisivat riippumattomia toisten yksiköiden rahavirroista. Nämä yhtiöt ovat Wärtsilä, Orion ja Finnair.

Vaikka raportointisegmenttien lukumäärässä ei monella yhtiöllä tapahtunutkaan muutoksia, niitä kuitenkin tehtiin segmenttien sisällä, segmenttien välillä, ja liiketoiminnan uudelleenjärjestelyjen takia huomattavasti enemmän. Kun tehtyjä muutoksia tarkastellaan, liiketoiminnallisen jaon käyttäminen raportointisegmenttien pohjana mahdollistaa suhteellisesti paljon enemmän vapauksia kuin maantieteellinen jako. Pörssiyhtiöiden raportoinnissa käytetyt maantieteelliset alueet ovat kuitenkin

jossain määrin vakiintuneita tai perustuvat selkeisiin maanosiin, kun taas hyvin monialainen konserni voi organisoitua liiketoiminnalliseen jakoon perustuen hyvin eri tavoin.

Organisaatiomuutosten yhteydessä tehtyjen suurempien segmenttirakenteen muutosten osalta vertailutiedot edelliseltä vuodelta oli esitetty uuden segmenttirakenteen mukaisena kaikilla yhtiöillä. Näilläkin yhtiöillä pidemmän aikavälin segmenttitason seuranta kuitenkin muodostuu haastavaksi, mikäli muutoksia tapahtuu usein. Vertailuketju joka tapauksessa katkeaa jokaisen suuremman organisaatiomuutoksen yhteydessä. Vaikeampia seurattavia olivat kuitenkin pienemmät muutokset, koska niistä ei välttämättä annettu liitetietoja, eikä segmentistä toiseen siirrettyjen liiketoimintojen osalta ollut saatavilla riittävästi tietoa siihen, että segmenteistä olisi oma-aloitteisesti voinut tehdä vertailukelpoisia. Vaikka yksiköille oli kohdistettu liikearvoa, annetut liitetiedot olivat erittäin minimaaliset tai puuttuivat kokonaan. Organisaatiomuutoksiin liittyi myös useimmiten henkilövaihdoksia ylimmässä johdossa. Organisaatiomuutoksien takana voi teoriassa hyvin olla kappaleissa 2.2.4-2.2.5 esitettyjen tutkimustulosten tapaan agenttiteorian mukaisia motiiveja, mutta käytännössä näitä on mahdotonta todistaa. Kun taantuva liiketoiminta järjestellään uudelleen ja sen johto vaihdetaan samalla, motiivit tähän ovat vain päätöksentekijöiden tiedossa. Kappaleessa 4.3.4 kuitenkin tarkastellaan subjektiivisesti organisaatioissa tehtyjä muutoksia, joissa agenttiteorian mukaisia motiiveja todennäköisimmin on mukana.

Kappaleessa 4.1.1 läpikäydyt ongelmat toimintasegmenttien kaksivaiheisessa määrittämisessä ja siitä annetuissa liitetiedoissa heijastuivat myös siihen, että ”Muut segmentit” -ryhmään kuuluvat kulut ja niiden sisältö oli tarkastelluissa yrityksissä keskenään hyvin erilainen. ESMA:n kommenttikirjeessä (2017, 7) IASB:lle esitettiin, ettei pääkonttorin toimintoja tulisi voida esittää osana kaikkia muita toimintasegmenttejä. Varsinaisten segmenttitietojen ulkopuolella esitettyjen tietojen laatu ja sisältö vaihtelikin tarkastelluissa yrityksissä varsin paljon. Esimerkiksi Nesteen osalta vuonna 2017 Uudet liiketoiminnat -yksikön johtaja kuului yrityksen johtoryhmään. Neste ei ollut antanut liitetietoja toiminta- ja raportointisegmenttien määrittämiseksi. Kyseisen yksikön johtaja myös raportoi suoraan konsernin ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi määritetylle toimitusjohtajalle. Ulkoisesti tarkastellen näytti siltä, että tämä liiketoiminta siis olisi kuulunut määrittää IFRS 8 -standardin mukaisesti toimintasegmentiksi. Uudet

liiketoiminnat -yksikön kulut oli kuitenkin ryhmitelty osaksi Muut -segmenttiä, johon kuului myös konsernin pääkonttorin toiminnot ja muut yhteiset toiminnot. Myös muut yritykset kertoivat, että liiketoiminnan kehittämisen kuluja oli jätetty kohdistamatta segmenteille, ja ne oli raportoitu osana Muut -segmenttiä.

Vaikka Muut -segmentissä raportoitavien tuottojen lähteet pitääkin kuvata tilinpäätöksen liitetiedoissa, segmentti-informaation läpinäkyvyys kärsii huomattavasti siitä, että Muut -segmenttiin voidaan varsin vapaasti ryhmitellä konsernin yhteisiä kuluja, konsernin uusia ja määrälliset kynnysarvot alittavia IFRS 8 -standardin tarkoittamia toimintasegmenttejä kuluineen sekä esimerkiksi tuotekehityksen kuluja. Mikäli esimerkiksi tuotekehitysprojektit ja uusien liiketoimintojen tutkimus- ja kehitysprojektit voidaan johdon harkinnan perusteella jättää segmentti-informaation ulkopuolelle, segmentti-informaatio ei ole standardin perusperiaatteen mukaista, ja myös segmenttikohtaisten tulosten tasaaminen on mahdollista. Lisäksi konsernin yhteiset kulut tulee joka tapauksessa kohdistaa IAS 36:n mukaisessa liikearvon arvonalentumistestauksessa toimintasegmenteille (enintään toimintasegmenttien laajuisille rahavirtaa tuottavien yksiköiden ryhmille, jolla liikearvoa seurataan sisäisesti). Olisi siis yhteenvetona loogisempaa, että myöskään konsernin IFRS 8 -standardin mukaisesti määritettyjen raportointisegmenttien tulisi sisältää kaikki näitä palvelevat kulut.

4.1.3 Ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määrittäminen

Konsernin ylimmän operatiivisen päätöksentekijän tunnistaminen ja määrittäminen on erittäin keskeisessä osassa segmenttiraportointia, koska tilinpäätöksessä esitetyn segmentti-informaation tulisi keskeisiltä osin vastata ylimmän operatiivisen päätöksentekijän säännöllisesti tarkastelemaa informaatiota. Tutkielman otoksessa organisaation ylin operatiivinen päätöksentekijä oli nimetty huomattavasti useammin, kuin ESMA:n (2011) loppuraportissa. Lähes 80 prosenttia yrityksestä oli nimennyt ylimmän operatiivisen päätöksentekijän tilinpäätöksen laatimisperiaatteissaan. Loppujen noin 20 prosentin, eli seitsemän yrityksen osalta tietoa ei ole suoraan saatavilla. Yleisimmin ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi oli määritetty konsernin

toimitusjohtaja. Ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi määritetyt tahot on ryhmitelty taulukossa 3.

Taulukko 3: Ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määrittäminen vuonna 2018

Ylin operatiivinen päätöksentekijä	**Määrä / Yhtiö**
Ei kerrottu	7
Konsernin hallitus	6
Konsernin johtoryhmä	9
Konsernin toimitusjohtaja	12
Kaikki yhteensä	**34**

Tilanne on siis parempi tai parantunut muualla saatuihin tutkimustuloksiin ja havaintoihin verrattuna. Nicholsin ym. (2012, 99) tutkimustulosten mukaan vain 36 prosenttia yhteisöistä, ja ESMA:n (2011) loppuraportin mukaan noin puolet organisaatioista nimesi ylimmän operatiivisen päätöksentekijän.

Myöskään ESMA:n loppuraportissa (2011) mainitut ongelmat siitä, että hallituksen nimeäminen ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi johtaisi siihen, että esitetty informaatio olisi yksinkertaisempaa, eivät saa selkeästi havaittavissa olevaa tukea tutkielman aineistosta. Kuudesta yhden raportointisegmentin raportoivasta yrityksestä (taulukko 2) vain yhdellä (KONE) organisaation ylin operatiivinen päätöksentekijä on konsernin hallitus. Mikäli raportoitavien segmenttien määrää tarkoituksellisesti rajoitettaisi määrittämällä ylin operatiivinen päätöksentekijä mahdollisimman korkealle, tämän jakauman voisi olettaa olevan toisen tyyppinen. Mikäli konsernin hallitus kuitenkin oli määritetty ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi, yhteys yrityksen organisaatiokaavion, johtamistavan ja segmenttirakenteen välillä oli epäselvä. Konsernin hallituksen määrittäminen ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi antanee myös enemmän vapauksia toimintasegmenttien määrittämisessä.

4.1.4 Organisaatiorakenteen ja segmenttirakenteen välinen yhteys

Luvuissa 2.1-2.2 on käsitelty organisaatiorakenteen ja yrityksen raportoitavien segmenttien välistä yhteyttä ja johdon harkintaa toimintasegmenttien määrittämisessä. Yhteys yrityksen organisaatiokaavion ja segmentti-informaation välillä tulisi standardien perusteella olla selkeä, mutta se ei aina ole sitä erityisesti silloin, kun osaa toiminnasta johdetaan matriisissa maantieteellisesti ja osaa liiketoiminnallisin perustein jaettuna. Myös tarkasteltavassa aineistossa suurimmat ongelmat organisaatiorakenteen ja segmenttirakenteen välisen yhteyden tunnistamisessa liittyivät tähän. Toisaalta myös standardissa on niin paljon tulkinnanvaraisuutta, että IASB:n (2013) mukaan tilinpäätösinformaation tekijöillä on ollut vaikeuksia määrittää ylintä operatiivista päätöksentekijää, ja määritelmään on standardien kehityksessä tulossa tarkennuksia. Pääosin organisaatiorakenteen ja yrityksen segmenttiraportoinnin yhteys oli kuitenkin tarkasteltavissa yhtiöissä selkeästi todennettavissa. Poikkeuksia ja havaintoja olivat tilanteet, joissa konsernin hallitus oli nimetty ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi, sekä Neste, Terveystalo ja Wärtsilä.

Kun konsernin hallitus oli määritetty ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi, yhteys organisaatiorakenteen ja segmenttirakenteen välillä oli vaikeimmin havaittavissa. KONE raportoi toiminnastaan vain yhdessä segmentissä, mutta yrityksen johtoryhmään kuuluu sekä maantieteellisten alueiden että liiketoiminnallisten kokonaisuuksien johtajia. Näin ollen voi tosiasiallisesti olla, että yrityksen toimitusjohtaja tarkastelee segmentteihin jaettua informaatiota säännöllisesti, mutta ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi määritetty konsernin hallitus ei sitä tee.

Myöskään Metson johtoryhmän koostumus ei vastaa konsernin segmenttirakennetta. Metson organisaatiorakenne muodostuu kuudesta liiketoiminta-alueesta. Liiketoiminta-alueiden johtajat raportoivat yrityksen toimitusjohtajalle, mutta yrityksen ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi on määrätty konsernin hallitus. Metso ei ole tilinpäätöksen laatimisperiaatteissaan ilmoittanut, mitkä ovat sen toimintasegmenttejä, ja minkä taloudellisten ominaispiirteiden perusteella ne on yhdistetty kahdeksi raportointisegmentiksi. On kuitenkin mahdollista, että yrityksen ylimpänä operatiivisena päätöksentekijänä toimiva konsernin hallitus ei tarkastele alemman tason informaatiota

säännöllisesti. Yrityksen viestinnästä päätellen jakautuminen kuuteen erilliseen liiketoiminta-alueeseen on kuitenkin selkeä.

Muista yrityksistä yrityksen organisaatiokaavion ja raportointirakenteen välistä yhteyttä oli hankalinta todentaa Nesteen, Terveystalon ja Wärtsilän osalta. Kaikissa näissä kolmessa yrityksessä ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi on määritetty yrityksen toimitusjohtaja. Terveystalon osalta toimintasegmentit on määritetty maantieteellisesti ja yhdistetty yhdeksi raportointisegmentiksi sillä perusteella, että kaikilla alueilla tarjotaan samankaltaisia palveluita. Terveystalon johtoryhmä kuitenkin on määritetty liiketoiminnallisen jaon perusteella. Kolmen eri liiketoiminnallisen segmentin johtaja kuuluu yrityksen johtoryhmään, joka raportoi toimitusjohtajalle. Yrityksen määrittämien alueellisten toimintasegmenttien johtajia yrityksen johtoryhmässä ei ole, joten ei ole todennäköistä, että liiketoiminnan johtaminen tosiasiallisesti perustuisi alueellisten liiketoimintojen johtamiseen. Terveystalo kertoo tilinpäätöksen laatimisperiaatteissaan, että sen liiketoiminnan kannattavuuden seuraaminen perustuu ensisijaisesti maantieteellisiin alueisiin, ja myös liikearvon kohdistus ja arvonalentumistestaus on suoritettu oikein toimintasegmenttien tasolla. Koska toimintasegmentit kuitenkin on yhdistetty yhdeksi raportoitavaksi segmentiksi, Terveystalo ei julkista tulos- eikä edes liikevaihtotietoja alhaisemmalla toimintasegmenttien tasolla. Tämä tekee myös liikearvon arvonalentumistestauksen arvioinnista hankalaa. Liikearvon määrä Terveystalon vuoden 2018 tilinpäätöksessä oli yhteensä 66% taseen loppusummasta, ja 150% sen omasta pääomasta.

Nesteen organisaatiokaavion ja segmenttirakenteen välillä on saman tyyppinen ristiriita kuin Terveystalolla. Nesteen ylin operatiivinen päätöksentekijä on yrityksen toimitusjohtaja, ja hänelle suoraan raportoivia liiketoimintojen johtajia on yrityksen johtoryhmässä kuusi kappaletta. Vuonna 2019 tehty organisaatiomuutos on tehty tavoitteena edistää uusiutuvien tuotteiden globaalin kasvustrategian toteutumista. Vuonna 2018 yritys on informoinut, että sen kolmeen raportointisegmenttiin, jotka ovat myös yrityksen toimintasegmentit, ei sisälly pienempiä segmenttejä, eikä toiminta- tai raportointisegmenttien määrittämistä ole tarkemmin avattu myöskään vuoden 2019 tilinpäätöksen laatimisperiaatteissa. Liiketoimintayksiköt siis ovat hyvin eri aloilla (ilmailu, tieliikenne, polymeerit ja kemikaalit) toimivia, Nesteen viestinnän perusteella itsenäisiä liiketoimintayksikköjä. Neste ei ole perustellut, miksi ylin operatiivinen

päätöksentekijä ei tarkastelisi näiden yksiköiden tulosta säännöllisesti, ja miksi segmenttikohtaisia tuloksia ei ole esitetty. IFRS 8 -standardin mukaiset toimintasegmenttien kriteerit näille liiketoiminnoille ulkoisen perustelun tarkastelun perusteella täyttyvät. Liiketoimintayksiköiden voisi olettaa olevan myös itsenäisiä rahavirtaa tuottavia yksiköitä arvonalentumistestauksessa, mutta näin ei myöskään ole. Vuoden 2018 liikearvon arvonalentumistestauksessa myös raportointisegmenttien ulkopuolelle ”Muut”-segmenttiin on kohdistettu liikearvoa, ja kaksi raportointisegmenttiä on yhdistetty IAS 36:n säädösten vastaisesti yhdeksi rahavirtaa tuottavaksi yksiköksi. Nykytilanteessa Nesteen liikearvon määrä on erittäin vähäinen, joten näistä raportointipuutteista segmenttien määrittämisessä ja liikearvon arvonalentumistestauksesta ei aiheudu yrityksen kokoon nähden merkittäviä virheellisyyden riskejä liikearvon osalta. Mikäli Neste kuitenkin kasvaisi yritysostoin, raportointisegmenttien virheellinen yhdistely mahdollistaisi liikearvon puolustamisen. Toimintasegmenttien tulosta ei voisi myöskään arvioida liikearvon alaskirjaustarpeen kannalta, koska toimintasegmenttitasoista informaatiota ei standardeja tulkiten ole saatavilla. Lisäksi Muut -segmenttiin kohdistettujen kulujen ja tuottojen määrä on varsin merkittävä. Segmenttitietojen yleisen läpinäkyvyyden kannalta segmenttikohtaisten tietojen peittely on kuitenkin harmillista.

Wärtsilässä oli tarkasteluaikana 2017-2018 selkeä ristiriita organisaatiokaavion ja segmenttirakenteen välillä, mutta vuonna 2019 tehdyn organisaatiomuutoksen myötä organisaatio vaikuttaa vastaavan uutta segmenttirakennetta. Vuosina 2017-2018 Wärtsilällä oli kolme liiketoiminta-aluetta, joiden johtajat olivat yrityksen johtoryhmässä. Vuonna 2017 yritys myös luopui rahavirtaa tuottavista yksiköistä, joita sillä vielä vuonna 2016 oli ollut kolme. Näin ollen yrityksellä oli vuodesta 2017 eteenpäin vain yksi toimintasegmentti, jolle kaikki liikearvo oli kohdistettu. Liikearvon määrä oli varsin merkittävä, ja liikearvon määrä myös lisääntyi yritysostojen myötä sekä vuonna 2017 että vuonna 2018. Wärtsilä myös puhuu liiketoimintakatsauksissaan alemman tason yksiköistä, ja niitä sisältyy sen liiketoiminta-alueisiin. Esimerkiksi vuonna 2018 Wärtsilä myi pumppuliiketoimintansa, jonka se oli ostanut vuonna 2012, ja vuosikertomuksista päätellen kyseessä oli eriteltävissä oleva, ulkoa ostettu liiketoiminta, koska se myytiin myös kokonaisena liiketoimintana eteenpäin. Wärtsilän liiketoimintakatsauksessa kerrotaan myös Marine Solutions – liiketoiminta-alueen rakentuvan itsenäisistä liiketoimintalinjoista, joilla on täysi vastuu myynnistä, tutkimus- ja kehitystyöstä,

suunnittelusta, hankintatoimesta ja valmistuksesta. Tämä määritelmä täyttää kaikilta osin IFRS 8 -segmentin toimintasegmentin kriteerit, samoin kuin IAS 36:n mukaisen rahavirtaa tuottavan yksikön tunnuspiirteet. Kuitenkin vuosina 2017-2018 Wärtsilä esitti vain yhden toimintasegmentin tuloksen, ja liikearvo testattiin konsernitasolla. Liikearvon määrä vuonna 2018 oli 1,355 miljardia euroa, eli 22% Wärtsilän taseen loppusummasta. Tällaisen lähestymistapa mahdollistaa liikearvon alaskirjausten välttämisen erittäin hyvin, koska konsernitasolla hyvin suoriutuvat yksiköt kompensoivat tappiollisten segmenttien tuloksia tehokkaasti.

4.2 Rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrittely ja yhteys toimintasegmentteihin

Yrityksen IFRS 8 -segmentin mukaisten raportoitavien segmenttien ja IAS 36 -standardin mukaan määritettyjen, liikearvon arvonalentumistestauksessa käytettävien rahavirtaa tuottavien yksiköiden yhteys tulisi tutkielmassa läpikäydyn teorian pohjalta olla selkeästi todennettavissa. Tärkein yhdistävä tekijä on IAS 36.80, jonka mukaan liikearvo tulee kohdentaa alimmillaan sellaiselle tasolle, jolla sitä johdon raportoinnissa seurataan sisäisesti, ja enintään ensimmäisessä vaiheessa määritetyn toimintasegmentin tasolle.

Suurimmat ongelmat tämän asian todentamisessa tutkielman kohteena olleissa yrityksissä johtuivat kappaleessa 4.1.1 esitetyistä tuloksista. Toimintasegmenttien ja raportointisegmenttien määrittelystä ei pääosin ollut saatavilla riittävän laadukkaita liitetietoja. Mikäli asiaa lähestyy pelkästään IAS 36 -standardin näkökulmasta olettaen, että tilinpäätösinformaation laatijat tuntevat kaikki standardien säädökset, on olemassa kehäpäättelyn vaara. Mikäli kuitenkin tällainen päättelyketju tehdään, ja raportointipuutteiden oletetaan olevan ainoastaan liitetietojen tai sanamuotojen tasolla, tulisi liikearvon arvonalentumistestauksessa käytettyjen rahavirtaa tuottavien yksiköiden (tai niiden ryhmien) vastaavasti olla yrityksen IFRS 8 -standardin mukaisia toimintasegmenttejä.

Segmenttien ja rahavirtaa tuottavien yksiköiden yhteyden todentamista vaikeutti myös kappaleessa 4.1.2 läpikäyty ”Muut” -segmenttiin liittyvä epäsymmetria

arvonalentumistestauksen ja segmenttiraportoinnin välillä. Liikearvon arvonalentumistestauksessa konsernin yhteiset kulut tulee kohdistaa rahavirtaa tuottaville yksiköille. Myös ESMA on havainnut tässä ongelmia, ja Finanssivalvonta (2013, 8-10) on ottanut asian esille myös Suomessa. IAS 36.39 määrittää, että kaikki omaisuuserien jatkuvasta käytöstä vääjäämättä syntyvät rahavirrat tulee kohdistaa rahavirtaa tuottaville yksiköille. Esimerkiksi Neste ilmoittaa, että Muut -segmenttiin on yhdistetty konsernin yhteiset toiminnot, kuten uudet liiketoiminnat, talous ja strategia, henkilöstö ja turvallisuus, vastuu ja yhteiskuntasuhteet, teknologia, viestintä, brändimarkkinointi sekä lakiasiat sekä suunnittelupalveluja tarjoava Neste Engineering Solutions ja yhteisyritys Nynas Ab. Tämän tyyppiset konsernille yhteiset toiminnot olivat useissa muissakin yhtiöissä segmenttiraportoinnin ulkopuolella.

Rahavirtaa tuottavia yksiköitä oli osassa tarkasteltavia yrityksiä (esimerkiksi Kesko, UPM-Kymmene Oyj ja Stora Enso) määritelty toimintasegmenttejä alemmalle tasolle niin, että yhteys toimintasegmenttien ja rahavirtaa tuottavien yksiköiden välillä oli selkeästi todennettavissa, vaikka toimintasegmenttien yhdistämistä raportointisegmenteiksi ei pystynytkään kaikilla näistä yhtiöillä arvioimaan.

Huhtamäellä ja KONEella toimintasegmenttien ja rahavirtaa tuottavien yksiköiden välinen yhteys oli hankalimmin todettavissa. KONE ilmoitti, että rahavirtaa tuottava yksikkö on yhtiön johtamisjärjestelmää ja johtamisrakennetta mukaillen tyypillisesti maakohtainen yksikkö, jossa hankittu liiketoiminta sijaitsee. Konserni kuitenkin raportoi ainoastaan yhdessä toimintasegmentissä. Nämä maakohtaiset rahavirtaa tuottavat yksiköt, joista 24:lle on kohdistettu liikearvoa, on lisäksi ryhmitelty maantieteellisen jaon perusteella. KONEella on taseessaan keskimääräistä paljon enemmän liikearvoa, 17% taseen loppusummasta ja yhteensä 1,33 miljardia vuoden 2018 tilinpäätöksen mukaan. Vaikka KONEen mukaan CGU-kohtaiset kerrytettävissä olevat rahamäärät olivatkin keskimäärin 7,5-kertaiset kirjanpitoarvoihin nähden, ryhmittelyn takia tilinpäätösinformaation käyttäjän on hankalaa arvioida liikearvon arvonalentumistestausta, koska vastaavaa markkina-aluekohtaista tulostietoa ei ole saatavilla.

Myös Huhtamäki oli määrittänyt rahavirtaa tuottavat yksiköt toimintasegmenttejä alemmalle tasolle. Esimerkkinä vuonna 2018 Huhtamäki teki kaksi yritysostoa, joiden

liiketoiminta yhdistettiin sen toimintasegmentteihin taloudellisessa raportoinnissa. Rahavirtaa tuottavat yksiköt on kuitenkin määritetty toimintasegmenttejä alemmalle tasolle, ja ostetuista liiketoiminnoista muodostunut liikearvo on kohdistettu ”Yksiköt, joille kohdistettu liikearvo on vähäinen” -ryhmään. Näin ollen vaikka ostettu liiketoiminta onkin osa segmentti-informaatiota, siitä tehtävää arvonalentumistestausta on täysin mahdotonta ulkopuolisesta näkökulmasta arvioida jälkikäteen. *Kyseisten rahavirtaa tuottavien yksiköiden diskonttauskorot vaihtelevat välillä 8,8% - 30,4%.* IASB:n kehityshankkeissa on ollut vahvasti esillä, että tilinpäätösinformaatioon tulisi saada esille sellaisia elementtejä, joilla myös tilinpäätösinformaation käyttäjät pystyisivät arvioimaan tehtyjen yritysostojen onnistumista. Huhtamäen tapauksessa, mikäli on noudatettu IAS 36 -standardin säännöksiä ja kohdistettu liikearvo alimmillaan sellaiselle tasolle, jolla liikearvoa seurataan sisäisessä raportoinnissa, tämä tarkoittaa, että liikearvoja todella seurataan yksittäisten rahavirtaa tuottavien yksiköiden tasolla. Ulkopuolisen käyttäjän on myös erittäin hankalaa arvioida yritysostojen sopivuutta yrityksen liiketoimintaan, jos niistä saatavien synergiahyötyjen oletetaan olevan yrityksen raportointisegmenttejä selkeästi alhaisemmalla tasolla, eikä yritys voi kohdistaa muodostunutta liikearvoa suoraan sen toimintasegmenteille. On myös subjektiivisesti arvioiden mahdotonta arvioida, millä tasolla saadut synergiahyödyt tällaisessa tapauksessa ylipäätään voivat, ja miksi niistä on maksettu, mikäli ylemmän tason synergiahyötyjä ei ole tunnistettu. Vaikka liikearvon osuus yrityksen kokonaisliikearvosta onkin yksittäisellä rahavirtaa tuottavalla yksiköllä pieni, Huhtamäki on kohdistanut segmenttitasoa alemmalle tasolle vuoden 2018 lopussa 121,7 miljoonaa euroa liikearvoa, on tämä määrä lähes 80% yhtiön vuoden 2018 liikevoitosta. Liikevoittoon verrattuna erä on niin olennainen, että myös sijoittajilla pitäisi olla käytettävissään informaatiota tämän tyyppisten erien arviointiin.

4.3 Liikearvon arvonalentumistestaus

4.3.1 Käytetyt arvonmääritysmenetelmät ja niiden arviointi

Tässä luvussa läpikäytävää käsittelyä varten yhtiöt luokiteltiin liikearvon suhteellisen määrän perusteella viiteen subjektiivisesti määritettyyn kategoriaan. Tällä jaottelulla

voidaan arvioida, kuinka olennainen merkitys mahdollisilla havaituilla raportointipuutteilla, epäloogisuuksilla tai arvonalentumisviitteillä oli suhteessa yhtiöiden kokoon. Jaottelu on tehty vuoden 2018 lopun tasearvoilla. Luokitteluperuste ja tarkasteltavien yhtiöiden jakautuminen luokittelun mukaisesti on esitetty taulukossa 4. Analysoitavien yritysten yhteenlasketuista tase-arvoista 12,4% oli liikearvoa, mikä on otettu luokitteluperusteessa huomioon.

Taulukko 4: OMXH Large Cap-yhtiöiden liikearvointensiteetin luokittelu vuonna 2018

Liikearvon määrä taseen loppusummasta	**Liikearvon merkitys**	**Määrä / Yhtiö**
0-5%	Erittäin vähäinen	12
5-10%	Vähäinen	3
10-25%	Kohtalainen	11
25-50%	Suuri	6
>50%	Erittäin suuri	2
Kaikki yhteensä		**34**

Kerrytettävissä olevan rahamäärän määrittämisessä selkeästi yleisempi menetelmä oli käyttöarvoon perustuva arvonmääritysmenetelmä. Yhtiöistä 30 käytti käyttöarvoon perustuvaa menetelmää. Käyttöarvon ja käyvän arvon yhdistelmää käytti yksi yhtiö, Sampo, joka oli testannut Tanskan pörssiin listatun tytäryhtiön arvon käypään arvoon, eli tilinpäätöshetken osakekurssiin ja markkina-arvoon perustuen, kun muu arvonalentumistestaus oli tehty käyttöarvoon perustuen. Kojamo (ei lainkaan liikearvoa) ja Finnair (ei käytännössä lainkaan liikearvoa) ei ollut ilmoittanut liikearvon arvonalentumistestauksessa käytettävää menetelmää. Sanoman osalta arvonmääritysmenetelmä vaihteli vuosi vuodelta, ja sen liikearvon merkitys suhteessa yhtiön kokoon oli erittäin suuri, 59% taseen loppusummasta ja 122% yhtiön vapaasta omasta pääomasta vuonna 2018. Tarkastelua laajennettiin Sanoman osalta havaittujen epäloogisuuksien takia vuosille 2015-2019.

Vuonna 2016 Sanoma raportoi Sanoma Media BeNe-segmentillä liikearvoa 1,30 miljardia euroa. Tälle segmentille oli vuonna 2015 kirjattu 56 miljoonaa euroa, eli oli selkeästi havaittavissa, että segmentin tulontuottokyky oli alentunut. Vuonna 2016

käyttöarvoon perustuvalla arvonalentumistestauksessa liikearvosta ei kuitenkaan tehty alaskirjauksia. Vuonna 2017 tähän segmenttiin kuulunut 67 prosentin osuus hollantilaisesta TV-yhtiö SBS:stä myytiin, ja yrityskaupan kokonaisvaikutus Sanoman nettotulokseen oli *-286 miljoonaa euroa*. Samalla kirjattiin pois tähän TV-yhtiöön liittyvää liikearvoa 715 miljoonaa euroa. Käyttöarvoon ja johdon viiden vuoden ennusteisiin perustuva arvonmääritys oli *vain joitain kuukausia aiemmin* osoittanut, ettei liikearvoon kohdistu arvonalentumistarpeita, mikäli käyttökate ei laskisi kolme prosenttia alle suunnitellun vuositason. Jälkikäteen tarkasteltuna IAS 36.19 mahdollistama arvonmääritysmenetelmän valinta siis mahdollisti yhtiön kokoon nähden todella suuren mittaluokan arvostusvirheen yhtiön taseessa.

Vuoden 2017 yritysmyyntien jälkeen Sanoma Media BeNe-segmentille jäi liikearvoa 581 miljoonaa euroa, ja arvonalentumistestauksesta annetut liitetiedot ovat erittäin epäselvät, eikä käytetystä menetelmästä voi saada täyttä varmuutta. Vuoden 2017 tilinpäätöksessä yhtiö on ilmoittanut arvioineensa kerrytettävissä olevan rahamäärän perustuen käypään arvoon, vähennettynä myynnistä aiheutuneilla kuluilla. Kaikki liitetiedot yhtiö on kuitenkin antanut kuten aiempana vuonna, eli herkkyysanalyysistä annetut tiedot näyttävät käyttöarvoon perustuvilta. Vaikka Sanoma ilmoittaa käyttäneensä käypään arvoon perustuvaa arvonmääritysmallia, liitetiedoissa ei ole kerrottu, millaisia ulkoisia verrokkihintoja yritys on hankkinut, mistä ne on hankittu, ja miten niitä on testattu. Koska liiketoimintaan kuului esimerkiksi painettavaa mediaa, joka on varsin taantuva ala, käypään arvoon perustuvan arvonmääritystavan käyttäminen on kyseenalaista. Lisäksi on huomioitava, että Sanoma oli samana vuonna kirjannut käyvällä arvolla tehdystä yritysmyynnistä lähes 300 miljoonan euron tappion samassa segmentissä. Kerrytettävissä olevan rahamäärän on kuitenkin Sanoma BeNe-segmentillä kerrottu ylittäneen kirjanpitoarvo 11-20 prosentilla.

Vuonna 2018 Sanoma Netherlands -nimiseksi muutettu segmentti teki selkeästi positiivisen tuloksen, ja myös sen segmenttitiedoissa esitetty liiketoiminnan rahavirta oli positiivinen. Segmentissä tapahtuneiden muutosten takia vuoden 2018 tulosta on hankalaa arvioida arvonalentumistestauksessa annetun arvonmäärityksen valossa, koska arvonmäärityksen sanottiin perustuneen käypään arvoon. Kuitenkin vuoden 2018 tilinpäätöksessä Sanoma oli pystynyt vaihtamaan takaisin aiempaan johdon ennusteisiin

perustuvaan käyttöarvopohjaiseen arvonalentumistestaukseen. Segmentillä ei tehty alaskirjauksia vuonna 2018, ja liikearvoa segmentillä oli edelleen 576 miljoonaa euroa.

Vuonna 2019 Sanoma ilmoitti myymänsä koko Sanoma Netherlands -liiketoimintasegmentin. Vuoden 2019 tilinpäätöksen valmistuessa liiketoiminnan myyntiä ei vielä oltu saatettu päätökseen, mutta vuoden 2019 tulokseen oli kirjattu alustava 105,1 miljoonan euron myyntitappio, joka sisältää divestointiin liittyvät transaktiokustannukset. Segmentin tulos oli selkeästi tappiollinen vuonna 2019, ja segmentin luvut on esitetty myytävänä olevissa omaisuuserissä. Yhteensä Sanoma siis on joutunut kirjaamaan Hollannin ja Belgian liiketoiminnoista vuosina 2015-2019 arvonalentumisten tai yrityskauppojen kautta lähes 450 miljoonan euron tappiot. Esimerkiksi vuoden 2018 vuosikertomuksesta ei saanut viitteitä liikearvon arvonalentumisesta. Sanoman tulos ennen veroja oli vuonna 80,3 miljoonaa euroa ilman lopetettuja toimintoja ja 13,3 miljoonaa euroa ottaen huomioon lopetetut toiminnot. Voidaan siis perustellusti sanoa, että liikearvon arvostuksesta johtuvat alaskirjaukset ovat olleet yhtiön tuloksentekokykyyn ja yhtiön kokoon nähden erittäin suuria, eikä meneillään olevan myyntiprosessin tappioista ole vuoden 2020 alussa vielä lopullista tietoa.

4.3.2 Herkkyysanalyysin käyttökelpoisuus

Tutkielman kohteena olleiden yhtiöiden arvonalentumisesta annetut herkkyysanalyysit käytiin läpi vähintään vuosilta 2017-2018, mutta epäjohdonmukaisuuksia, selkeiltä näyttäviä raportointivirheitä tai merkittäviä uudelleenjärjestelyjä sisältäneet yhtiöt käytiin läpi tätä laajemmalla otoksella. Herkkyysanalyysin käyttökelpoisuutta arvioitiin subjektiiviseen näkemykseen ja IAS 36 -standardin vaatimusten noudattamiseen perustuen viisiportaisella asteikolla. Tällä pyrittiin tunnistamaan sitä, ovatko suhteellisesti paljon liikearvoa sisältävien yritysten arvonalentumistestauksesta antamat liitetiedot paremmalla vai huonommalla tasolla kuin yritysten, joilla liikearvon määrä on vähäinen.

Luokittelu tehtiin seuraavin perustein, ja luokissa oli tyypillisesti tässä kuvattuja piirteitä: 1) Liitetiedoissa on merkittäviä puutteita, jolloin on tyypillisesti ainoastaan selostettu

sanallisesti, että liikearvoja on testattu arvonalentumisen varalta, ja johdon katsomat kohtuulliset muutokset käytetyissä parametreissa eivät johtaisi arvonalentumiseen. Myös muut merkittävältä näyttäviä virheitä sisältäneet liitetiedot on luokiteltu tähän kategoriaan. 2) Liitetiedoissa on kohtalaisia puutteita, jolloin on tyypillisesti annettu vain joitakin määrällisiä arvoja, esimerkiksi käytettyjä kasvuprosentteja tai käytetty diskonttauskorko joillekin tai kaikille yksiköille, mutta itse herkkyysanalyysiä ei ole avattu. Liikearvojen arvonalentumistarvetta tai siihen johtavia muutoksia ei voi helposti arvioida. 3) Liitetiedot ovat analysoidussa ryhmässä keskimääräisellä tasolla. Tyypillisesti kerrytettävissä olevan rahamäärän arvioimisessa käytetty menetelmä on avattu, ja on kerrottu, mitkä ovat keskeiset analyysissä käytetyt tekijät. On myös annettu herkkyysanalyysin suorittamisesta jonkinlaisia tietoja, esimerkiksi niin, että ennusteissa käytettyjä parametreja on testauksessa muutettu x %, ja tämä ei ole johtanut arvonalentumisiin. Tyypillisesti vertailua edellisenä vuonna käytettyihin ennusteprosentteihin ei ole saatavilla. 4) Liitetiedot ovat keskimääräistä paremmalla tasolla. Kohdassa 3 esitettyjen asioiden lisäksi on esitetty prosentteina tai euroina, minkä suuruiset muutokset käytetyissä oletuksissa johtaisivat arvonalentumiseen. Tyypillisesti myös vertailu edellisenä vuonna käytettyihin oletuksiin on saatavilla. 5) Liitetiedot ovat erinomaisella tasolla, eli tyypillisesti on kerrottu, minkä kokoiset muutokset kussakin prosentissa johtaisivat siihen, että kerrytettävissä oleva rahamäärä olisi kirjanpitoarvon tasolla, ja lisäksi on kerrottu, minkä suuruinen muutos johtaisi siihen, että liikearvo menettäisi arvonsa kokonaan. Lisäksi vertailu edellisen vuoden herkkyysanalyysiin on selkeästi esillä, ja arvonalentumistestauksen tiedot ovat muutenkin yhdistettävissä segmentti-informaatioon niin, että liikearvon validiteettia voi pelkästään segmentti-informaatiota ja annettuja liitetietoja arvioimalla tarkastella. Tämä luokittelu on yhdistetty taulukossa 4 esitettyyn liikearvointensiteettiin, ja tulokset on esitetty taulukossa 5.

Taulukko 5: Herkkyysanalyysin käyttökelpoisuuden ja yhtiön liikearvointensiteetin välinen yhteys

	Liikearvon merkitys					
Herkkyysanalyysin taso	**Erittäin vähäinen**	**Vähäinen**	**Kohtalainen**	**Suuri**	**Erittäin suuri**	**Yhteensä**
1 - Merkittäviä puutteita	3		2		1	6
2 - Kohtalaisia puutteita	5	1	3	1		10
3 - Keskimääräinen	2	1	2	1		6
4 - Hyvä	1		1		1	3
5 - Erinomainen	1	1	3	4		9
Kaikki yhteensä	**12**	**3**	**11**	**6**	**2**	**34**

Taulukosta 5 voidaan tulkita, että herkkyysanalyysin laadinnassa merkittäviä puutteita sisältävistä yrityksistä vain yhdessä liikearvon määrä on erittäin suuri. Kyseinen yritys on Sanoma, ja siihen liittyvät havainnot on raportoitu kappaleissa 4.3.1 ja 4.3.3. Lisäksi on yksi kohtalaisia puutteita sisältävä yritys, jonka liikearvon merkitys on suuri. Tämä yritys on Konecranes, ja myös siihen liittyvät havainnot on avattu kappaleessa 4.3.4. Mikäli liikearvon merkitys yrityksessä oli suuri tai erittäin suuri (yhteensä kahdeksan yritystä), näistä yrityksistä viisi raportoi keskimääräistä paremmat liitetiedot. Tarkasteltavasta aineistosta, ja näistä kyseisistä yrityksistä oli selkeästi havaittavissa yhteys myös tilintarkastuskertomukseen. Liikearvon määrä oli raportoitu lähes kaikissa paljon liikearvoa sisältävissä yrityksissä osana tilintarkastuskertomusta tilintarkastuksen kannalta keskeisenä seikkana. Mahdollisesti tästä syystä myös liitetietojen laatu oli keskimääräistä parempi. Nämä löydökset ovat linjassa luvussa 3.4.5 esitettyjen aiempien tutkimustulosten (Carlin & Finch 2011, Md, Rahman & Abu 2014) kanssa.

Kokonaisuutena tarkastellen ainoastaan tasolle 5 luokitelluissa yhdeksässä yrityksissä liikearvosta, liikearvon arvonalentumistestauksesta ja siihen liittyvästä herkkyysanalyysistä annetut liitetiedot olivat sillä tasolla, että liikearvon arvostusta voisi ilman merkittävää vaivannäköä ja useamman vuosikertomuksen rinnakkaista lukemista pystyä arvioimaan. Tyypillistä herkkyysanalyysille oli esimerkiksi, että

arvonalentumistestauksessa käytetyt tunnusluvut tai oletukset olivat sellaisia, ettei niitä pystynyt ilman vaivannäköä ja erillisiä taulukoita yhdistämään segmentti-informaatioon. Esimerkiksi Metso esitti rahavirtaennusteissaan ja arvonalentumistestauksessa EBITDA-tunnusluvun, jonka sisältöä ei oltu määritelty eikä esitetty segmentti-informaatiossa. Muutkin yritykset tyypillisesti käyttivät rahavirtaennusteiden laatimissa kuvatessaan tunnuslukuja, jotka eivät olleet yhteneväisiä segmentti-informaation kanssa; esimerkiksi nettokate, myyntikate-% ja käyttökate.

Usein segmenttien sisältöön oli myös tehty sen tyyppisiä muutoksia, etteivät raportointivuodet olleet keskenään vertailukelpoisia. Tyypillisimmin tällainen tilanne oli merkittävämmän yritysoston kohdalla. Mikäli segmentille, johon uusi yritysosto yhdistettiin, oli jo aiemmin kohdistettu liikearvoa, tämän segmentin vertailukelpoista kasvua ja sitä kautta edellisen vuoden herkkyysanalyysissä esitettyjen herkkyyksien toteumaa ei voi arvioida ilman merkittävää vaivannäköä. Vaikutti siltä, että segmenttien liikevaihdot kyllä useassa tapauksessa kasvoivat johdon ennusteissa esitettyä vauhtia, mutta kasvu ei suinkaan ollut orgaanista vaan se johtui uusista yritysostoista. Ensimmäisenä vuonna hankituista liiketoiminnoista annettiin riittävät liitetiedot, mutta tämän jälkeen oli haastavaa arvioida, mikä osuus segmenttien kasvusta oli orgaanista ja mikä yritysostoista johtuvaa.

Joitain pienempiä liiketoimintoja saatettiin myös siirtää segmentistä toiseen. On mahdollista, että tällaisten muutosten taustalla oli niin kutsuttu liikearvon puolustaminen, koska samalla saatettiin poiketa myös IAS 36 -standardin johdonmukaisuuden periaatteesta rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrittämisessä, eikä tästä annettu mitään liitetietoja. Näin oli esimerkiksi Nordean vuosien 2017-2018 raportoinnissa. Rahavirtaa tuottavaksi yksiköksi ainakin vuosina 2016-2017 määritetty Shipping, Offshore & Oil Services esitettiin vuoteen 2017 saakka omana rahavirtaa tuottavana yksikkönään. Vuodesta 2016 vuoteen 2017 yksikön tuotot olivat selkeästi pienentyneet, mutta herkkyysanalyysissä ei vielä mainittu mahdollisesta arvonalentumisesta. Vuonna 2018 tämä rahavirtaa tuottava yksikkö oli yhdistetty toiseen, kasvavaan toimintasegmenttiin. Vaikka Shipping, Offshore & Oil Services oli aiemmin täyttänyt rahavirtaa tuottavan yksikön määritelmän, yhdistämisen jälkeen se ei enää ollut oma rahavirtaa tuottava yksikkönsä. Yhdistelyn myötä syntyneellä toimintasegmentillä ei ennen yhdistämistä ollut kohdistettuna liikearvoa. Tässä tapauksessa on mahdollista, että

toimintasegmenttien yhdistämistä käytettiin liikearvon puolustamiseen, erityisesti ottaen huomioon kappaleissa 4.3.3 ja 4.3.4 esitetyt muut havainnot Nordeasta.

Myös aiemmin kappaleissa 4.1.2 ja 4.2 esitetty ”Muut” -segmentteihin liittyvä epäsymmetria vaikeuttaa arvonalentumistestauksen arviointia. Useat yritykset eivät jaa segmenttiraportoinnissa kaikkia konsernin kuluja segmenteille, minkä takia arvonalentumistestauksessa ja segmentti-informaatiossa esitetyt kannattavuudet voivat poiketa toisistaan. Lisäksi vaikutti olevan tyypillistä, että poikkeuksellisia eriä siivotaan segmentti-informaation ulkopuolelle. Tämä on toki mahdollista IFRS 8 -standardin säännösten nojalla, erityisesti, mikäli segmenttiraportoinnin ja johdon välinen yhteys on tilinpäätöksen laatimisperiaatteissa kuvattu. Voi olla esimerkiksi, että yritys ilmoittaa, että ylin operatiivinen päätöksentekijä seuraa segmenttien kannattavuutta vertailukelpoiseen liikevoittoon perustuen. Näin tehtiin esimerkiksi aineettomien hyödykkeiden arvonalentumisissa, liikearvojen alaskirjauksissa ja liiketoiminnan muissa kuluissa, etenkin jos ne olivat kertaluontoisia. Esimerkiksi liikearvon arvonalentumisia pystyttiin siis varsin hyvin peittämään sillä nojalla, että niiden ei katsottu kuuluvan sellaiseen tunnuslukuun, jota organisaation ylin operatiivinen päätöksentekijä tarkastelee säännöllisesti. Esimerkiksi uudelleenjärjestelystä johtuvat kulut oli myös useimmiten kohdistettu konsernille, vaikka ne selkeästi olivat segmenttien liiketoiminnan uudelleenjärjestelyjä. Liitetiedoista ei ilmennyt, oliko nämä uudelleenjärjestelykulut otettu huomioon kerrytettävissä olevaa rahamäärää määritettäessä käytetyissä rahavirtaennusteissa.

Suurin periaatteellinen ongelma liikearvon arvonalentumistarpeen ulkopuoliseen arviointiin kuitenkin aiheutui siitä, ettei raportointisegmenteille ollut saatavilla läheskään aina mitään operatiivisen kassavirran arvioimiseen tarvittavaa tietoa. Liiketoiminnan rahavirta oli annettu vain hyvin harvoilla yhtiöillä segmenttitasolla, ja yleensä myöskään segmenttikohtainen informaatio ei ollut taseen osalta sillä tasolla, että nettokäyttöpääoman muutoksia olisi segmenttikohtaisesti voinut arvioida mitenkään laskemalla sitä tuloksen ja taseen eristä oma-aloitteisesti. Tämän suuntaisia aiemmin saatuja tutkimustuloksia on esitetty tutkielman luvussa 2.2.1. Myös liiketoimintaan suoraan liittyvien velkojen ja varojen jakaminen segmenteille oli puutteellista, ja suuri osa varoista oli useimmiten kokonaan kohdistamatta segmenteille. Nettokäyttöpääoman muutokset eivät myöskään useimmiten olleet esillä liikearvon

arvonalentumistestauksessa, vaikka kasvu- ja kannattavuusprosentit olivat korkeita. Näin ollen ei ollut mitenkään mahdollista arvioida sitä, minkälaisia oletuksia johdon ennusteissa oli segmenttikohtaisesti tehty nettokäyttöpääoman, erityisesti vaihto-omaisuuden ja myyntisaamisten osalta.

Yhteenvetona tarkasteltaville yrityksille oli hyvin tyypillistä, ettei liikearvon arvonalentumistestauksesta ja siihen liittyvästä herkkyysanalyysistä voinut arvioida johdon tekemiä oletuksia. Useimmiten liikearvon kerrytettävissä olevan rahamäärän kerrottiin ylittävän kirjanpitoarvot *selkeästi*, ja mikään johdon näköpiirissä oleva *kohtuullinen muutos käytetyissä parametreissa* ei johtaisi arvonalentumiseen. Termejä ”selkeästi” ja ”kohtuullinen muutos” tai vastaavassa tarkoituksessa käytettyjä muita ilmaisuja ei voinut riittävällä tarkkuudella arvioida.

4.3.3 Raportoidut viitteet arvonalentumisesta

Luvussa 3.3.6 on kuvattu, minkä tyyppisiä viitteitä omaisuuserien ja liikearvon arvonalentumisesta yhteisöjen tulisi seurata, ja minkä tyyppisten sisäisten viitteiden tulisi johtaa arvonalentumistestauksen suorittamiseen välittömästi. Yhtenä näistä viitteistä on mainittu yksikön taloudellisen suorituskyvyn heikkeneminen. Kokonaisuutena tarkastellen, mikäli raportointisegmentin tuloksentuottokyky oli heikentynyt, tämä vaikutti ennemminkin johtavan uudelleenjärjestelyihin segmentin rakenteessa ja johdossa, eikä ylimääräisestä arvonalentumistestauksesta tällaisessa tapauksessa raportoitu. Liikearvot oli sen sijaan kohdistettu segmenteille uudelleen IAS 36 -standardin periaatteita noudattaen. Tarkasteluajanjaksolle kuitenkin mahtui joitakin alaskirjauksia ja raportoituja viitteitä arvonalentumisista. Näitä oli Sanomalla, Keskolla, Nordealla ja Cargotecillä.

Sanoman arvonalentumiset liittyivät Sanoma Media BeNe, eli myöhemmin Sanoma Media Netherlands -segmenttiin, josta kirjattiin vuosina 2015-2019 lähes 450 miljoonan euron arvonalentumis- ja myyntitappiot, jotka eivät ole vielä kaikilta osin lopullisia. Sanomaan liittyvät havainnot on käyty läpi luvussa 4.3.1.

Kesko ilmoitti vuonna 2017 14,5 miljoonan euron arvonalentumistappiosta K-Rauta Venäjän rahavirtaa tuottavalla yksiköllä. Liikearvo kirjattiin kokonaisuudessaan kerralla alas, eikä arvonalentumisviitteistä oltu mainittu vuoden 2016 tilinpäätöksen liitetiedoissa. Venäjän liiketoiminta kuitenkin mainittiin herkimpänä oletuksissa tapahtuville muutoksille. Vastaavasti myös Keskon Norjan Byggmakker-liiketoimintaan liittyvän tuotemerkin ja liikearvon arvo on raportoitu samalla tavalla joka vuosi herkimpänä oletuksissa tehtäville muutoksille. Vuoden 2019 lopussa tälle yksikölle oli allokoitu liikearvoa 98,9 miljoonaa euroa, ja lisäksi aineettomiin oikeuksiin kuuluvalle tavaramerkille 23,8 miljoonaa euroa. Kesko on myös järjestelmällisesti alentanut rahavirtaennusteessa vuosi vuodelta diskonttauskorkoja merkittävästi alaspäin kaikilla rahavirtaa tuottavilla yksiköillä. Myös autokaupan liikevoitto on pienentynyt tarkasteluajanjaksolla, ja arvonalentumistestauksessa käytettyjä ennusteita on vastaavasti alennettu vuosittain. Kuten tarkasteltavalle aineistolle oli tyypillistä, liikearvon alaskirjaustarvetta ei kuitenkaan voi ulkopuolelta tarkastellen arvioida. Herkkyysanalyysissä on ilmoitettu, että 0,9 prosenttiyksikön aleneminen käyttökatteen residuaalissa aiheuttaisi arvonalentumistilanteen autokaupan liikearvon osalta, ja 1,1 prosenttiyksikön lasku Byggmakkerin liiketoiminnan käyttökatteen residuaalissa aiheuttaisi arvonalentumisen. Käyttökateprosenttia ei ole kuitenkaan esitetty segmenttikohtaisissa tunnusluvuissa edes ylemmällä raportointisegmentin tasolla.

Nordea kirjasi vuonna 2018 161 miljoonan euron arvonalentumisen Venäjän pankkitoimintojen supistamiseen liittyen. Vuoden 2017 tilinpäätöksessä arvonalentumistestauksessa tehdyissä oletuksissa näiden liiketoimintojen kasvuprosentiksi oli arvioitu 0 prosenttia, mutta herkkyysanalyysissä liiketoiminnoista ei mainittu mitään. Alaskirjaus koski koko Venäjän pankkitoimintojen liikearvoa, ja siitä ei siis ollut ennalta nähtävissä olevia viitteitä. Nordean herkkyysanalyysissä kuitenkin ilmoitettiin vuonna 2017, että yhden prosenttiyksikön kasvu diskonttauskorossa ja yhden prosenttiyksikön lasku kasvuprosentissa johtaisi yhteensä 131 miljoonan euron alaskirjaukseen Life & Pensions -segmentissä. Vuonna 2018 kyseisen segmentin tuotot laskivat merkittävästi, eli yleisiä johdonmukaisuuden periaatetta noudattamalla ja IAS 36 -standardin säädöksiä noudattamalla Nordean olisi tullut kirjata 131 miljoonan euron arvonalentuminen. Life & Pensions – toimintasegmentille aiemmin kohdistettu liikearvo kuitenkin siirrettiin vuoden 2018 liikearvon arvonalentumistestauksessa kokonaan toiseen toiminta- ja raportointisegmenttiin alaskirjauksen välttämiseksi. Aikaisemmin

liikearvo oli kuulunut Asset & Wealth Management -raportointisegmentin alla olevaan Life & Pensions – toimintasegmenttiin, ja sieltä se siirrettiin Personal Banking -segmentin alle kuuluvalle Personal Banking Norway -toimintasegmentille. Vaikka Life & Pensions – toimintasegmentin toimintaa ei tarkastelun perusteella lopetettu tai yhdistetty organisaatiomuutoksen yhteydessä mihinkään, alaskirjausuhan alla ollut liikearvo allokoitiin uudelleen, siirto toiseen segmenttiin perusteltiin sillä, että se kuvastaisi paremmin kassavirtojen muodostumista. Life & Pensions – toimintasegmenttiä kuitenkin kehitettiin aktiivisesti edelleen, ja siitä puhuttiin myös konsernijohtajan katsauksessa. IAS 36 -standardissa ei ole tällaisia muutoksia mahdollistavia säädöksiä, vaan liikearvoon tehtävät uudelleenallokointien tulisi lähteä liikkeelle joko uusien toimintasegmenttien määrittelystä, liiketoiminnan uudelleenjärjestelyistä tai liiketoimintojen myynnistä. Tehty muutos kannattavampaan segmenttiin on linjassa tutkielman teorialuvuissa esitettyjen tutkimustulosten kanssa. Nordean taseen loppusummaan verrattuna kyseisen arvonalentumisen suuruus olisi kuitenkin varsin merkityksetön.

Tarkastelemalla aineistoa pelkästään ulkoisesti, on mahdotonta sanoa, kuinka paljon agenttiteorian mukaisia motiiveja organisaatiomuutosten ja alaskirjausten välttelyn takana on. Tutkielman kohteena olleet yritykset käyttivät tyypillisesti keskeisenä tunnuslukuna esimerkiksi vertailukelpoista liikevoittoa ilman arvonalentumisia, ja tällaiset tunnusluvut olivat liiketoimintakatsauksissa eniten esillä. Organisaatio- ja segmenttimuutosten taustalla mahdollisesti osittain vaikuttavat liikearvon piilevät alaskirjaustarpeet kuitenkin vaikuttaisivat suoraan osakekohtaiseen tulokseen, yrityksen omaan pääomaan, yrityksen voitonjakokelpoisiin varoihin ja sitä kautta yrityksen arvostukseen pörssissä. Lähes kaikkien tutkielman kohteena olleiden yritysten johdolla on pitkän aikavälin osakepohjainen kannusteohjelma, joissa tyypillisesti kompensaation määrä riippuu joko osakekohtaisesta tuloksesta tai yrityksen arvon kehityksestä julkisessa kaupankäynnissä. Vaikka taustalla olisivatkin pelkästään liiketoiminnalliset motiivit, oikea-aikaisesti tehdyt organisaatiomuutokset ja segmenttien yhdistämiset mahdollistavat samalla myös liikearvon puolustamisen, mikäli sitä on aiemmin kohdistettu taantuvalle toimintasegmentille.

4.3.4 Havaitut viitteet mahdollisista arvonalentumisesta

Aiemmassa luvussa esitettyjen ilmeisen esillä olevien arvonalentumisviitteiden ja kirjattujen arvonalentumisten lisäksi arvonalentumistestauksessa annettuja ennusteita tarkastelemalla ja segmenttitietoja vertailemalla oli mahdollista havaita muitakin epäloogisuuksia, joita oli luvussa 4.3.3 esitettyjen Keskoon ja Nordeaan liittyvien havaintojen lisäksi Konecranesilla, Cargotecilla, YIT:llä ja Fiskarsilla. Pääasiassa epäloogisuudet liittyivät herkkyysanalyysissä käytettyjen oletusten toteutumattomuuteen ja ennusteiden muuttamiseen taloudellisen suorituskyvyn muuttuessa.

Konecranes ilmoitti käyttöarvolaskennan keskeisimmiksi oletuksiksi viiden vuoden jaksolle tehdyn myynnin vuotuisen kasvuprosentin ja diskonttauskoron. Rahavirtaa tuottavien yksiköiden ja raportointisegmenttien välinen yhteys oli helposti todennettavissa, ja vuosille 2017-2019 tehdyn tarkastelun perusteella kolmen merkittävimmän yksikön ennusteet eivät pääosin toteutuneet. Vuonna 2017 esitetty pitkän aikavälin vuotuinen kasvuennuste Satamanosturit -yksiköllä oli kahdeksan prosenttia, ja kahdessa vuodessa se oli laskettu viiteen prosenttiin. Teollisuuslaitteet-yksiköllä, joka vuonna 2019 oli selkeästi tappiollinen, ennusteita ei muutettu, mutta tarkasteluaikana 2017-2019 niihin ei päästy yhtenäkään vuonna. Konecranes ei ennusteiden vuosittaisesta alentumisesta ja yhden segmentin tappiollisuudesta huolimatta ole kirjannut yhtäkään arvonalentumista, eikä vuoden 2019 herkkyysanalyysien perusteella alaskirjaustarvetta ollut ilmennyt. Herkkyysanalyysistä ei kuitenkaan voi arvioida, kuinka lähellä yksiköiden kerrytettävissä oleva rahamäärä on niiden kirjanpitoarvoja. Tulokset on kootusti esitetty taulukossa 6.

Taulukko 6: Konecranesin arvonalentumistestauksessa käytettyjen oletusten muutos

Rahavirtaa tuottava yksikkö	Kasvu-ennuste 2017->	Toteutunut kasvu 2017-2018	Kasvu-ennuste 2018->	Toteutunut kasvu 2018-2019	Kasvu-ennuste 2019->	Liikearvon määrä 2019 MEUR	Liikevoitto 2019
Teollisuuslaitteet	3 %	2,55 %	3 %	1,10 %	3 %	139,70	-5,20 %
Teollisuusnosturihuolto	6 %	0,57 %	7 %	5,80 %	6 %	560,50	15,50 %
Satamanosturit	8 %	4,00 %	7 %	9,50 %	5 %	163,40	6,40 %

Cargotecin MacGregor-segmentin herkkyysanalyysissä vuonna 2017 kaikkien kolmen keskeisen muuttujan yhtäaikainen muutos laski segmentin käyvän arvon kirjanpitoarvoa

alhaisemmaksi. Segmentti on ollut tarkasteltuna aikana 2016-2019 jatkuvien uudelleenjärjestelyjen kohteena, mutta siitä huolimatta sille ei ole kirjattu ainuttakaan liikearvon alaskirjausta. Liitetietoja tarkastelemalla on epäselvää, miten segmentin kokoon nähden erittäin suuret uudelleenjärjestelykustannukset on otettu kerrytettävissä olevan rahamäärän ennusteissa huomioon, ja kuinka ne alun perin on arvioitu. MacGregor -segmentin liikevaihto oli laskenut 26 prosenttia vuodesta 2016 vuoteen 2017. Myös tuloskehitys oli negatiivista.

Cargotecin MacGregor -segmentille annettiin 2017 arvonalentumistestauksessa kuitenkin selkeät liitetiedot siitä, minkä tyyppiset muutokset johtaisivat alaskirjaustarpeisiin. Näitä olivat samanaikainen liikevaihtoennusteen lasku 10%, odotetun liikevoittomarginaalin lasku 1,9 prosenttiyksikköä ja käytetyn diskonttauskoron nousu 2,0 prosenttiyksikköä. Kun näitä verrataan toteumaan, vuonna 2018 yksikön vertailukelpoinen liikevaihto oli laskenut 15%, ja vertailukelpoinen liikevoitto oli ilman uudelleenjärjestelykuluja tippunut 1,9 prosentista 0 prosenttiin. Diskonttauskorkoa ei ollut mahdollista arvioida. Kaikki Cargotecin ilmoittamat alaskirjaukseen johtavat muutokset siis tapahtuivat, mutta alaskirjausta ei tehty. Vuoden 2018 arvonalentumistestauksessa annettiin samantyyppiset herkkyydet, joiden kerrottiin johtavan arvonalentumiseen kuin vuoden 2017 oli annettu. Vuonna 2019 MacGregor-segmentin liikevoitto tippui -13,6%:iin liikevaihdosta, ja vertailukelpoinen liikevoitto oli -4,6% liikevaihdosta. Vertailukelpoinen tuloskehitys on esitetty taulukossa 7.

Taulukko 7: Cargotecin MacGregor-segmentin liikevaihdon ja vertailukelpoisen liikevoiton kehitys

Cargotec MacGregor	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Liikevaihto MEUR	778,4	575,3	538,1	611,5
Yritysostojen vaikutus			49,2	49,9
Vertailukelpoinen liikevaihto MEUR		575,3	488,9	561,6
Vertailukelpoinen liikevaihdon muutos		-26 %	-15 %	+4%
Vertailukelpoinen liikevoitto		2 %	0 %	-5 %

Tässä vaiheessa Cargotec vaihtoi kerrytettävissä olevan rahamäärän määritysmenetelmän käypään arvoon myyntikuluilla vähennettynä. Muutosta on perusteltu sillä, että käyttöarvoon perustuva laskelma indikoi arvonalentumista, ja käypään arvoon perustuvassa mallissa esimerkiksi suunniteltujen tehostamistoimien vaikutus voidaan huomioida aikaisemmin, samalla tavoin kuin markkinaosapuolet ne huomioisivat. IAS 36:n mukaan liikearvosta ei tarvitse tehdä alaskirjausta, jos kummalla tahansa tavalla määritetty kerrytettävissä oleva rahamäärä ylittää omaisuuserien kirjanpitoarvon. Ottaen huomioon kuitenkin, että MacGregor-segmentille on kirjattu vuonna 2016 31,6 miljoonaa euroa, vuonna 2017 15,8 miljoonaa euroa ja vuonna 4,3 miljoonaa euroa uudelleenjärjestelykuluja, ja näiden uudelleenjärjestelyjen jälkeen segmentin liikevoitoksi muodostui -13,6 prosenttia liikevaihdosta, on ulkopuolisen tarkastelun myötä hankalaa samaistua Cargotecin johdon tekemiin subjektiivisiin oletuksiin segmentin käyvästä arvosta. Annettujen tietojen nojalla tiedot ovat selkeästi myös IAS 36.53A:n periaatteiden vastaisia, koska rahavirtaennusteisiin ei saa sisällyttää informaatiota, joka ei ole markkinaosapuolten tiedossa. Näin ollen johdon oletus siitä, että segmentti voisi uudelleenjärjestelyjen jälkeen olla voitollinen, ei oikeuta tällaisten oletusten käyttämiseen yksikön käyvän arvon määrittämisessä. Uudelleenjärjestelykulut ja liikevoiton kehitys vuosilta 2016-2019 on esitetty taulukossa 8. Liikearvoa MacGregor-segmentille on vuoden 2019 lopussa kirjattuna 493,6 miljoonaa euroa, mikä on selkeästi *enemmän kuin Cargotecin neljän vuoden yhteenlaskettu tulos tilikausilta 2016-2019*, 455 miljoonaa euroa.

Taulukko 8: Cargotecin MacGregor-segmentille kirjatut uudelleenjärjestelykulut ja liikevoiton kehitys vuosina 2016-2019

Cargotec MacGregor	**Uudelleenjärjestelykulut**	**Liikevoitto**
2016	-31,6	17,9
2017	-15,8	-4,3
2018	-4,3	0,1
2019	55,1	-83,3
Yhteensä MEUR	**3,4**	**-69,6**

YIT ilmoitti vuoden 2018 tilinpäätöksen liitetiedoissa, että kohtuulliset muutokset Asuminen Venäjä -segmentin rahavirtaennusteiden oletuksissa aiheuttaisivat

alaskirjauksen. Näitä olisivat myynnin kehitys -9%, projektikatteiden heikkeneminen 1,4%-yksikköä tai käyttöpääoman määrän kasvu 20%. Segmentin liikevaihto pieneni vuoteen 2019 12 prosenttia ja liikevoitto pieneni 25 prosenttia, eli selkeästi herkkyysanalyysissä esitettyjä muutoksia enemmän. Liikearvon alaskirjausta YIT ei kuitenkaan vuonna 2019 tehnyt, vaan segmentti siirrettiin esitettäväksi alas ajettavissa liiketoiminnoissa. Tämä mahdollistaa todennäköisesti rahavirtaennusteiden muokkaamisen suotuisasti niin, että liikearvoa ei välttämättä tarvitse kirjata alas. Tämän segmentin liikearvo 13,2 miljoonaa euroa on kuitenkin merkitykseltään erittäin pieni suhteessa YIT:n kokonaisliikearvoon ja yrityksen taseeseen.

Fiskarsin taseen loppusummasta oli vuoden 2018 lopussa 13% liikearvoa. Yhtiö on liikearvon arvonalentumistestauksessa tekemässään herkkyysanalyysissä ilmoittanut keskeisenä oletuksena liikevaihdon kasvuprosentin, jonka pitäisi olla keskimäärin 1%. Liikearvo on lähes kokonaisuudessaan kohdistettu Living-segmentille. Living-segmentin liikevaihto laski vuodesta 2017 vuoteen 2018 7,8 prosenttia, eli herkkyysanalyysin perusteella olisi voinut olettaa, ettei pitkän aikavälin keskimääräistä kasvua olisi enää mahdollista saavuttaa. Rahavirtaennusteissa käytettyjä ennusteita oli kuitenkin muutettu todella selkeästi, liikevaihdon kasvutavoite oli muutettu 1,0 %:ista 2,9%:iin eli lähes kolminkertaistettu. Samalla diskonttauskorkoa laskettiin merkittävästi, mikä nostaa rahavirtojen käyttöarvoa entisestään. Kun tästä siirryttiin vuoteen 2019, Fiskarsin Living-segmentin liikevaihto laski edelleen 5,5 prosenttia ja liiketulos laski peräti 60 prosenttia. Vuonna 2017 kolmen vuoden ennusteperiodille tehdyistä ennusteista ja keskimäärin tarvittavasta 1,0 prosentin liikevaihdon kasvuvauhdista on siis jääty selkeästi, liikevaihto on tippunut 13 prosenttia. Vuonna 2019 segmentille on kirjattu lisäksi 17 miljoonaa uudelleenjärjestelyyn liittyviä kuluja, eikä liitetiedoista ilmene, kuinka nämä on otettu liikearvon arvonalentumistestauksessa huomioon. Fiskarsin kannalta tämä liikearvoerä on varsin merkittävä, koska Living-segmentille kirjattu liikearvo, määrältään 217,8 miljoonaa euroa on 57 prosenttia yrityksen voitonjakokelpoisista varoista vuoden 2019 tuloksen perusteella keväällä 2020 maksettavan osingonjaon jälkeen. Liikearvon arvostus mainittiin tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastuksen kannalta keskeisenä seikkana, mutta siellä ei kerrottu siitä, oliko johdon tekemiä aiempien ennusteiden toteutumista tarkasteltu.

Fiskars kuitenkin ilmoitti jo vuonna 2019 vuosikertomuksessaan meneillään olevasta uudelleenjärjestelyohjelmasta ja uudesta raportointirakenteesta, joka otettiin käyttöön vuoden 2020 ensimmäisellä neljänneksellä. Liiketoiminta järjesteltiin uudelleen kolmeen liiketoimintayksikköön, ja myös yrityksen toimitusjohtaja jätti tehtävänsä. Kun Fiskarsin liikevaihtokehitystä ja konsernissa tapahtuneita muutoksia tarkastellaan kokonaisuutena muihin tutkielman havaintoihin peilaten, on mahdollista, että konsernissa on piileviä liikearvon alaskirjaustarpeita, joita pystytään uuden segmenttirakenteen, liikearvon uudelleenallokoinnin ja uusien ennusteiden myötä edelleen puolustamaan.

4.4 Liikearvointensiteetti OMXH Large Cap-yhtiöissä

Kokonaisuutena tarkastellen OMX Helsingin Large Cap-yhtiöissä tehtiin varsin paljon yritysostoja vuosina 2015-2019, mikä näkyy myös liikearvon kokonaismäärän kehityksessä. Liikearvon määrä kasvoi lähes 50 prosenttia 23,2 miljardista eurosta 34,2 miljardiin euroon viidessä vuodessa. Keskimääräinen liikevaihdon määrä taseen loppusummasta nousi myös 10,6 prosentista 12,2 prosenttiin. Kokonaisuutena ja keskiarvoin tarkastellen liikevaihdon merkitys tarkastelluissa 34:ssä yhtiössä ei siis ole valtava. Liikearvon alaskirjauksista johtuvat riskit voivat kuitenkin yhtiökohtaisesti olla erittäin suuria, ja ne voivat pienentää yrityksen voitonjakokelpoisia varoja, vaarantaa yrityksen osingonmaksumahdollisuudet ja vaikuttaa sitä kautta yrityksen arvoon pörssissä merkittävästikin. Liikearvointensiteetin kehitys vuosina 2015 – 2019 on esitetty kuvassa 3.

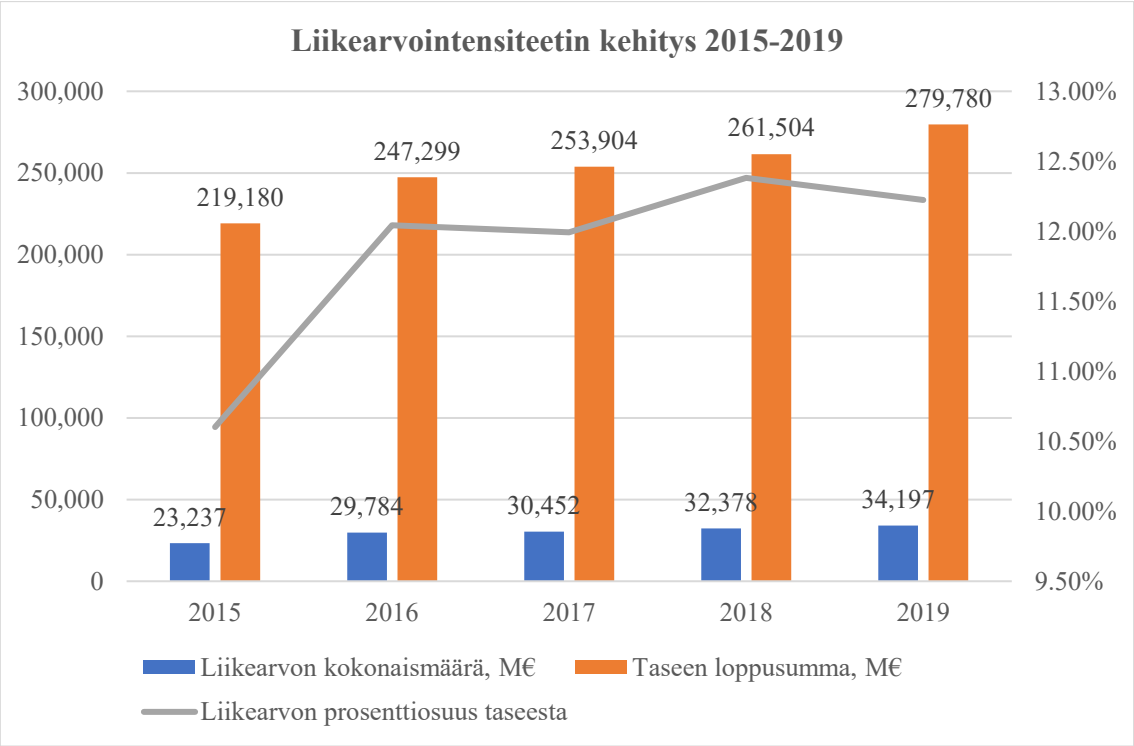

Kuva 3: Liikearvointensiteetin kehitys OMXH Large Cap-yrityksissä vuosina 2015 – 2019

Liikearvoa kuitenkin muodostui 34:ään yritykseen lähes 11 miljardia euroa. Keskimääräinen liikearvon lisääntyminen oli siis viidessä vuodessa yli 300 miljoonaa euroa yritystä kohti. Esitettyjen tulosten valossa liikearvoon liittyi useilla yrityksillä epävarmuutta. Segmenttikohtaiset varoja ja segmenttikohtaisia rahavirtalaskelmia ei usein ollut riittävällä tasolla saatavilla. IASB:n alustavasti esittävät muutokset tulevat selkeästi parantamaan liikearvon näkyvyyttä taseinformaatiossa, koska oma pääoma ilman liikearvoa tullaan todennäköisesti nostamaan yhdeksi raportoitavista tunnusluvuista. Vaikka liikearvon alaskirjaukset eivät olekaan kassavirtavaikutteisia eriä, ja tätä pyritään myös alaskirjausten tapahtuessa korostamaan, vaikuttavat ne suoraan osakekohtaiseen tulokseen, yrityksen voitonjakokelpoisiin varoihin ja sitä kautta yrityksen osingonmaksukykyyn.

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Yhteenveto tutkielman tärkeimmistä tuloksista

5.1.1 Segmenttiraportointi

Tutkimusongelmana oli tarkastella IFRS 8 -standardin mukaista toimintasegmenttien määrittämistä, kuinka se liittyy IAS 36 -standardin mukaiseen liikearvon arvonalentumistestaukseen, ja mitä tulkinnan- ja harkinnanvaraisuuksien aiheuttamia riskejä nämä standardit teoreettisesta näkökulmasta katsoen sisältävät. Näiden standardien pohjalta tarkasteltiin laajasti Helsingin Pörssiin listattujen 34:n Large Cap -yrityksen vuosien 2017-2018 tilinpäätöksiä liitetietoineen, vuosikertomuksia ja yritysten julkaisemia pörssitiedotteita. Tarkastelua laajennettiin tarvittaessa myös aiemmille vuosille ja osittain keväällä 2020 julkaistuun uutisointiin saakka.

Tutkielman teoriaosuudessa toimintasegmenttien määrittäminen todettiin erittäin harkinnanvaraiseksi prosessiksi, jossa keskeisessä roolissa on ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määrittäminen. IFRS 8 -standardiin liittyvässä tieteellisessä keskustelussa ja aiheesta tehdyissä tutkimuksissa on esitetty, ettei ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määritelmä standardissa vastaa aina reaalimaailmassa ainoastaan yhtä tahoa, koska operatiiviset ja strategiset päätökset saatetaan tehdä eri tasoilla. Toimintasegmenttien määrittelyn, niiden yhdistämisen ja niistä esitettävien tietojen laadun ja laajuuden tulisi kuitenkin perustua operatiiviselle päätöksentekijälle esitettävään informaatioon. Standardien tulkinnanvaraisuus oli ESMA:n (2011) mukaan johtanut Euroopassa siihen, että operatiivista päätöksentekijää ei oltu nimetty, tai se oli määritetty liian korkealle tasolle, mikä heikensi segmentti-informaation laajuutta ja käytettävyyttä. Myös IFRS 8 -standardin noudattamisessa segmenttien kaksivaiheisen määrittämisen osalta oli Finanssivalvonnan (2011) ja ESMA:n (2011) mukaan havaittu ongelmia.

Tutkielman kohteena olleessa aineistossa pääosa yhtiöistä oli määritellyt raportoitavat segmentit liiketoiminnalliseen jakoon perustuen. Ylin operatiivinen päätöksentekijä oli

kerrottu 27:ssä yrityksessä 34:stä, ja vain kuudessa yhtiössä tässä roolissa toimi konsernin hallitus. Ylimmän operatiivisen päätöksentekijän määrittämisen näkökulmaa tarkastellen vaikutti siltä, että segmenttien määrää ei tarkoituksellisesti rajattaisi määrittämällä konsernin hallitus ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi. Myöskään raportointi ainoastaan yhdessä segmentissä ei ollut selkeässä yhteydessä liikearvon korkeaan määrään.

Tarkastellun aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että IFRS 8 -standardin mukaista toimintasegmentin käsitettä ei olla täysin ymmärretty. Vain 11 yhtiötä 34:stä oli antanut raportointisegmenttien kaksivaiheisesta määrittämisestä riittävät liitetiedot. Yritykset eivät myöskään olleet kertoneet, millä perusteilla toimintasegmentit oli yhdistetty raportoitaviksi segmenteiksi. Suurimmista segmenttimuutoksista annettiin varsin hyvin liitetietoja, mutta pieniä muutoksia segmentteihin tehtiin ilman minkäänlaisia liitetietoja niin, että niiden vertailukelpoisuus vuosien välillä kärsi muutoksista. Havainnot ovat linjassa aikaisempien tutkimustuloksien kanssa. Negatiivinen segmenttikohtainen tuloskehitys oli yhteydessä tehtyihin organisaatiomuutoksiin, ja niihin liittyi myös henkilöstövaihdoksia. Segmenttikohtaisia tietoja tarkastelemalla havaittiin, että pidemmän aikavälin trendejä ei ole segmenttikohtaisesti mahdollista tarkastella, ja saatavilla oleva informaatio on muutoinkin usein rajallista erityisesti tase-informaation ja rahavirtalaskelmien osalta.

Yrityksen organisaatiokaavion ja segmenttiraportoinnin välinen yhteys oli pääosin hyvin todennettavissa. Muutamia selkeitä poikkeuksia kuitenkin oli havaittavissa. Mikäli konsernin hallitus oli määritetty ylimmäksi operatiiviseksi päätöksentekijäksi, yhteyttä ei pystynyt todentamaan. Lisäksi yhdessä yrityksessä yrityksen johtoryhmä toimi liiketoiminnallisen jaon perusteella, vaikka yrityksen toimintasegmentit oli määritetty maantieteellisen jaon perusteella. Kahdessa yrityksessä toimintasegmenttien johtajia oli ylimmälle operatiiviselle päätöksentekijälle raportoivassa johtoryhmässä enemmän kuin toimintasegmenttejä oli, eli vaikutti siltä, ettei segmenttirakenne vastannut yrityksen tosiasiallista johtamista.

5.1.2 Liikearvon kirjanpitokäsittely

Liiketoimintojen yhdistämisessä muodostuva liikearvo tulee IAS 36 -standardin mukaan kohdistaa rahavirtaa tuottaville yksiköille, jotka ovat enintään IFRS 8 -standardin mukaan määritettyjen toimintasegmenttien laajuisia. Näiden rahavirtaa tuottavien yksiköiden ja yhteisöjen segmenttiraportoinnin välillä tulisi olla selkeästi todennettavissa oleva yhteys. Kun liikearvo on merkitty taseeseen, rahavirtaa tuottavaa yksikköä, jolle liikearvo on kohdistettu, testataan vähintään vuosittain arvonalentumisen varalta. Diskontattuihin rahavirtoihin tai käypään arvoon perustuvaa arvonmääritystä verrataan omaisuuserän kirjanpitoarvoon, ja mikäli molemmilla tavoilla määritetty arvo on kirjanpitoarvoa alempi, arvonalentumistappio kirjataan, eikä sitä voi myöhemmin peruuttaa. Liikearvon alaskirjausten peruuttamattomuus ja IAS 36 -standardin sisältämät harkinnanvaraisuudet mahdollistavat tutkimustulosten mukaan johdon opportunistisen käyttäytymisen. Esitettyjen tutkimustulosten valossa liikearvosta tehdyt alaskirjaukset tehdään kerralla ja liian myöhään. On myös esitetty, että alaskirjauksia on mahdollista välttää siirtämällä kuluja ja tuottoja segmenttien välillä. Suurin johdon harkinnanvaraisuus kuitenkin sisältyy arvonalentumistestaukseen. Arvonalentumistestauksessa käytettävät rahavirtaennusteet ovat pitkälti johdon tekemiä, ja niistä annettavat liitetiedot voivat olla puutteellisia. Myös rahavirtaennusteiden diskonttaamisessa käytetty diskonttauskorkoa on vaikeaa arvioida kriittisesti ainoastaan, koska kaikki koron määrittämisessä tehdyt oletukset eivät ole tilinpäätöksen liitetiedoissa saatavilla.

Tutkielman empiirisessä osassa on tarkasteltu kaikki vuosina 2017-2018 liikearvosta, arvonalentumistestauksesta ja herkkyysanalyysistä annettu tilinpäätösinformaatio niiden laatimisperiaatteiden, raportoinnin johdonmukaisuuden sekä jatkuvuuden näkökulmista, keräten samalla myös määrälliset ja laadulliset tiedot niissä tapahtuneista muutoksista.

Liikearvon arvonalentumistestauksesta annettujen liitetietojen arviointi empiirisen aineiston pohjalta osoittautui haastavaksi pääsääntöisesti viidestä syystä: 1) Toimintasegmenttien määrittelyn puutteellisuuden takia yhteys segmentti-informaatioon ei aina ole todennettavissa. 2) ”Muut”-segmentissä segmenttitiedoissa esitetty informaatio on monenkirjavaa, ja segmenttiraportoinnin tiedot eivät tämän takia ole aina vertailukelpoisia CGU-tason informaation kanssa. 3) Liikearvon arvonalentumistestauksessa käytettyjä tunnuslukuja ei ole määritelty, ja on käytetty eri

tunnuslukuja kuin segmentti-informaatiossa on käytetty. 4) Segmenttikohtaiset tiedot eivät ole vuosien välillä vertailukelpoisia, koska esimerkiksi kaikki liikevaihdon kasvu ei ole orgaanista. 5) Rahavirtaennusteissa käytettyjä oletuksia muutetaan ja herkkyysanalyysista annetut tiedot ovat usein puutteellisia, eikä niistä selviä arvonalentumiseen johtavien muutosten suuruus.

Yhtiöt jaettiin suhteellisen liikearvon määrän perusteella viiteen kategoriaan havaintojen merkityksellisyyden arvioimiseksi. Yritysten liikearvon arvonalentumistestauksesta antamat liitetiedot arvioitiin subjektiivisesti, ja jaettiin niiden kattavuuden perusteella viiteen kategoriaan. Tällä kategorisoinnilla pystyttiin havaitsemaan, että herkkyysanalyysin laadinnassa merkittäviä puutteita sisältäneitä, erittäin korkean liikearvointensiteetin yrityksiä oli vain yksi. Kokonaisuutena tarkastellen korkea liikearvon määrä vaikutti pääosin olevan yhteydessä hyvälaatuisiin ja kattaviin liitetietoihin. Tämän tyyppisiä tutkimustuloksia on saatu myös aiemmin. Kaikista suurin periaatteellinen ongelma koko tarkastelun tekemiseen muodostui siitä, ettei segmenttitiedoissa lähes koskaan ollut saatavilla rahavirtalaskelmaa. Myöskään liikearvon arvonalentumiseen johtavia muutoksia ei tyypillisesti oltu kuvattu tilinpäätöksen liitetiedoissa niin, että ulkopuolinen tilinpäätösinformaation käyttäjä voisi oikeasti arvioida arvonalentumisen tarvetta.

Tutkielman empiirisen osuuden lopussa käytiin myös läpi yhtiöiden itsensä ilmoittamia ja empiirisen aineiston analyysissä ilmi tulleita mahdollisia liikearvon arvonalentumisia. Kolmen yhtiön tekemät alaskirjaukset olivat suuruudeltaan merkittäviä, ja rahavirtaa tuottavaan yksikköön liitetty liikearvo oli kirjattu alas kerralla. Alaskirjauksen riski ei yhdenkään yhtiön osalta ollut selkeästi esillä edellisen vuoden herkkyysanalyysissä. Yksi yhtiö poikkesi merkittävästi IAS 36:n johdonmukaisuuden periaatteesta siirtämällä olemassa olevan rahavirtaa tuottavan yksikön tuotoiltaan pienenevästä raportointisegmentistä tuotoiltaan kasvavaan raportointisegmenttiin. Lisäksi havaittiin merkitykseltään pienempiä puutteita, kuten yhdistettyjen raportointisegmenttien yhdistäminen IAS 36 -standardin vastaisesti yhdeksi rahavirtaa tuottavaksi yksiköksi liikearvon arvonalentumistestauksessa sekä järjestelmällistä liikevaihdon ja tuloksen kasvuprosenttien alentamista rahavirtaennusteissa käytetyissä oletuksissa.

Subjektiivisesti aineistoa tarkastelemalla havaittiin epäjohdonmukaisuuksia kuuden yhtiön antamissa liitetiedoissa. Löydökset ja epäloogisuudet liittyivät pääasiassa herkkyysanalyysissä esitettyjen ennusteiden toteutumattomuuteen ja niiden vuosittaiseen muokkaamiseen. Ainakin kahden yhtiön, Cargotecin ja Fiskarsin, osalta näiden havaintojen ja löydösten voidaan sanoa olevan yhtiöiden kokoon nähden erittäin merkittäviä. Ottaen huomioon edellisessä kappaleessa mainitut tulokset, alaskirjaukset myös Helsingin pörssissä ovat olleet kertaluontoisia ja suuria.

Diskonttauskoron määrittämistä ja siinä tapahtuneita muutoksia ei tutkielmassa arvioitu pääosin lainkaan. Myös diskonttauskorkoon on IAS 36 -standardin mukaan sisällyttää osa markkina-alueisiin ja muuhun toimintaan sisältyvistä riskeistä, ja esimerkiksi rahavirtojen toteutumisen todennäköisyyttä voidaan ottaa huomioon myös diskonttauskorosta. Tutkimuksen tuloksia tulkittaessa on otettava huomioon, että myös diskonttauskoron määrittäminen on keskeisessä osassa liikearvon kirjanpitokäsittelyä, ja siihen liittyviä johdon tekemiä oletuksia on vielä vaikeampaa arvioida kuin segmentti-informaatiosta johdettavissa olevaa tulosinformaatiota.

5.2 Johtopäätökset

Tutkielman kohteena olleissa yrityksissä käytettiin segmenttiraportoinnin määrittämisessä pääosin liiketoiminnallista dimensiota. Vaikutti siltä, että liiketoiminnallinen jako mahdollistaa maantieteelliseen jakoon verrattuna segmenttimuutosten tekemisen paremmin. Segmenttien negatiivinen tuloskehitys liiketoiminnallisissa segmenteissä vaikutti johtavan liikearvon arvonalentumistestauksen tekemisen sijaan useammin organisaatiomuutoksiin, joiden läpinäkyvyyttä oli vaikeaa tutkia ilman huomattavaa vaivannäköä. Myös segmenttien vertailukelpoisuus kärsi muutoksista.

Subjektiivisesti tarkastellen havaittiin viitteitä siitä, että kaikkia tutkielman teorialuvuissa esitettyjä, aikaisemmissa tutkimuksissa havaittuja tai esitettyjä keinoja liikearvon puolustamiseksi saatettiin tarkastelluissa yrityksissä käyttää. Näitä olivat liikearvon siirtäminen toiseen tuottavampaan segmenttiin, segmenttien määrittäminen tosiasiallista

johtamista korkeammalle tasolle, koko konsernin määrittäminen yhdeksi rahavirtaa tuottavaksi yksiköksi, organisaatiomuutokset, segmenttien yhdistäminen, sekä arvonalentumistestauksessa käytettyjen ennusteiden alentaminen. Näistä suurimmat riskit liittyvät rahavirtaennusteissa käytettyjen oletusten muuttamiseen. Koska rahavirtaennusteita ei muutoinkaan ole saatavilla segmenttitasolle, segmenttitason raportoinnista eroavien tunnuslukujen käyttö arvonalentumistestauksessa ja ennusteissa käytettyjen oletusten alentaminen ei ollut IAS 1 -standardin periaatteiden mukaista. Tilinpäätösinformaation käyttäjänä johdon tekemiä oletuksia ja niiden muutoksia ei usein pystynyt ymmärtämään. Tehdyt havainnot korostavat johdon ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välistä informaation epäsymmetriaa ja mahdollistavat johdon opportunistisen käyttäytymisen.

Segmenttitietojen ja arvonalentumistestauksen välillä ollut yhteys ei ollut tarkasteltavasta aineistosta selkeästi todennettavissa. Tämän taustalla on segmenttiraportoinnin perustuminen ylimmän operatiivisen päätöksentekijän *säännöllisesti* tarkastelemaan informaatioon. IAS 36 -standardin periaate siitä, että liikearvo tulee kohdistaa alimmillaan sille tasolle, jolla liikearvoa seurataan sisäisesti, saattaa näin ollen olla väärä. Liikearvo ei ole kassavirtavaikutteinen erä, eikä sen lähtökohtaisesti tulisi vaikuttaa tulosyksiköiden operatiiviseen toimintaan. Ennusteissa ja tulosraportoinnissa myös käytettiin pääosin vertailukelpoisia lukuja, joista arvonalentumiskirjaukset oli poistettu.

Lisäksi raportointisegmenteille kohdistettiin kuluja segmenttiraportoinnissa eri tavalla kuin liikearvon arvonalentumistestauksessa. Koska myös tarkasteluaineistossa kirjatut arvonalentumiset olivat luonteeltaan kertaluontoisia ja suuria, segmenttiraportoinnin ja liikearvon arvostuksen välistä yhteyttä tulisi entisestään parantaa. Raportoitavien segmenttien osalta liiketoiminnan rahavirtalaskelmasta tulisi tehdä pakollinen liitetieto, ja arvonalentumistestauksen osalta liitetietojen tulisi olla yhdistettävissä tähän tietoon. Nykyistä mallia käytettäessä sijoittajien ei pääosin ole mahdollista arvioida liikearvoon liittyviä riskejä, vaan rahavirtaennusteiden ja arvonalentumistestauksen arviointi on johdon kyvykkyyden ja moraalin, sekä tilintarkastuksen varassa.

Liikearvon arvonalentumistestauksesta annetuista liitetiedoista ei useimmiten selvinnyt, minkä suuruiset muutokset johtaisivat arvonalentumistilanteeseen. Herkkyysanalyysista ei ollut tarkasteluaineistossa mahdollista aina saada viitteitä tulevista arvonalentumisista.

Tästä syystä olisi tärkeää, että herkkyysanalyysissa olisi pakko antaa arvonalentumiseen johtavan muutoksen suuruus, vaikka erotus käyttöarvon ja kirjanpitoarvon välillä olisi suuri ja arvonalentuminen ei vaikuttaisi todennäköiseltä. Tämä parantaisi merkittävästi liikearvoon liittyvien riskien arvioimista ja tunnistamista.

5.3 Jatkotutkimuksen aiheet

IASB julkaisi 19.3.2020 keskustelupaperin liikearvon kirjanpitokäsittelyn kehittämisestä. Tutkielman ajallisen sijoittumisen takia keskustelupaperia ei ollut mahdollista ottaa huomioon millään tavoin, mutta IASB:n julkaisemia aiheeseen liittyviä kannanottoja on tarkasteltu. Keskustelupaperin kommentointi on mahdollista vuoden 2020 loppuun saakka, ja saadut kommenttikirjeet ovat nähtävissä IFRS-säätiön verkkosivuilla. Standardien meneillään oleva kehitystyö ja saatujen kommenttikirjeiden analyysi tulee varmasti tarjoamaan mielenkiintoisia tutkimusaiheita jatkossa. Vuonna 2015 aloitetussa tutkimusprojektissa eri sidosryhmillä, ja jopa IASB:n sisällä periaatteellisetkin kannat ovat eronneet toisistaan, ja on mahdollista, että liikearvon käsittelyssä tapahtuu lähitulevaisuudessa merkittäviäkin muutoksia.

Kuten tutkielman johdantoluvussa on esitetty, useat yritykset ovat kevään 2020 aikana antaneet tulosvaroituksia ja peruneet antamiaan liikevaihto- ja tulosennusteita. Koronaviruspandemian vaikutukset makrotalouteen voivat olla todella merkittäviä, ja niiden tulisi todennäköisesti heijastua myös liikearvon arvonalentumistestaukseen. Tämän tutkielman kanssa saman tyyppisen tutkimuksen toteuttaminen myöhemmin voi olla suositeltavaa. Tutkimuksen voisi suorittaa myös kvantitatiivisia tutkimusmenetelmiä käyttämällä esimerkiksi kaikille Helsingin pörssin listayrityksille. Taseen loppusumman sijaan liikearvon määrää voisi olla relevantimpaa verrata yrityksen voitonjakokelpoisiin varoihin. Myös mahdolliset alaskirjaukset ja niiden vaikutus yritysten arvoon voi antaa vuoden 2020 jälkeen mielenkiintoisia tutkimuskohteita.

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus:

Abdul Majid, J. (2015). Reporting incentives, ownership concentration by the largest outside shareholder, and reported goodwill impairment losses. *Journal of Contemporary Accounting & Economics, 11*(3), 199-214. doi:10.1016/j.jcae.2015.07.002

Aboud, A., & Roberts, C. (2018). Managers' segment disclosure choices under IFRS 8: EU evidence. *Accounting Forum, 42*(4), 293-308. doi:https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1016/j.accfor.2018.09.004

Aleksanyan, M., & Danbolt, J. (2015). Segment reporting: Is IFRS 8 Really Better? *Accounting in Europe, 12*(1), 37-60. doi:10.1080/17449480.2015.1027239

Anantharaman, D. (2015). Understanding the evolution of SFAS 141 and 142: An analysis of comment letters. *Research in Accounting Regulation, 27*(2), 99-110. doi:10.1016/j.racreg.2015.09.001

André, P., Filip, A., & Moldovan, R. (2016). Segment disclosure quantity and quality under IFRS 8: Determinants and the effect on financial analysts' Earnings Forecast Errors. *The International Journal of Accounting,* 51(4), 443-461.

Anttila, R. (2009). *IFRS: Käytännön käsikirja (2nd ed.).* Helsinki: Edita.

Anonymous (2001). Statement of financial accounting standards no. 142 – Goodwill and other intangible assets. *Journal of Accountancy, 192*(3), 122-131.

Avallone, F., & Quagli, A. (2015). Insight into the variables used to manage the goodwill impairment test under IAS 36. *Advances in Accounting, Incorporating Advances in International Accounting, 31*(1), 107-114. doi:10.1016/j.adiac.2015.03.011

Ayres, D., Campbell, J., Chyz, J., & Shipman, J. (2019). Do financial analysts compel firms to make accounting decisions? Evidence from goodwill impairments. *Review of Accounting Studies, 24*(4), 1214-1251. doi:10.1007/s11142-019-09512-0

Bepari, M. K., & Mollik, A. T. (2017). Regime change in the accounting for goodwill. *International Journal of Accounting & Information Management, 25*(1), 43-69. doi:10.1108/IJAIM-02-2016-0018

Bugeja, M., Czernkowski, R., & Moran, D. (2015). The Impact of the Management Approach on Segment Reporting. *Journal of Business Finance & Accounting, 42*(3-4), 310-366. doi:10.1111/jbfa.12102

Carlin, T. M., & Finch, N. (2011). Goodwill impairment testing under IFRS: A false impossible shore? *Pacific Accounting Review, 23*(3), 368-392. doi:10.1108/01140581111185544

Chen, P., & Zhang, G. (2007). Segment profitability, misvaluation, and corporate divestment. *Accounting Review, 82*(1), 1-26. doi:10.2308/accr.2007.82.1.1

Choi, J., & Nam, J. (2020). Does managerial discretion affect the value relevance of goodwill impairment information under IFRS? Korean evidence. *Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics, 27*(1), 1-23. doi:10.1080/16081625.2020.1686813

Crawford L., Extance, H., Heliar C., & Power, D. (2012). Operating Segments: the usefulness of IFRS 8. *Accountancy Ireland*, 44(4), 93.

Darrough, M. N., Guler, L., & Wang, P. (2014). Goodwill Impairment Losses and CEO Compensation. *Journal of Accounting, Auditing & Finance, 29*(4), 435-463. doi:10.1177/0148558X14537824

Filip, A., Jeanjean, T., & Paugam, L. (2015). Using Real Activities to Avoid Goodwill Impairment Losses: Evidence and Effect on Future Performance. *Journal of Business Finance & Accounting, 42*(3-4), 515-554. doi:10.1111/jbfa.12107

Giner, B., & Pardo, F. (2015). How Ethical are Managers' Goodwill Impairment Decisions in Spanish-Listed Firms? *Journal of Business Ethics, 132*(1), 21-40. doi:10.1007/s10551-014-2303-8

Greiner, A. J. (2017). An examination of real activities management and corporate cash holdings. *Advances in Accounting, 39*, 79-90. doi:10.1016/j.adiac.2017.10.002

Guler, L. (2018). Has SFAS 142 improved the usefulness of goodwill impairment loss and goodwill balances for investors? *Review of Managerial Science, 12*(3), 559-592. doi:10.1007/s11846-016-0223-y

Haaramo, V., & Räty, P. (2009). *Kansainvälinen tilinpäätöskäytäntö: IFRS-raportointi* (3rd ed.). Helsinki: WSOYpro.

Halonen, J. (2017). *IFRS: Käytännön käsikirja* (4th ed.). Helsinki: Edita.

Hamberg, M., Paananen, M., & Novak, J. (2011). The Adoption of IFRS 3: The Effects of Managerial Discretion and Stock Market Reactions. *European Accounting Review, 20*(2), 263-288. doi:10.1080/09638181003687877

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita* (15th ed.). Helsinki: Tammi.

IASB. (2012). Post-implementation review of IFRS 8 operating segments. *Review of academic literature to December 2012*. Staff Paper 6A, IASB Board meeting January. Viitattu 10.3.2020.

Jarva, H. (2009). Do Firms Manage Fair Value Estimates? An Examination of SFAS 142 Goodwill Impairments. *Journal of Business Finance & Accounting, 36*(9), 1059-1086. doi:10.1111/j.1468-5957.2009.02169.x

Jarva, H. (2014). Economic consequences of SFAS 142 goodwill write-offs. *Accounting & Finance, 54*(1), 211-235. doi:10.1111/j.1467-629X.2012.00495.x

Kajüter, P., & Nienhaus, M. (2017). The Impact of IFRS 8 Adoption on the Usefulness of Segment Reports. *Abacus, 53*(1), 28-58. doi:10.1111/abac.12105

Kang, H., & Gray, S. J. (2013). Segment Reporting Practices in Australia: Has IFRS 8 Made a Difference? *Australian Accounting Review, 23*(3), 232-243. doi:10.1111/j.1835-2561.2012.00173.x

Kasanen, E., Lukka, K., & Siitonen, A. (1991). Konstruktiivinen tutkimusote liiketaloustieteissä. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja*, *40*(3), 301–329.

Khokan Bepari, M., Rahman, S., F., & Taher Mollik, A. (2014). Firms' compliance with the disclosure requirements of IFRS for goodwill impairment testing: Effect of the global financial crisis and other firm characteristics. *Journal of Accounting & Organizational Change, 10*(1), 116-149. doi:10.1108/JAOC-02-2011-0008

Lenormand, G., & Touchais, L. (2014). IFRS 8 versus IAS 14-the management approach to segment information: effects and determinants. *Comptabilité Contrôle Audit, 20*(1), 93-119.

Leppiniemi, J. (2014). *Tilinpäätös- ja verosuunnittelu* (12th ed.). Helsinki: Talentum.

Leppiniemi, J., & Leppiniemi, R. (2012). *Hyvä tilinpäätöskäytäntö* (7th ed.). Helsinki: Sanoma Pro.

Li, K., & Sloan, R. (2017). Has goodwill accounting gone bad? *Review of Accounting Studies, 22*(2), 964-1003. doi:10.1007/s11142-017-9401-7

Lukka, K. (1991) Laskentatoimen tutkimuksen epistemologiset perusteet. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja*, *40*(2), 161–186.

Neilimo, K., & Näsi, J. (1980). *Nomoteettinen tutkimusote ja suomalainen yrityksen taloustiede: Tutkimus positivismin soveltamisesta*. Tampere: Tampereen yliopiston julkaisuja, A: 2:12.

Nichols, N. B., Street, D. L., & Cereola, S. J. (2012). An analysis of the impact of adopting IFRS 8 on the segment disclosures of European blue chip companies. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation, 21*(2), 79-105. doi:10.1016/j.intaccaudtax.2012.07.001

Nichols, N. B., Street, D. L., & Tarca, A. (2013). The Impact of Segment Reporting Under the IFRS 8 and SFAS 131 Management Approach: A Research review. *Journal of International Financial Management & Accounting, 24*(3), 261-312. doi:10.1111/jifm.12012

Pajunen, K., & Saastamoinen, J. (2013). Do auditors perceive that there exists earnings management in goodwill accounting under IFRS? *Managerial Auditing Journal, 28*(3), 245-260. doi:10.1108/02686901311304367

Pisano, S., & Landriana L. (2011). The determinants of segment disclosure: an empirical analysis on Italian listed companies. *Financial Reporting,* 1(2012), 113-132.

Ramanna, K., & Watts, R. (2012). Evidence on the use of unverifiable estimates in required goodwill impairment. *Review of Accounting Studies, 17*(4), 749-780. doi:10.1007/s11142-012-9188-5

Roychowdhury, S. (2006). Earnings management through real activities manipulation. *Journal of Accounting and Economics, 42*(3), 335-370. doi:10.1016/j.jacceco.2006.01.002

Roychowdhury, S., & Martin, X. (2013). Understanding discretion in conservatism: An alternative viewpoint. *Journal of Accounting and Economics, 56*(2-3), 134-146. doi:10.1016/j.jacceco.2013.11.001

Saastamoinen, J., Ojala, H., Pajunen, K., & Troberg, P. (2018). Analyst Characteristics and the Level of Critical Perception of Goodwill Accounting. *Australian Accounting Review, 28*(4), 538-555. doi:10.1111/auar.12208

Sapkauskiene, A., Leitoniene, S., & Vainiusiene, E. (2016). Disclosure of Goodwill Impairment in the Baltic States. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 27*(4), 417-429. doi:10.5755/j01.ee.27.4.15360

Schatt, A., Doukakis, L., Bessieux-Ollier, C., & Walliser, E. (2016). Do Goodwill Impairments by European Firms Provide Useful Information to Investors? *Accounting in Europe, 13*(3), 307-327. doi:10.1080/17449480.2016.1254348

Sun, L. (2016). Managerial ability and goodwill impairment. *Advances in Accounting, Incorporating Advances in International Accounting, 32*, 42-51. doi:10.1016/j.adiac.2016.02.002

Sun, L., & Zhang, J. H. (2017). Goodwill impairment loss and bond credit rating. *International Journal of Accounting & Information Management, 25*(1), 2-20. doi:10.1108/IJAIM-02-2016-0014

Suomen Tilintarkastajat, International Accounting Standards Board (2019). *IFRS-standardit: 1.1.2019 tai sen jälkeen alkavilla tilikausilla noudatettavat vaatimukset; ei sisällä myöhemmin voimaan tulevia muutoksia: IFRS-standardit, mukaan lukien IAS-standardit, IFRIC-tulkinnat ja SIC-tulkinnat, sekä Taloudellisen raportoinnin käsitteellinen viitekehys 2010.* Helsinki: ST-Akatemia Oy.

Talha, M., & Sallehhuddin Abdullah Salim, A. (2009). What prompts firms to choose between business and geographic segments as a primary segment? *Managerial Auditing Journal, 25*(1), 17-31. doi:10.1108/02686901011007289

Xu, W., Anandarajan, A., & Curatola, A. (2011). The value relevance of goodwill impairment. *Research in Accounting Regulation, 23*(2), 145-148. doi:10.1016/j.racreg.2011.06.007

Weissenberger, B., & Franzen, N. (2012). The Impact of IFRS 8 on Segment Reporting in Germany: Have New Rules Overstepped the Mark? *Working paper,* Justus-Liebig-University Giessen, Giessen.

Wang, Q., & Ettredge M. (2015). of Discretionary allocation of corporate income to segments. *Research in Accounting Regulation,* 27(1), 1-13.

Internet-lähteet:

Deloitte (2012). *Deloitte comment letter on IFRS 8 post- implementation review.* Saatavilla verkossa: https://www.iasplus.com/en/publications/global/comment-letters/2012/deloitte-comment-letter-on-ifrs-8-post-implementation-review [25.03.2020].

European Securities and Markets Authority (2013). *European enforces review of impairment of goodwill and other intangible assets in the IFRS financial statements.* Saatavilla verkossa: https://www.esma.europa.eu/document/european-enforcers-review-impairment-goodwill-and-other-intangible-assets-in-ifrs-financial [luettu 15.04.2020].

European Securities and Markets Authority (2017). *IASB's Exposure Draft Improvements to IFRS 8 Operating Segments.* Saatavilla verkossa: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma32-61-178_cl_to_iasb_on_ed_improvements_to_ifrs_8.pdf [luettu 29.03.2020].

European Securities and Markets Authority (2011). *Review of European enforces on the implementations of IFRS 8- Operating Segments.* Saatavilla verkossa: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/2015/11/2011_372.pdf [29.03.2020].

European Securities and Markets Authority (2011). *Activity Report on IFRS Enforcement in 2010.* Saatavilla verkossa: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/2015/11/2011_355.pdf [29.03.2020].

Financial Times (2018). *GE's $23bn writedown is a case of goodwill gone bad.* https://www.ft.com/content/9beb58f4-c756-11e8-ba8f-ee390057b8c9 [16.03.2020].

Finanssivalvonta (2010). *Markkinat 3/2010.* Saatavilla verkossa: https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/11962/172426.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [19.03.2020]

Finanssivalvonta (2011). *Markkinat 3/2011.* Saatavilla verkossa: *https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/11947/172433.pdf?sequence=1&isAllowed=y*. [18.03.2020]

Finanssivalvonta (2013). *Markkinat 2/2013.* Saatavilla verkossa: https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/11954/172440.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [25.03.2020]

Finanssivalvonta (2014). *Markkinat 3/2014.* Saatavilla verkossa: https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/13315/174060.pdf?sequence=1&isAllowed=y

IASB (2014). *IAS 36- Impairment of Assets.* Saatavilla verkossa: https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias36 [19.03.2020].

IASB (2016). *IAS 38- Intangible Assets.* Saatavilla verkossa: https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias38 [19.03.2020].

IASB (2014). *IASB Issues standard on business combinations, goodwill and intangible assets*. https://www.iasplus.com/en/binary/pressrel/2004pr06.pdf [06.04.2020].

IASB (2018). *IFRS 8 Operating Segments [Agenda paper 27]*. Saatavilla verkossa: https://www.iasplus.com/en/meeting-notes/iasb/2018/march/ifrs-8-amendments [16.03.2020].

IASB (2013). *Post-implementation review – IFRS 8* https://www.iasplus.com/en/projects/pir/ifrs-8-pir [15.03.2020].

IFRS (2019). *Better information about business combinations.* Saatavilla verkossa: https://www.ifrs.org/-/media/project/goodwill-and-impairment/in-brief-goodwill-and-impairment-factsheet.pdf?la=en [18.03.2020].

IASB (2013). *Post-implementations Review: IFRS 8 Operating Segments.* Saatavilla verkossa: www.ifrs.org/-/media/project/pir-ifrs-8/educational-material/pir-ifrs-8-operating-segments-feedback-statement.pdf [25.03.2020].

IASB (2013). *Post-implementation review IFRS 8 Operating Segments, summary.* Saatavilla verkossa: https://cdn.ifrs.org/-/media/feature/meetings/2013/january/iasb/pir-ifrs-8-operating-segments/ap6a-comment-letter-analysis-summary-outreach-conducted.pdf [25.03.2020].

Lukka, K. (2001), *Konstruktiivinen tutkimusote*. https://metodix.fi/2014/05/19/lukka-konstruktiivinen-tutkimusote/ [10.03.2020].

Neste Oyj (2019). *Pörssitiedote*. Saatavilla verkossa: https://www.neste.com/fi/tiedotteet-ja-uutiset/muutoksia-nesteen-organisaatiossa-ja-johtoryhmassa [28.01.2020].

Metso Oyj (2017) *Pörssitiedote.* Saatavilla verkossa: https://www.metso.com/fi/uutiset/2017/9/metso-vauhdittaa-strategiansa-toteutusta-uuden-toimintamallin-ja-organisaation-avulla/ [09.03.2020].

PWC - Uutishuone (2019). *Liikearvon kirjanpitokäsittely muuttuu- alustavat päätökset on tehty.* Saatavilla verkossa: https://uutishuone.pwc.fi/liikearvon-kirjanpitokasittely-muuttuu-alustavat-paatokset-on-tehty/ [18.03.2020].

Tilinpäätösaineisto, vuosikertomukset ja muu talousraportointiaineisto:

Alhstrom-Munksjö Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/ahlstrom-munksjo/

Cargotec Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/cargotec/

Citycon Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/citycon/

DNA Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/dna/

Elisa Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/elisa/

Finnair Oyj. *Tilinpäätöstiedotteet ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa:https://vuosikertomukset.net/resources/Nokia/fin/vuosikertomukset/Nokia_vuosikertomus_2019.pdf

Fiskars Oyj Abp. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/fiskars/

Fortum Oyj. *Liiketoimintakatsaukset ja tilinpäätöstiedotteet vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/fortum/

Huhtamäki Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/huhtamaki/

Kemira Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/kemira/

Kesko Oyj. *Vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/kesko/

Kojamo Oyj. *Taloudelliset raportit vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: https://kojamo.fi/sijoittajat/tiedotteet-ja-julkaisut/taloudelliset-raportit/

Konecranes Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset 2016-2019.* Saatavilla verkossa: https://investors.konecranes.com/fi/raportit-ja-esitykset?lang=fi

Kone Oyj. *Tilinpäätöstiedotteet ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/kone/

Metso Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/metso/

Metsä Board Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/metsa-board/

Neste Oyj. *Tilinpäätöstiedotteet ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: https://www.neste.com/fi/konserni/sijoittajat/taloustietoa

Nokia Oyj. *Vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/nokia/

Nokian Renkaat Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/nokian-renkaat/

Nordea Bank Oyj. *Tilinpäätöstiedotteet ja vuosikatsaukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: https://www.nordea.com/fi/investor-relations/raportteja-ja-esityksia/group-annual-reports/

Orion Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/orion/

Outokumpu Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/outokumpu/

Sampo Oyj. *Verkkovuosikatsaukset vuosilta 2016-2018.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/sampo/

Sanoma Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/sanoma/

SSAB AB. *Tilinpäätöstiedotteet ja vuosikatsaukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: https://www.ssab.fi/ssab-konserni/sijoittajat/raportit-ja-esitykset

Stora Enso Oyj. *Tilinpäätöstiedotteet ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019*. Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/stora-enso/

Telia Company AB. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: https://www.teliacompany.com/en/investors/reports-and-presentations/annual-reports/

Terveystalo Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: https://www.terveystalo.com/fi/Sijoittajat/Taloustietoa/Raportit-ja-esitykset/

TietoEVRY Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/tieto/

UPM-Kymmene Oyj. *Vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/upm-kymmene/

Uponor Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/uponor/

Valmet Oyj. *Taloudelliset katsaukset ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/valmet/

Wärsilä Oyj Abp. *Vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/wartsila/

YIT Oyj. *Taloudellinen katsaus ja vuosikertomukset vuosilta 2016-2019.* Saatavilla verkossa: http://www.vuosikertomukset.net/yit/